

Handläggningstider i rättskedjan

Resultat för några centrala brott

Handläggningstider i rättskedjan

Resultat för några centrala brott

Rapport 2011:3

Brå – centrum för kunskap om brott och åtgärder mot brott

Brotsförebyggande rådet (Brå) verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brotsförebyggande arbete och rättsväsendets reaktioner på brott.

Denna rapport kan laddas ner från Brå:s webbplats, www.bra.se

Produktion:
Brotsförebyggande rådet, Information och förlag,
Box 1386, 111 93 Stockholm
Telefon 08-401 87 00, fax 08-411 90 75, e-post info@bra.se
Brå på Internet www.bra.se

Författare: Klara Hradilova-Selin och Kerstin Nelander
Layout: Tina Hedh-Gallant
ISSN 1100-6676
URN: NBN: SE: BRA-423
© Brotsförebyggande rådet 2011

Innehåll

Förord	7
Sammanfattning	9
Inledning	13
Syfte och vetenskapliga frågeställningar	14
Rapportens disposition	15
Riktlinjer och kunskapsläge	16
Rättskedjan i korthet	16
Det generella skyndsamhetskravet	16
Skyndsamhetskravet för unga lagöverträdare	17
Aktuellt kunskapsläge	17
Exempel på initiativ till att förkorta handläggningstiderna	19
Material och metod	22
Rättsväsendets uppföljningssystem (RUS)	22
Samtliga misstankar studeras	23
Mätpunkter i rättskedjan	23
Kronologin i misstankarnas flöde	24
En första kartläggning	25
Brottsmisstankars flöde genom rättskedjan	27
Olika brott – olika utfall	28
Skillnader i handläggningstider beroende på brottstyp	29
Hantering av ungdomsären den	34
Regionala skillnader i handläggningstider	43
Diskussion	50
Referenser	56
Bilagor	60
Bilaga 1. Tabeller	60
Bilaga 2. Begreppsförklaringar	74

Förord

Att empiriskt följa ett ärende genom hela rättsprocessen, från brottsanmälan till eventuell lagföring, har hittills varit komplicerat. Denna typ av flödesstatistik har varit ett efterfrågat utvecklingsområde. Rättsväsendets uppföljningssystem (RUS) är en databas som utvecklats vid Brå i samarbete med Rikspolisstyrelsen och Åklagarmyndigheten. Den ger nya möjligheter att följa ett ärendes väg genom rättskedjan. Databasen innehåller bland annat datum för ett flertal utredningsåtgärder, vilket gör det möjligt att beräkna handläggningstider för olika delar av rättskedjan. Regionala skillnader, förändringar i handläggningstider och ärendetillströmning över tid kan belysas. RUS omfattar i dag uppgifter om samtliga brott och brottsmisstankar som registrerats i Polisens ärendehanteringssystem (RAR) och uppgifter om samtliga brottsmisstankar som registrerats i åklagarnas ärendehanteringssystem (Brådis/Cåbra) sedan 2001.

Med regleringsbrevet för år 2010 fick Brå i uppdrag att med stöd av RUS redovisa handläggningstiderna hos polismyndigheterna, Åklagarkamrarna och domstolarna för mål och ärenden kring brottstyperna misshandel, rån, våldtäkt, stöld och utpressning. I uppdraget ingick också att särskilt redovisa handläggningstider beträffande unga gärningspersoner. Brå skulle med utgångspunkt i resultaten också beskriva och analysera eventuella regionala skillnader i handläggningstider och belysa viktiga faktorer för att handläggningstiderna ska vara effektiva och rättssäkra.

Denna studie innehåller övergripande svar på de frågor som ställts i regleringsbrevet och är i huvudsak beskrivande. Under 2011 fortsätter arbetet med ytterligare en studie, där resultaten i den nu föreliggande rapporten kommer att utredas och analyseras mer djupgående. Tillsammans utgör de båda rapporterna delar av en fortlöpande kvalitetssäkring av databasen.

Rapporten har författats av fil. dr Klara Hradilova Selin och Kerstin Neland vid Brå. Manus har granskats av jur. kand. Thomas Bring från Länskriminalpolisen och värdefulla kommentarer har lämnats av överåklagare Ewa Nyhult och kammaråklagare Kristina Lindhoff Carleson från Åklagarmyndigheten, Utvecklingssentrum Stockholm samt kommissarie Johan Claeson vid Rikspolisstyrelsen. Ett särskilt tack riktas mot personalen vid Maria och Katarina Närpolis för synpunkter angående ärendehantering i samband med brottsmål.

Stockholm i februari 2011

Jan Andersson
Generaldirektör

Annika Eriksson
Enhetschef

Sammanfattning

I regeringens regleringsbrev till Brå för år 2010 fick Brå i uppdrag att undersöka handläggningstider vid brottmål gällande misshandel, våldtäkt, stöld, rån och utpressning. Ärenden med unga lagöverträdare skulle därvid särskilt uppmärksammas och även regionala skillnader skulle belysas. Analysen skulle basera sig på uppgifter i databasen Rättsväsendets uppföljningssystem (RUS), som under senare år byggts upp i samarbete mellan Brå och rättsväsendets myndigheter i syfte att förbättra möjligheterna till en mer flödesorienterad statistik över hanteringen av brottsärenden. Den föreliggande rapporten är den första systematiska kartläggningen som genomförts med hjälp av RUS-databasen. Rapporten är även ett bidrag till den kvalitetsgranskning av databasen som också var en del av uppdraget.

Vad är RUS?

Det så kallade RUS-projektet påbörjades år 2004 som ett samarbete mellan Brottsförebyggande rådet (Brå), Rikspolisstyrelsen (RPS) och Åklagarmyndigheten (ÅM). Målet var att vidareutveckla Polisens interna redovisning av resultat och skapa gemensamma resultatmått för polis- och åklagarväsendets utredningsverksamhet. Information från både Polisens och Åklagarmyndighetens ärendehanteringssystem skulle samköras och det beslutades att databasen skulle utvecklas vid Brå. För att bättre tillmötesgå Polisens mål gällande resultatredovisning är RUS-databasen optimerad för att vara mer flödesorienterad. I dag omfattar RUS uppgifter om samtliga brott och brottsmisstankar som registrerats i Polisens anmälanssystem (RAR) och uppgifter om samtliga brottsmisstankar som registrerats i åklagarnas ärendehanteringssystem (Brådis/Cåbra).

Handläggningstid varierar efter brottstyp

Det studerade datamaterialet består av samtliga misstankar gällande misshandel, våldtäkt, stöld samt utpressning som registrerats av polisen år 2008. Det innebär att rapporten är en totalundersökning, till skillnad från tidigare publicerade studier, som baserats på urval. Fem mätpunkter var grunden för analysen: datum för brottsinskrivning, beslut om förundersökning, registrering av skälig misstanke, beslut i åtalsfrågan samt datum för meddelad tingsrättsdom. Enligt resultaten ledde majoriteten av misstankarna till avskrivning. Misshandel, våldtäkt och utpressning skrevs av i högst utsträckning; mer än 70 procent av misstankarna (där det inletts en förundersökning) skrevs av någon gång under rättsprocessens gång. Stöld är den brottstyp som efter inledd förundersökning skrevs av i lägst utsträckning (38 procent), vilket kan bero på den höga andelen snatterier i brottskategorin (53 procent av samtliga stöldmisstankar). Snatteri är ett ingripandebrott och bevisning-

en således ofta god, jämfört med misshandel som är mer svårutredd. I de resterande fallen har man fattat beslut om åtal, strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse, det vill säga dessa fall har personupplärats.

Den genomsnittliga handläggningstiden varierar beroende på brottstyp från det att ett brott skrivits in hos polisen till att en eventuell tingsrättsdom meddelats. Den kortaste genomsnittliga handläggningstiden redovisas för misstankar om våldtäkt (134 dagar), medan processen dröjer längst i samband med misshandel (233 dagar) och stöld (181 dagar).

Det är framför allt efter det att en brottsmisstanke har registrerats som tiden skiljer sig åt beroende på brottstyp. De initiala stegen – från brottsinskrivning, via beslut om förundersökning till registrering av misstanke – sker snabbt, inte sällan inom ett dygn, för alla de studerade brottstyperna. Resultaten tyder även på att fördelningen mellan misstankar med kort respektive lång handläggningstid är skev på så sätt att ett mindre antal ärenden drar ut på tiden och påverkar genomsnittsvärdet, medan majoriteten av misstankarna handläggs mer skyndsamt.

Komplexa samband mellan handläggningstid och personupplärning

En kort handläggningstid är eftersträvandsvärd av flera skäl, och många åtgärder har satts in för att brottsärenden ska hanteras snabbare. Det får dock inte ske på bekostnad av effektivitet och rättssäkerhet. Resultaten i denna studie tyder på att det i vissa fall finns ett positivt samband mellan längre förundersökningar och bättre personupplärning, det vill säga andelen misstankar som lett till åtal, strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse är högre. Det gäller dock främst misstankar om misshandel (och i viss mån även rån), medan relationen tenderar att vara den omvända vid misstankar om stöld, det vill säga längre handläggningstid samvarierar med sämre upplärning.

Svårt att mäta efterlevnad av tidsfrister vid ungdomsbrottsutredningar

Vid ungdomsärenden gäller särskilda frister¹ som regleras i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL). Målet är att dessa ärenden ska hanteras särskilt skyndsamt. Exempelvis ska det inte dröja mer än sex veckor från underrättelse om misstanke till ett beslut i åtalsfrågan, om den misstänkte är 15–17 år gammal. Ett flertal kartläggningar har visat på svårigheter att leva upp till den föreskrivna sexveckorsfristen.

De tidigare undersökningar som genomförts har emellertid baserats på aktgranskningar, till skillnad från den föreliggande studien som utgår från uppgifter registrerade i polisens och åklagarnas ärendehanteringssystem. Både Brå och Åklagarmyndigheten har tidigare pekat på de begränsade möjligheterna att utifrån den föreskrivna startpunkten för tidsfristen analysera hur den efterlevs, då det inte förekommer någon enhetlig registrering av datum för underrättelse om misstanke i dagens ärendehanteringssystem (Brå 2010c, Åklagarmyndigheten 2010c).

När någon registreras som skäligen misstänkt för brott ska denne underrettas om misstanken i samband med det första förhöret (RB 23:18). Under-

¹ Det vill säga tidsbegränsningar.

rättelsen kan då ske snabbt, till exempel i samband med ett gripande², men också ta längre tid, i synnerhet då den som misstänks inte är anträffbar.

Misshandelsutredningar med unga lagöverträdare handläggs inte snabbare än vuxenärenden

I den föreliggande studien analyseras handläggningstid för två typiska ungdomsbrott: misshandel utomhus och snatteri. Resultaten visar att den totala handläggningstiden för misstankar som gått hela vägen till en tingsrättsdom är kortare i ungdomsmål än i mål med äldre gärningspersoner. Den kortare handläggningstiden beror dock nästan enbart på den snabbare handläggningen av ungdomsmål i rättskedjans slutfas, från åtalsbeslut till dom. Om man i stället studerar tidsåtgången från det att någon registreras som misstänkt till att ett beslut fattas i åtalsfrågan tar ungdomsutredningarna av misshandel utomhus ungefär lika lång tid i snitt som utredningar där den misstänkte är vuxen, och fler vuxenärenden handläggs, anmärkningsvärt nog, inom sex veckor.³ Det är oväntat med tanke på de särskilda skyndsamtalshetskrav och den tidsfrist som finns föreskriven för 15–17-åringar som ingår i denna fas.

En tänkbar förklaring är att färre misstankar mot unga skrivs av jämfört med misstankar riktade mot äldre personer. Genom fler avskrivningar kan den genomsnittliga handläggningstiden för vuxna dras ner.

Ett annat rimligt skäl till att det i ungdomsärenden dröjer särskilt länge från registrering av misstanke till ett beslut i åtalsfrågan är att dessa ärenden ställer särskilda krav på samverkan mellan rättsväsendets olika aktörer samt socialtjänsten. En rad kartläggningar visar att arbetsrutinerna kring sådant samarbete ofta brister. Ett exempel är att det har saknats säkra rutiner för överföring av information mellan polis och åklagare om att underrättelse om misstanke har skett och att den första tidsfristen därmed börjat löpa.⁴ Vidare finns det dokumenterade brister i samverkan mellan åklagare och socialtjänst. Enligt LUL är åklagaren i vissa fall skyldig att i ungdomsärenden inhämta ett yttrande från socialnämnden innan man fattar beslut i åtalsfrågan. Att åklagaren kommer in sent med begäran och att det tar lång tid för socialtjänsten att skriva yttranden antas vara orsaken till att många ärenden drar ut på tiden i denna fas.

Olika utfall i landets regioner

Enligt uppgifter i RUS är det relativt stora skillnader mellan myndigheter i landets olika län, såväl när det gäller handläggningstider som andelen personupplärade misstankar. Analyser på regional nivå begränsar sig till misstankar om misshandel och stöld, det vill säga de brottskategorier som på grund av sin stora omfattning tillåter en analys uppdelad på län. Beträffande misshandel – men inte stöld – observeras återigen ett samband på så sätt att län med långa förundersökningstider uppvisar en bättre personupplärning. Några få län, framför allt Dalarna, Södermanland och Stockholm, avviker

² Enligt RB 24:8 (2 st.) ska den som gripits för brott så snart som möjligt förhöras av polisman eller åklagare.

³ Utan en ambition att direkt kunna studera hur fristerna efterlevs har handläggningstiden i en särskild analys delats upp i sexveckorsintervall under denna fas (från registrering av misstanke till beslut i åtalsfrågan). Fasen inkluderar trots allt den delen av rättskedjan som regleras med hjälp av de lagstadgade fristerna (det vill säga tiden från underrättelse om misstanke till beslut i åtalsfrågan).

⁴ Sedan 2010 gäller nya rutiner för bevakning av fristerna i Cåbra (Åklagarmyndigheten 2010a). Dessa berör dock inte det material som analyseras i denna rapport (det vill säga misstankar registrerade år 2008).

från detta mönster genom att redovisa både relativt långa handläggningstider under förundersökningsfasen och låg andel personuppklarade misstankar. När dessa län exkluderas från beräkningen blir det ovannämnda sambandet mycket starkt.

Variationen mellan länen kan antas bero på en mängd olika faktorer utöver skillnader i själva arbetssättet. Exempelvis skiljer sig troligen brottsstrukturen mellan landets olika delar, och även rutiner kring dokumentation och registrering av de uppgifter som ingår i RUS-databasen kan variera. Det kan direkt inverka på resultaten utan att nödvändigtvis spegla skillnader i själva handläggningen av brott. En planerad uppföljning som även kommer att omfatta kvalitativa intervjuer med rättsväsendets representanter förväntas kunna ge mer konkreta svar på hur de regionala skillnaderna ska förstås.

Inledning

Under en längre period har regeringen haft som mål att lagföringar i möjligaste mån ska ske snabbare. Kravet på en ökad skyndsamhet i handläggningen har varit särskilt uttalat när det gäller unga lagöverträdare, en grupp där det lagstadgade skyndsamhetskravet är angivet med särskilda tidsfrister. På senare år har rättsväsendets handläggning av ungdomsären den varit föremål för en rad översyner och inspektioner, där kritik från bland annat Riksrevisionen och Justitieombudsmannen (JO) påvisat att myndigheterna har haft svårt att leva upp till de särskilda krav som ställs på hanteringen av unga lagöverträdare (RiR 2009, Rikspolisstyrelsen 2009).

Det finns flera skäl till att sträva efter en snabb och effektiv rättsprocess; ett snabbt förfarande anses vara humanare för alla inblandade, samtidigt som allmänhetens förtroende för rättsväsendets arbete ökar, liksom förutsättningarna för ett ”materiellt riktigt avgörande” (Brå 2006a). Ju längre tiden går desto svårare är det att utreda händelserna.

Brå har fått regeringens uppdrag att studera handläggningstider för ett antal brottstyper och därvid särskilt uppmärksamma så kallade ungdomsären den. När unga människor har begått brott har det ansetts särskilt viktigt med en snabb reaktion från samhällets sida för att kopplingen mellan brott och påföljd ska bli tydlig. Tiden från brott till dom får inte vara längre än att den unge kan inse länken mellan den brottsliga gärningen och den straffrättsliga påföljden (Brå 2002a). Med en kort lagföringsprocess vill man motverka fortsatt brottslighet, men också se till att den som utsatts för brottet (ofta en annan ung människa) får upprättelse (RiR 2009). En alltför lång tid mellan brott och påföljd kan också upplevas som psykiskt påfrestande såväl för den som misstänks för brottet som för den som utsatts. Att som brottsutsett behöva vänta lång tid innan utredningen är klar och gärningspersonen lagförs är påfrestande. Det gäller även personer som misstänks för brott och som väntar på att få sin skuld prövad i domstol. I en tidigare Brå-rapport (Brå 2002b) intervjuades ungdomar som varit åtalade för brott och medverkat i rättegång om sina upplevelser i samband med rättsprocessen. Flera av dem beskriver de långa handläggningstiderna som ett problem och att det är plågsamt när det tar lång tid från brottstillfället till rättegången. De menar att den långa tiden försvårar möjligheten att känna att rättegången och den eventuella påföljden är en konsekvens av brottet.

Kravet på en skyndsamt handläggning gäller inte enbart unga lagöverträdare, utan både rättegångsbalken och Europakonventionen föreskriver att alla brottsutredningar ska bedrivas så snabbt som omständigheterna medger.

Enligt centrala prognoser från rättsväsendets myndigheter förväntas ärendetillströmningen öka under de kommande åren (2010–2013) (Brå m.fl.

2010).⁵ Det är angeläget att identifiera olika ”flaskhalsar” i rättskedjan, det vill säga om någon fas i rättskedjan kan bedömas vara särskilt – och omotiverat – lång.

Syfte och vetenskapliga frågeställningar

I regleringsbrevet för budgetåret 2010 fick Brottsförebyggande rådet uppdraget att med stöd av den på Brå utvecklade databasen Rättsväsendets uppföljningssystem (RUS) redovisa handläggningstiderna hos polismyndigheterna, åklagarkamrarna och domstolarna för mål och ärenden som rör brottstyperna *misshandel, rån, våldtäkt, stöld och utpressning*. I uppdraget ingår också att särskilt redovisa handläggningstiderna för mål och ärenden som avser *unga gärningspersoner*. Brå ska med utgångspunkt i resultaten beskriva och analysera eventuella skillnader i handläggningstider i landet och belysa viktiga faktorer för att handläggningstiderna i rättskedjan ska vara effektiva och rättssäkra.⁶

Arbetet med uppdraget har delats in i två delstudier. I föreliggande rapport ges en första redovisning av handläggningstiderna för de nämnda brottstyperna. Rapportens huvudfrågeställningar är:

- Hur många av misstankarna om misshandel, rån, våldtäkt, stöld och utpressning som registrerades år 2008 skrevs av respektive ledde till personupplösning?⁷
- Hur lång är den totala handläggningstiden för misstankar som följt rättskedjans alla steg och avgjorts i tingsrätten?
- Hur lång är handläggningstiden i olika faser av rättsprocessen för misshandel, rån, våldtäkt, stöld och utpressning?
- Hur ser relationen ut mellan handläggningstiden och personupplösning för misshandel, rån, våldtäkt, stöld och utpressning?
- Hur lång tid läggs på handläggning av ungdomsären den när det gäller snatteri och misshandel utomhus?
- Hur skiljer sig handläggningstiderna åt mellan länen och hur relaterar tiderna till graden av personupplösning?

I en andra delstudie kommer Brå att genomföra fördjupade analyser med utgångspunkt i resultaten som presenteras i denna rapport.⁸ Den senare delstudiens syfte blir att försöka förklara eventuella olikheter i handläggningstiderna för de i regleringsbrevet angivna brottstyperna samt analysera skillnader mellan regioner. Det kommer bland annat att ske genom kvalitativa intervjuer med nyckelpersoner inom rättsväsendet.

Det har hittills varit komplicerat att empiriskt följa ett ärende genom hela rättsprocessen: från en brottsanmälan till eventuell lagföring. RUS-databasen ger nya möjligheter att fördjupa sig i frågor som rör rättsprocessens gång och dess olika faser i relation till exempelvis typ av brott eller egenskaper hos den misstänkte (ålder och kön). De frågeställningar som formuleras i regleringsbrevet har inte belysts tidigare, och målet med studien är därmed att fylla en viktig kunskapslucka.

⁵ Antalet inkomna ärenden till Polisen kommer enligt prognosen att öka med 7,2 procent under perioden 2010–2013. Åklagarmyndighetens inflöde beräknas öka med cirka 15 procent under perioden 2009–2013.

⁶ Även enligt 2011 års regleringsbrev till Brå ska myndigheten genomföra fortsatta analyser och kvalitetsgranskning av RUS-databasen.

⁷ Läs mer om *personupplösning* i bilaga 2.

⁸ Den andra delstudien kommer att publiceras vid årsskiftet 2011/2012.

Rapportens disposition

I rapportens första kapitel redogörs för de rättsliga krav som ställs på att rättsprocessen ska vara snabb, vilket särskilt betonas för unga lagöverträdare. Där ges också en kortfattad beskrivning av några aktuella rapporter, där rättsväsendets ärendebalanser och handläggningstider har granskats. Därutöver ges några exempel på initiativ som tagits för att förkorta handläggningstiderna. I det andra kapitlet ges en beskrivning av RUS-databasen och de mätpunkter i rättskedjan som i den här rapporten används för att studera handläggningstider. I det tredje kapitlet presenteras inledningsvis skillnader mellan de fem studerade brottstyperna, med fokus på hur stor del av misstankarna som skrivs av respektive leder till personuppläring. Därefter redovisas handläggningstiderna för de fem brottstyperna, dels den sammanlagda tiden från anmälan till dom, dels under olika faser i rättskedjan. I kapitlet redovisas även handläggningstiderna för ungdomsärenden gällande snatteri och misshandel utomhus. Slutligen analyseras handläggningstiderna för stöld och misshandel i olika län, inte minst i relation till personuppläring. Rapportens fjärde kapitel utgörs av en sammanfattande diskussion.

Riktlinjer och kunskapsläge

Från det att polisen registrerar en anmälan om att ett brott har begåtts till att en gärningsperson lagförs för brottet innefattar rättsprocessen en rad olika steg. Nedan beskrivs några av de mest centrala.

Rättskedjan i korthet

Efter att brottsanmälan har skrivits in ska den granskas och beslut ska fattas om huruvida en förundersökning ska inledas. Förundersökning ska inledas så snart det finns *anledning att anta* att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats. Syftet är att utreda vem som skäligen kan misstänkas för brottet, om det finns tillräckliga skäl för åtal samt att sammanställa ett förundersökningsprotokoll.⁹ Vittnen och misstänkta ska höras och bevis säkras. Om någon registreras som misstänkt för brottet ska personen då den hörs under rättas om misstanken.¹⁰

När förundersökningen är slutförd har den misstänkte och dennes försvarare enligt RB 23:18 rätt att ange den utredning som de anser önskvärd och i övrigt anföra vad de anser vara nödvändigt innan ärendet slutredovisas till åklagaren som beslutar om ifall åtal ska väckas.¹¹ När åklagaren bedömer att det finns tillräckliga skäl för åtal inträder dennes åtalsplikt, vilket han eller hon uppfyller genom att lämna in en så kallad stämningsansökan till tingsrätten.¹² Under huvudförhandlingen ska domstolens ledamöter bedöma skuldfrågan, och om personen bedöms vara skyldig till brottet ska han eller hon slutligen lagföras och ges en påföljd. Med RUS-databasen kan ärendeflödet beskrivas från den tidpunkt då brottet registreras hos polisen till det datum då domen meddelas och den tilltalade ges en påföljd.¹³

Det generella skyndsamhetskravet

Förundersökningen styrs av flera generella principer. En av dessa är den så kallade skyndsamhetsprincipen, som formuleras i 23 kap. 4 § rättegångsbalken (1942:740) och gäller alla ärenden. Det innebär att en förundersökning ska bedrivas så skyndsamt som omständigheterna medger. Kravet på skyndsamhet har inte bara betydelse för bevissäkringen, utan även för allmänhetens förtroende för rättsväsendets förmåga att snabbt ingripa mot brott. Utifrån den misstänktes synpunkt är skyndsamhetskravet en viktig del av

⁹ Se *Förundersökning och förundersökningsprotokoll* i bilaga 2.

¹⁰ Se *Underrättelse om misstanke* i bilaga 2.

¹¹ Se *Delgivning av slutunderrättelse (s.k. slutdelgivning)* och *Slutredovisning till åklagaren och åtalsbeslut* i bilaga 2.

¹² Stämningsansökan är en begäran från åklagaren till domstolen att döma den tilltalade till påföljd för ett visst brott (Bring & Diesen 2009).

¹³ Uppgifter om eventuell dom ingår inte i RUS-databasen. Genom att erhålla målnummer från Cåbra har domsuppgifter kopplats på från Verksamhetsdatabasen (VDB).

rättssäkerheten, särskilt i de fall där ett frihetsberövande skett. Även för målsäganden kan det vara viktigt att brottsutredningen avslutas så snabbt som möjligt.

För vissa delar av rättskedjan är skyndsamhetskravet uttryckt i särskilda tidsfrister. Bland annat finns tidsfrister föreskrivna som reglerar hur länge en misstänkt person får hållas för förhör (RB 23:9), tider för häktningsframställning (RB 24:12-13) och åtals väckande (RB 24:18).

Skyndsamhetskravet uttrycks också i Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Enligt artikel 6:1 ska var och en, vid prövningen av en anklagelse mot honom eller henne för brott, bland annat vara berättigad till en rättvis och offentlig förhandling inom skälig tid.

Skyndsamhetskravet för unga lagöverträdare

Det anses vara av speciellt stor vikt att ärenden med unga gärningspersoner hanteras skyndsamt. I FN:s konvention om barnets rättigheter (Barnkonventionen), betonas skyndsamhetskravet för unga lagöverträdare. I artikel 40 stadgas bland annat att varje barn som misstänks eller åtalas för att ha begått brott ska få saken avgjord utan dröjsmål.

När unga personer misstänks för brott i Sverige ska i första hand lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) tillämpas. För ärenden med 15–17 år gamla misstänkta för brott som kan ge fängelse får tiden från underrättelse av misstanke till eventuellt åtalsbeslut inte överskrida sex veckor. Tidsfristen får enbart överskridas om det är nödvändigt med hänsyn till att den misstänkte ska delta i medling enligt lagen (2002:445) om medling med anledning av brott, eller med anledning av utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter (4 § LUL).¹⁴ En annan tidsfrist vid hanteringen av unga lagöverträdare avser tiden från åtalsbeslut till huvudförhandling i tingsrätt som inte får vara längre än 14 dagar (29 § LUL).¹⁵ Den senare fristen avser brott som kan ge fängelse i mer än sex månader.

Aktuellt kunskapsläge

Många liggande ärenden

Under senare år har en rad inspektionsrapporter riktat kritik mot rättsväsendets långa handläggningstider i brottmål. I Rikspolisstyrelsens inspektionsrapport (2010a) om ärendebalanser i utredningsverksamheten konstaterades att merparten av de inspekterade polismyndigheterna har eller har haft höga balanser och att balanserna vid några av de inspekterade polismyndigheterna var oroväckande höga. I inspektionsrapporten definierades balans som samtliga öppna kriminalärenden.

¹⁴ Exempel på särskilda omständigheter som kan motivera att fristen överskrids är om det är fråga om en mycket omfattande brottsutredning, t.ex. vid ligabrottslighet med många misstänkta och ett stort antal svårutredda brott. Ett annat exempel är om det under förundersökningen framkommer att den unge har gjort sig skyldig till nya brott. Ett tredje exempel är om det är nödvändigt att genomföra tekniska undersökningar som tar lång tid. Brist på utredningspersonal innebär däremot inte att fristen får överskridas (LUL 4 § med kommentar).

¹⁵ I LUL (29 §) föreskrivs vidare att mål mot den som inte fyllt 21 år alltid ska behandlas skyndsamt.

Hanteringen av mängdbrott

Majoriteten av alla polisanmälningar rör så kallade mängdbrott.¹⁶ JO har under ett flertal tillfällen påpekat att polisens och åklagarnas handläggningstider för dessa brott är för långa. I vissa fall har lång tid passerat utan att några utredningsinsatser har vidtagits, vilket ibland lett till att brott hunnit preskriberas.¹⁷ Riksrevisionens granskning av mängdbrottshanteringen (RiR 2010a) visar att det är stor variation mellan polismyndigheterna i genomströmningstid för mängdbrotten (i genomsnitt mellan 40 och 100 dagar) och att resultatet för de flesta polismyndigheterna inte har förbättrats under den studerade perioden (2007–2009). Åklagarmyndigheten uppvisar emellertid en minskad genomsnittlig genomströmningstid (från 36 dagar 2007 till 27 dagar 2009). De minskade handläggningstiderna, som redovisas på 25 av 32 åklagarkammare, bedöms bero på att myndigheten aktivt har arbetat med styrning och uppföljning av verksamheten.

En granskning från Riksrevisionen (RiR 2010b) visar att ungefär var fjärde huvudförhandling i brottmål i landets tingsrätter fått ställas in under de senaste 15 åren. Ofta är detta kopplat till mängdbrott. De långa handläggningstiderna för dessa brott riskerar att bidra till att kontaktuppgifterna blir inaktuella, vilket försvårar delgivning av kallelse till huvudförhandling. Förkortade handläggningstider hos polisen, att avsluta ärenden tidigt när det är möjligt, korrekta kontaktuppgifter och hög kvalitet i förundersökningar bedöms i rapporten ha stor betydelse för att lösa problemet med den höga andelen inställda huvudförhandlingar.

Särskild kritik mot handläggning av ungdomsärenden

Problemet med långa handläggningstider har särskilt påtalats när det gäller ungdomsmål. Riksrevisionen, som har granskat hanteringen av unga lagöverträdare, drar bland annat slutsatsen att rättsväsendets myndigheter inte lever upp till de mål och krav på särskild skyndsamhet som föreskrivs i lagen (RiR 2009). Riksrevisionens bedömning är att de satsade resurserna bör vara tillräckliga för att målen ska uppfyllas och finner andra orsaker till att så inte är fallet. Exempelvis menar man att mål och prioriteringar, utöver lagkraven, är otydliga. Det beskrivs som problematiskt att en prioritering av ungdomsbrott inte är inskriven i respektive myndighets centrala styrdokument och risken är att det särskilda skyndsamhetskravet inte får genomslag om det inte uttalas tydligt. Rutiner och arbetssätt anses inte vara tillräckligt välutvecklade hos polis och åklagare. Det framgår att polisen tar tid på sig att aktivera utredningarna trots att förundersökningen har inletts och även väntar med att förhöra den misstänkte och underrätta om misstanke. Även åklagarna väntar med att avsluta ärenden som är färdiga för åtalsbeslut. Vidare påtalas att det inte finns några generella rutiner eller system hos åklagarna för att bevaka tidsåtgång och tidsfrister, vilket givetvis försvårar åklagarnas och polisens arbete med att hålla de föreskrivna tidsfristerna (Ibid.).¹⁸

Även i Rikspolisstyrelsens inspektionsrapport (RPS 2009) framkommer att myndigheterna har stora svårigheter att följa de lagstadgade tidsfristerna. Endast en av de granskade myndigheterna kunde uppvisa en tillräckligt god ärendekontroll, det vill säga att det finns en överblick över ärenden som

¹⁶ Med mängdbrott brukar avses brott av enkel beskaffenhet, tex. trafikbrott, rattfylleri och ringa narkotikabrott.

¹⁷ JO-beslut 2008-06-23, dnr 2672-2008.

¹⁸ Det bör noteras att Åklagarmyndigheten efter Riksrevisionens granskning har infört ett obligatoriskt krav på att använda Cåbras bevakningsfunktion för att hålla kontroll över tidsfrister.

gör det möjligt att följa tidsfrister. I rapporten konstaterades även att den misstänkte inte alltid underrättas om brottsmisstanken så snart det är möjligt. Genom detta undviker man att tidsfristen i ärendet börjar löpa, något som strider emot såväl lagstiftarens intentioner som det allmänna skyndsamhetskravet. I rapporten identifieras även svagheter i kommunikationen mellan Polisens ärendehanteringssystem DurTvå och åklagarnas ärendehanteringssystem Cåbra. Åklagarna kan inte själva se polisens notering om att någon underrättats om misstanke enligt RB 23:18, vilket innebär att tidsfristen börjar löpa. Det senare kan ses som problematiskt då det ankommer på undersökningsledaren (ofta en åklagare i mål med unga lagöverträdare) att påminna utredaren om att tidsfristen håller på att löpa ut. Problemet med de långa handläggningstiderna för ungdomsärenden har även påtalats flera gånger av Justitieombudsmannen (JO) i inspektionsrapporter.¹⁹

I början av 2009 beslutade Rikspolischefen tillsammans med länspolismästarna att en nationell ungdomssatsning skulle genomföras vid samtliga polismyndigheter. I utvärderingen, som genomfördes av RPS, framkom att tidsfristen hade överskridits (av antingen polis eller åklagare) i drygt 36 procent av de ungdomsbrottsutredningar som under projektet rapporterats in. Vid granskningen av i hur många av utredningarna polisen överskridit tidsfristen framkom att 16 procent av utredningarna där det löper en sexveckorsfrist hade överskridits utan att det enligt RPS funnits ett ”giltigt skäl” för den överskridna tidsfristen.²⁰ Skillnaderna var stora mellan de olika polismyndigheterna, men även mellan de olika polisområdena eller polismästar-distrikten inom storstadsmyndigheterna (Rikspolisstyrelsen 2010b).

En viktig skillnad mellan föreliggande rapport och de tidigare granskningarna är att Brå:s rapport är en totalundersökning, där samtliga registrerade misstankar gällande specifika brott studeras, medan de tidigare har baserats på urval och aktgranskning.

Exempel på initiativ till att förkorta handläggningstiderna

Flera utredningar och lagförslag har initierats med syfte att effektivisera rättskedjan. Nedan beskrivs några exempel.

Beredningen för rättsväsendets utveckling (BRU)

År 2000 tillsatte regeringen en beredning med uppdrag att verka för rättsväsendets utveckling. En av de centrala frågorna för beredningens arbete var genomströmningstiderna i brottmålsprocessen. Beredningen har sammanlagt överlämnat nio betänkanden.²¹

Ett av initiativen som tagits för att effektivisera processen och förkorta

¹⁹ Se tex. diarienummer: 2935-2007, 5912-2007 och 2672-2008.

²⁰ Det bör noteras att definitionen av giltiga skäl är vidare än vad som föreskrivs i lag. Exempelvis har de utredningar där både polisen och annan instans varit långsam i handläggningen inte räknats in bland de utredningar där ansvaret för den överskridna tidsfristen läggs på polisen. I rapporten menas att andelen utredningar med överskriden tidsfrist skulle kunna vara högre med en snävare bedömning av vad som kan anses vara ett acceptabelt skäl till att överskrida tidsfristen.

²¹ Snabbare lagföring 1 – Några förslag till förenklingar (SOU 2001:59), Snabbare lagföring 2 – Förenklad brottsutredning (SOU 2001:93), Snabbare lagföring 3 – Snatteribrott (SOU 2002:44) Snabbare lagföring 4 – Ett snabbförfarande för brottmål (SOU 2002:45), Ökad effektivitet och rättssäkerhet i brottbekämpningen (SOU 2003:74), Läget i rättsväsendet och förslag till fortsatta reformer inom brottsutredningsverksamheten m.m. (SOU 2003:114), Tillgång till elektronisk kommunikation i brottsutredningar m.m. (SOU 2005:38), En ny uppgifts- och ansvarsfördelning mellan polis och åklagare (SOU 2005:84) och slutbetänkandet Ett effektivare brottmålsförfarande – några ytterligare åtgärder (SOU 2005:117).

handläggningstiderna är försöksverksamheten ”Snabbspåret”, som på uppdrag från regeringen startades 2004 i Stockholm. Syftet var att mängdbrott (enkla, men vanliga brott) skulle utredas snabbare för att frigöra resurser till hantering av mer komplicerad brottslighet. Försöksverksamheten, som pågick i Stockholm City mellan 2004 och 2006, följdes upp och utvärderades av Brå (Brå 2005, Brå 2006), men senare även av Åklagarmyndigheten med flera (Åklagarmyndigheten m.fl. 2008).

”Effektivare insatser mot ungdomsbrottslighet”

På uppdrag av Justitiedepartementet redovisar länspolismästaren Mats Löfving i en rapport med titeln ”Effektivare insatser mot ungdomsbrottslighet” (Justitiedepartementet 2010a) flera förslag för att utveckla främst polisens insatser mot ungdomsbrott. Några viktiga förslag som framfördes var att ungdomsbrott i större utsträckning bör utredas och avdömas där den unge bor, att den särskilda lagregleringen av vem som är förundersökningsledare vid ungdomsären den ska avskaffas och att RPS och Åklagarmyndigheten bör få ett gemensamt uppdrag att utarbeta föreskrifter och allmänna råd för utredningar av ungdomsbrott. För att hålla de lagstadgade fristerna i ungdomsmål var ett förslag att man skulle tillämpa ekonomisk styrning, det vill säga fördela resurser utifrån till vilken grad myndigheter levt upp till denna reglering. Förslaget har dock avslagits av flera av remissinstanserna. Vidare föreslås att regeringen bör ge RPS i uppdrag att vidta åtgärder för att förkorta handläggningstiderna hos Statens kriminaltekniska laboratorium och Rättsmedicinalverket i ungdomsbrottsärenden.

Rättsväsendets informationsförsörjning (RIF)

Ett annat centralt arbete för att utveckla rättsväsendets effektivitet är Rättsväsendets informationsförsörjning (RIF), vars syfte är att skapa en gemensam informationsstruktur inom rättsväsendet. För arbetet har det inrättats ett särskilt organ, Rådet för Rättsväsendets informationsförsörjning (RIF-rådet), som består av 11 av rättsväsendets myndigheter under ledning av expeditionschefen vid Justitiedepartementet.

PNU, PUM och PUST

Inom Polisen pågår ett omfattande arbete för att komma till rätta med ärendebalanserna och minska handläggningstiderna. Ett exempel är Polisens nationella satsning för att minska mängdbrottsligheten och öka uppkläringen. För att alla landets poliser ska arbeta på samma sätt har man tagit fram en gemensam metod för att utreda dessa brott, Polisens nationella utredningskoncept (PNU), vilket bland annat utgörs av en rad framgångsfaktorer för att få en effektivare hantering av framför allt mängdbrott. Polisens nationella satsning innefattar också en lednings- och styrmodell, Polisens under rättelsemodell (PUM), som beskriver hur ledning och styrning av Polisens brottsbekämpande arbete ska organiseras och genomföras. Den gemensamma modellen syftar till att åtgärder mot brott ska sättas in vid rätt tidpunkt och med rätt resurser och utformning. Rikspolisstyrelsen kommer under 2011 även att införa ett nytt IT-baserat utrednings- och metodstöd (PUST), vilket syftar till att effektivisera utredningsarbetet och ge kortare handläggningstider (Justitiedepartementet 2010b).

En nationell åtgärdsplan

Även Åklagarmyndigheten har under de senaste åren vidtagit en rad åtgärder för att förkorta handläggningstiderna. I januari 2010 publicerades ”En nationell handlingsplan för riktade insatser mot ungdomsbrott” (Åklagarmyndigheten 2010a), med förslag till rutiner och åtgärder för att förkorta handläggningstiderna vid åklagarkamrarna och få en högre kvalitet i ungdomsärenden. I åtgärdsplanen infördes bland annat ett obligatoriskt krav att använda bevakningsfunktionen i Cåbra för att hålla kontroll över ärenden och tidsfrister i ungdomsmål. Under 2010 gjordes en uppföljning som visade att många av de åtgärder som togs upp i åtgärdsplanen hade genomförts eller var på väg att genomföras, samt att handläggningstiderna vid de flesta åklagarkamrarna hade förkortats under 2010 (Åklagarmyndigheten 2010b).

Modernisering av rättegångsförfarandet och en ny delgivningslag

För att minska domstolarnas handläggningstider har ett stort arbete lagts på att se över det processuella regelverk som styr rättegången i framför allt tingsrätt och hovrätt. Den 1 november 2008 trädde reformen ”En modernare rättegång” i kraft. Den syftar till att genomföra moderniseringar av rättegångsförfarandet. Bland annat infördes en möjlighet för tingsrätten att avgöra vissa brottmål utan huvudförhandling (prop. 2004/05:131).²² En annan förändring är utarbetandet av en ny delgivningslag, som träder i kraft 1 april 2011.²³ Den nya delgivningslagen ger större möjligheter till delgivning via elektronisk kommunikation. Vidare läggs ett större ansvar på parter och andra som söks för delgivning.²⁴ Därtill föreslås att det införs en lag om auktorisation av privata delgivningsföretag.²⁵ Syftet med förslagen är att skapa förutsättningar för en effektiv och säker hantering av delgivningar (prop. 2009/10:237).

²² Ett uttryckligt undantag i lagen görs emellertid för mål med unga lagöverträdare, där huvudförhandling alltid bör hållas om den tilltalade är under 18 år. Orsaken till undantaget är att det anses viktigt att den unge får sammanträffa personligen med en företrädare från rättsväsendet, vilket anses ha ett pedagogiskt syfte.

²³ Som tidigare nämnts har Riksrevisionen (RiR 2010b) tidigare visat att ungefär var fjärde huvudförhandling i brottmål ställs in, vilket till stor del beror på delgivningsproblem.

²⁴ Exempelvis bör myndigheter i större utsträckning än tidigare kunna förlita sig på att registrerade och anmälda adresser är aktuella och kan användas för delgivning.

²⁵ Lagen innebär att godkänd personal vid privata delgivningsföretag i princip ges samma befogenheter som de stämmingsmän som förordas av polismyndigheten.

Material och metod

Det har länge funnits ett intresse och behov av statistiska uppgifter över ärendeflödet inom rättsväsendet. Flödesstatistik är ett av de utvecklingsområden som kriminalstatistikens huvudanvändare ofta frågar efter (Brå 2010b). Det har hittills varit komplicerat att empiriskt följa ett enskilt ärende genom rättsprocessen. RUS-databasen ger nya möjligheter att följa ett ärende från och med att polisen tar upp en anmälan om brott till eventuell lagföring. Då databasen även innehåller datum för flera viktiga utredningsåtgärder är det möjligt att beräkna handläggningstider i olika faser av rättsprocessen. Databasen ger också nya möjligheter att analysera om ärendetillströmning och handläggningstider förändras över tid och se om det finns regionala skillnader i ärendeflödet. Den möjliggör även studier av rättsväsendets hantering av olika typer av lagöverträdare (till exempel ungdomar jämfört med äldre eller kvinnor jämfört med män) eller olika brottstyper.

Rättsväsendets uppföljningssystem (RUS)

År 2004 startades det så kallade RUS-projektet som ett samarbete mellan Brottsförebyggande rådet (Brå), Rikspolisstyrelsen (RPS) och Åklagarmyndigheten (ÅM). Bakgrunden var en översyn av Polisens resultatredovisning (PRR-projektet) som skulle vidareutveckla Polisens interna resultatredovisning. Tanken var att skapa gemensamma resultatmått för polis- och åklagarväsendets utredningsverksamhet. För detta krävs att information från både Polisens och Åklagarmyndighetens ärendehanteringssystem samkörs, och eftersom samkörning av den officiella statistiken redan görs vid Brå, beslutades att systemet skulle utvecklas vid myndigheten.

Under 2005 och 2006 byggde Brå upp en särskild sidodatabas, för insamling och lagring av nödvändiga uppgifter från polisens respektive åklagarnas ärendehanteringssystem Rationell anmälningsrutin (RAR) respektive Brådis (sedermera Cåbra).²⁶ Databasens struktur var optimerad för att vara mer flödesorienterad än brottsstatistiken varit hittills för att bättre tillmötesgå Polisens mål gällande resultatredovisning.

RUS-databasen omfattar i dag uppgifter om samtliga brott och brottsmisstankar som sedan 2001 registrerats i RAR och uppgifter om samtliga brottsmisstankar som registrerats i Brådis/Cåbra sedan 2001. Varje månad laddas databasen med nya uppgifter från de två ärendehanteringssystemen.²⁷

Databasen möjliggör även att uppgifter från andra statistikdatabaser kopplas på. I den föreliggande studien har uppgifter om eventuell dom hämtats från Verksamhetsdatabasen (VDB) och uppgifter om ålder och kön har lagts till från personuppgifter hämtade från Cåbra.

²⁶ I juli 2007 ändrades systemet från Brådis till Cåbra.

²⁷ Polisen får i dag månadsvisa uppgifter om flödet av anmälda brott och brottsmisstankar från RUS-databasen.

Samtliga misstankar studeras

För att studera flödet genom rättskedjan kan man utgå från olika begrepp, beroende på vilken fråga som står i fokus. Det är möjligt att följa hanteringen av *anmälningar* av specifika brott (oavsett om någon misstänks för brotten) men man kan även följa enskilda *individer* eller *misstankar*.

Det studerade datamaterialet består av *samtliga misstankar som registrerats av polisen år 2008 gällande misshandel, våldtäkt, stöld, rån och utpressning*.²⁸ När en anmälan registreras hos polisen kan den innehålla flera brott och flera brottsmisstankar. En person kan ha flera brottsmisstankar riktade mot sig (gällande olika typer av brott vid samma tillfälle eller samma typ av brott under en given period), och en brotts handling kan ha flera misstänkta personer knutna till sig. En brottsmisstanke är alltså vare sig en person eller en handling, utan en *koppling mellan en person och en brotts handling*.²⁹ Skälet till att i denna studie utgå från misstankar är att det enligt uppdraget både är specifika brottstyper och vissa typer av gärningspersoner (unga lagöverträdare) som står i fokus.

Den föreliggande studien är alltså en så kallad totalundersökning av samtliga misstankar (det vill säga inte enbart ett urval) för de aktuella brottstyperna som registrerats av polisen år 2008. Både ärenden som behandlats i tingsrätten (friande eller fällande domar) och ärenden där beslut om att inte väcka åtal ingår i urvalet. Därutöver ingår ärenden där åklagaren utfärdat strafföreläggande eller meddelat åtalsunderlåtelse. Misstankarna följs både framåt och bakåt i tiden, från registrering av anmälan till eventuell dom.

Det finns givetvis brott där det inte funnits en misstänkt person; dessa ingår inte i den kommande analysen. Det är exempelvis rimligt att anta att brott där det funnits en misstänkt person i högre utsträckning leder till förundersökning inleds, att färre brott skrivs av och att en högre andel leder till lagföring, jämfört med ärenden där misstänkt person inte funnits. Det i sin tur har rimligtvis inverkan på handläggningstiderna. Vid tolkning av resultat är det alltså viktigt att ta hänsyn till att Brå enbart studerat ärenden där misstanke registrerats.

Uttaget av data från RUS-databasen gjordes i juni 2010. Det innebär att uppföljningstiden (från att misstanken registrerats någon gång under 2008) kan variera från 1,5 till 2,5 år. Det skulle kunna innebära att vissa misstankar inte har hunnit passera genom rättskedjans alla faser. En kontroll av misstankar registrerade tidigt under 2008 jämfört med senare under året påvisade dock att det inte förekommer någon systematisk skillnad i utfallet; misstankar registrerade sent under 2008 hade i lika hög utsträckning lett till ett domslut som de tidigt registrerade.

Mätpunkter i rättskedjan

Nedan beskrivs de mätpunkter från rättskedjans olika faser som i studien användes för att beräkna handläggningstider:

Inskrivningsdatum för brottsanmälan – anger det datum då ärendet skrivs in i Polisens ärendehanteringssystem RAR. Oftast sker det i nära anslutning till det tillfälle anmälan tas upp.

Datum för förundersökningsbeslut – datum då beslut tas om att inleda en förundersökning (eller en förenklad utredning enligt RB 23:22).³⁰

²⁸ Utpressning registreras under brottskoden 0907 som även omfattar ocker.

²⁹ Ett utgående ärende hos Polisen motsvarar i genomsnitt knappt tre inkomna brottsmisstankar hos Åklagarmyndigheten. Det varierar dock mellan olika brottskategorier (Brå m.fl. 2010).

³⁰ Läs mer om *Förenklad utredning* under *Undantag från förundersökningsplikten* i bilaga 2.

Registrerad misstanke – datum då skäligen brottsmisstanke registreras i polisens ärendehanteringssystem RAR eller åklagarnas ärendehanteringssystem Cåbra.³¹

Beslut på brottsmisstanken – anger vilket beslut som polis eller åklagare har tagit på brottsmisstanken när ärendet skrivs av eller slutredovisats i polisens ärendehanteringssystem RAR eller åklagarnas ärendehanteringssystem Cåbra. Variabeln över denna mätpunkt anger om ärendet lagts ned av polis, om misstanken är nedlagd/avslutad av åklagare³², om åklagaren har meddelat åtalsunderlåtelse, utfärdat strafföreläggande eller väckt åtal.³³ I RUS-databasen finns också datum för beslutet.

Domdatum – datum då tingsrättens dom meddelas.³⁴

Kronologin i misstankarnas flöde

Beträffande misstankar som genomgått hela processen från anmälan till rättegång ser de olika stegen i rättskedjan vanligtvis ut enligt följande (med utgångspunkt i de uppgifter som kommer att analyseras):

Brottsanmälan skrivs in → förundersökning inleds → misstanke registreras → beslut på misstanke fattas → dom meddelas

De flesta ärenden följer detta flöde, men det finns en del avvikelser. Det kan till en del handla om direkta felkodningar och till en del om myndigheternas sätt att registrera uppgifter. De första tre posterna, det vill säga när brottsanmälan skrivs in, när förundersökning inleds och när misstanke registreras, ligger vanligen väldigt nära i tid. Inte sällan sker åtgärderna samma dag. I en obetydlig andel ärenden kan dock den ovannämnda ordningen kastas om i registreringen, vilket ibland är fullt rimligt. Exempelvis kan förundersökningen inledas direkt på plats när brottet upptäcks och polisen skriver in anmälan först dagen efter. I bilaga 1 (tabell 1B–5B) framgår att för 2–3 procent av misstankarna, beroende på brottstyp, låg datum för förundersökningsbeslut före inskrivningsdatumet; i de absolut flesta fallen handlar det dock om en fördröjning motsvarande en dag. Därför kommer misstankar där inskrivningen ägde rum dagen efter förundersökningens start att tas med i analysen. Om flera dagar har förflutit innan brottet skrivits in från det att beslut om förundersökningen fattats betraktas dessa som felkodningar och utsluts därmed från resultatredovisningen (mellan 0,5 och 1 procent).

Det finns vidare ärenden där datum då misstanken registrerats ligger före förundersökningens start. Mellan 5 och 14 procent av de studerade misstankarna är av denna typ. Förklaringen kan vara att det enbart är en behörig överman som kan inleda en förundersökning, medan en polis direkt på brottsplatsen kan göra bedömningen att någon är skäligen misstänkt.³⁵ I undantagsfall kan det dröja innan datum för förundersökningens start registreras av en överordnad, dock sällan mer än en vecka. Dessa fall kommer att ingå i beräkningarna av handläggningstiderna. Om den omvända ordningen

³¹ Se *Registrering av misstanke* i bilaga 2.

³² För skillnad mellan dessa, se *Nedläggning respektive avslutande av en förundersökning* i bilaga 2.

³³ Se *Strafföreläggande* respektive *Åtalsunderlåtelse* i bilaga 2.

³⁴ Se *Domdatum* i bilaga 2.

³⁵ Det finns olika uppfattningar om hur gällande rätt ska tolkas. Förundersökning ska inledas genom ett formligt beslut av någon som är behörig att inleda den aktuella förundersökningen. Det finns dock uppfattningar om att förundersökning kan inledas av annan än behörig och utan att ett formligt beslut härom fattas. JO och Polisrättsutredningen har uttalat att användande av vissa tvångsmedel innebär att en förundersökning ska anses vara inledd. Enligt dessa ska därmed användandet av tvång innefatta ett formlost beslut att inleda förundersökning (Bring & Diesen 2009).

har sträckt sig över en längre period, betraktas dessa misstankar som bortfall (0,5–1,3 procent beroende på brottstyp).

Misstankar där de registrerade tidsuppgifterna inte alls förefaller rimliga, till exempel där misstankebeslut ligger före tiden då misstanken registrerats³⁶ eller där domsdatum ligger före misstankebeslut³⁷, kommer inte heller att ingå i analysen.

Då fördelningen av handläggningstiden mestadels är skev, med koncentration till relativt korta handläggningstider och ett mindre antal ärenden som dragit ut på tiden (i vissa fall väldigt länge), kommer både medelvärde och medianvärde att redovisas för antalet dagar mellan de olika mätpunkterna. Median är ett mittenvärde i ett rangordnat material, och till skillnad från medelvärde är det ett centralmått som inte är känsligt för extrema värden. I tabell 1B–5B i bilaga 1 visas även max- och kvartilvärden³⁸ för handläggningstider av varje studerad brottstyp. Viktigt att komma ihåg är att de redovisade handläggningstiderna gäller ärenden där det funnits en misstänkt person.

Det är enbart misstankar med inledd förundersökning (eller förenklad utredning³⁹) samt misstankar där flödet genom rättskedjan följer en logisk kronologi som används som grund för analysen. Förutom misstankar som, enligt registreringen, inte hanteras i en logisk följd, utesluts alltså även misstankar som lagts ned direkt utan att man inlett en förundersökning (så kallad "direktavskrivning"⁴⁰)⁴¹.

En första kartläggning

I denna rapport redovisas de första resultaten baserade på uppgifter från RUS. Analyserna är en del av den kvalitetsgranskning som Brå har fått i uppdrag att genomföra. Uppgifterna som lagras i RUS-databasen genomgår flera kontroller och rättningar. I den föreliggande studien har dessutom mycket arbete lagts på att kvalitetsgranska data. RUS-databasen är samtidigt under utveckling och har inte genomgått en lika omfattande kvalitetsgranskning

³⁶ För samtliga brottstyper rör det sig om relativt få misstankar (0,1–0,5 procent) men i samband med våldtäkt uppgår andelen till drygt en tiondedel (se bilaga 1). Vid närmare granskning framgår att dessa misstankar är en del av främst fyra anmälningar som alltså resulterat i högt antal misstankar var. I samtal med de ansvariga myndigheterna framgick att det rörde sig om flera fall av upprepade våldtäkter mot barn av samma person, där initialt en händelse anmäldes och en misstanke registrerades. Utredningen visade senare att flera våldtäkter hade begåtts och åklagaren valde att inkludera dessa i det beslut han eller hon fattat i åtalsfrågan utan att misstankar gällande varje händelse hade registrerats. Först i ett senare skede kompletterades uppgiften och misstankarna fördes in i registreringen. Detta kan alltså vara orsaken till en kronologi som förefaller ologisk, då man principiellt inte bör kunna fatta ett beslut på en misstanke som inte registrerats. Det är framför allt just i samband med våldtäkt som en liknande typ av upprepade brottslighet av samma gärningsperson mot samma målsägande kan vara aktuell och andelen misstankar med "ologisk" kronologi var därför särskilt hög i detta fall. Även om den omvända registreringen av uppgifter kan ses som en del av arbetsprocessen, och inte direkt kan betraktas som en felkälla, valde vi att behandla våldtäktskategorin på samma sätt som de andra brotten och uteslöt dessa misstankar ur analysen. I annat fall hade detta lett till att den genomsnittliga handläggningstiden hade blivit kraftigt underskattad på grund av relativt få ärenden.

³⁷ Enbart några enskilda misstankar. I praktiken bör det heller inte förekomma ärenden där åtalsbeslut och domslut redovisas samma dag. Trots det förekommer det ett antal sådana misstankar (0,8–2,2 procent beroende på brottstyp, se tabell 1B–5B i bilaga 1) i det analyserade materialet. Hur detta kan förklaras blir en av frågorna som kommer att belysas i den kommande uppföljningsstudien. Rimligtvis är detta kopplat till registreringsrutiner snarare än till själva arbetssättet.

³⁸ Maxvärdet beskriver den längsta observerade handläggningstiden. Kvartilerna delar ett sorterat datamaterial i fyra lika delar. En fjärdedel av observationerna är mindre än första kvartilen Q_1 (undre kvartilen) och tre fjärdedelar är mindre än den tredje kvartilen Q_3 (övre kvartilen). Den andra kvartilen är samma sak som medianen.

³⁹ Se *Förenklad utredning* under *Undantag från förundersökningsplikten* i bilaga 2.

⁴⁰ Användandet av termen "direktavskrivning" är inte konsekvent och begreppet är inte enhetligt definierat. I denna studie avser den ärenden utan en inledd förundersökning.

⁴¹ Skälet till denna uteslutning beskrivs på s. 27.

jämfört med Brå:s ordinarie statistikdatabas. Det innebär att resultaten ska tolkas med viss försiktighet.

Analyserna är främst av beskrivande karaktär. Några långtgående slutsatser om hur eventuella skillnader i ärendeflödet kan förklaras är svåra att dra i denna fas av analysen, även om möjliga förklaringar diskuteras i slutavsnittet. Rapporten kommer direkt att efterföljas av en fördjupad studie med bland annat kvalitativa inslag i form av intervjuer med representanter för rättsväsendet som har erfarenhet av att på olika nivåer arbeta med de uppgifter som finns i RUS. Det övergripande syftet med den föreliggande studien är att kartlägga de uppgifter som kommer till Brå från rättsväsendets olika myndigheter, skapa underlag för diskussion om varför de registrerade uppgifterna ser ut som de gör och identifiera eventuella brister i databasen. Resultaten kan också ge första indikationer på var i rättskedjan det kan finnas flaskhalsar och vad framtida analyser framför allt bör inrikta sig på.

Brottsmisstankars flöde genom rättskedjan

I detta avsnitt presenteras en analys av hur de olika brotten Brå fått i uppdrag att studera (misshandel, våldtäkt, rån, stöld och utpressning) hanteras i olika faser av rättsprocessen. Resultaten kommer att redovisas i två steg. Först redogörs för olika beslut genom rättskedjan: det gäller uppgifter om andelen misstankar då förundersökningen har inletts, vilket beslut som fattats på misstanken i åtals- respektive nedläggningsfrågan, samt hur många misstankar som resulterat i ett domslut. Därefter tas frågan om handläggningstiderna upp.

Ett avsnitt ägnas åt ungdomsärenden och hantering av två brottstyper som ofta förknippas med unga lagöverträdare, nämligen *snavteri* och *misshandel utombus*. I ett andra avsnitt redovisas skillnader i handläggningstider mellan olika län samt handläggningstiden relaterad till andelen personupplärade brott inom varje län. Den regionala analysen begränsar sig till misstankar om misshandel och stöld, det vill säga de brottskategorier som på grund av sin omfattning tillåter en länsvis uppdelning.

I samtliga analyser ingår enbart misstankar där förundersökning har inletts, medan misstankar som direkt har skrivits av har uteslutits.⁴² Skälet är dels det låga beviskrav som ställs, där det räcker med att det finns ”anledning att anta” att ett brott har begåtts för att förundersökning ska inledas⁴³, och att de direktavskrivna misstankarna kan ha skrivits av på grund av att det visar sig att något brott i juridisk mening inte har begåtts, att brottet har preskriberats eller att den misstänkte inte är straffmyndig. Dessa direktavskrivna misstankar skulle bidra till en kraftig underskattning av handläggningstiderna.

De flesta analyserna utgår från samtliga registrerade misstankar, oavsett om de skrivits av under resans gång eller om de avgjorts i en huvudförhandling. Fördelen med att studera samtliga misstankar är att det går att få en bild av den ärendevolym som kommer in till polisen, samtidigt som räknesättet möjliggör analyser av andelen misstankar som skrivits av respektive lett till personuppläring. Analyser av den totala handläggningstiden från brottsinskrivning till domslut baserar sig enbart på misstankar som avgjorts i tingsrätten.

⁴² Även misstankar där så kallad förenklad utredning (RB 23:22) ersatte förundersökning ingår i analysen (i datamaterialet förekommer förenklad utredning enbart vid stöld). Andelen direktavskrivna misstankar redovisas enbart inledningsvis i tabell 1, varefter dessa utesluts ur analysen.

⁴³ Se *Förundersökning och förundersökningsprotokoll* i bilaga 2.

Olika brott – olika utfall

Direktavskrivning vanligare vid stöld

Majoriteten av de studerade ärendena leder till att polis eller åklagare beslutar om att inleda en förundersökning; det rör sig om mellan 91 och 99 procent av misstankarna beroende på brottstyp⁴⁴, se tabell 1. Trots att någon har registrerats som skäligen misstänkt för brottet, har alltså en del av misstankarna skrivits av direkt, det vill säga utan att någon förundersökning inletts. Det kan hänga samman med att det finns några undantag från förundersökningsplikten.⁴⁵ Ett exempel är så kallade multipla misstankar mot en person gällande samma typ av brott, varav enbart en del hanteras vidare av rättsväsendet (s.k. förundersökningsbegränsning). Det kan vara anledningen till att andelen direktavskrivna misstankar är högst då det gäller den omfattande och heterogena stöldkategorin; en person kan misstänkas för ett stort antal stölder av ringa karaktär (t.ex. fickstöld), varav rättsväsendet väljer att handlägga några men av effektivitetsskäl skriver av resten.⁴⁶

Högre personupplärning vid stöld

Ett ärende kan alltså skrivas av direkt utan någon förundersökning, men avskrivningen kan även bli aktuell under förundersökningens gång. Ibland sker det i ett mycket tidigt skede, ibland efter att en gedigen förundersökning har färdigställts och slutredovisats till åklagaren. I analyserna görs inte någon åtskillnad på *när* misstanken skrevs av.

Efter att en förundersökning hade startats har mellan cirka 40 och 70 procent av brottsmisstankarna, beroende på brottstyp, skrivits av (se tabell 1). Som redovisats ovan är stöld en brottstyp med hög andel direktavskrivningar. Samtidigt har denna brottskategori den i särklass lägsta andelen avskrivna misstankar *efter en påbörjad förundersökning*. Att misstanken skrivs av under eller efter förundersökningsfasen är vanligast förekommande i samband med misstankar om misshandel och utpressning. Oftast är det polisen som lägger ned ärendet och den vanligaste motiveringen är att ”brott ej kan styrkas”.⁴⁷ Även misstankar som nått åklagarnivå kan sluta med avskrivning; cirka en tiondedel av alla misstankar med inledd förundersökning lades ned eller avslutades av en åklagare.⁴⁸ I dessa fall anger man oftast som skäl att ”det inte fanns någon anledning att anta att brott som faller under allmänt åtal har förövats”.⁴⁹

Andelen misstankar där någon kunde bindas till brottet och som därmed ledde till så kallad personupplärning (det vill säga åtalsbeslut, strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse, se bilaga 2) varierar mellan 27 och 62 procent beroende på brottstyp.⁵⁰ Lägst personupplärning observeras för utpressning och våldtäkt, medan den är högst vid misstankar om stöld. En rimlig för-

⁴⁴ I RB 23:1 stadgas att en förundersökning ska inledas så snart det på grund av angivelse eller av något annat skäl finns *anledning att anta* att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats. När misstanken når denna nivå inträder således den förundersökningsplikt som innebär att den som granskar anmälan är skyldig att besluta om att inleda förundersökning, såvida denne har behörighet för det.

⁴⁵ Se *Undantag från förundersökningsplikten* i bilaga 2.

⁴⁶ I det analyserade materialet förekom exempelvis ett ärende omfattande 129 misstankar om stöld.

⁴⁷ Se *Brott kan ej styrkas* i bilaga 2.

⁴⁸ För skillnad mellan nedläggning och avslutade av en förundersökning, se bilaga 2.

⁴⁹ "Anledning anta" är det lägsta beviskravet och den nivå som måste vara uppnådd för att inleda förundersökning (Bring & Diesen 2009). Det kan ses som något oväntat att åklagarna lägger ner inledda förundersökningar med denna motivering. När det saknas anledning att anta att brott har begåtts ska en förundersökning över huvud taget inte inledas.

⁵⁰ Det bör återigen betonas att analyserna baseras på *misstankar* om brott, det vill säga där någon har registrerats som skäligen misstänkt för brottet. För brott där det saknats misstänkt person är troligtvis andelen som leder till personupplärning betydligt lägre.

klaring till att stöld är det brott som i högst utsträckning klaras upp genom att binda en person till händelsen är att flera av de brottstyper som ingår i kategorin är så kallade ingripandebrott, det vill säga brott som vanligtvis upptäcks genom till exempel myndighetsinsatser eller butikens bevakningssystem. Det innebär således att personen i fråga ofta tas på bar gärning och brottet är därmed sällan svårt att bevisa.

Andelen åtalsbeslut är högst vid rån (49 procent). Åtalsunderlåtelse och strafföreläggande var i princip enbart utfallet i samband med stöld (en tiondedel var) medan det sällan var utfallet när misstanken avsåg något annat av de studerade brotten (med undantag för några fall av misshandel).

En absolut majoritet av misstankarna som lett till åtal resulterade i en tingsrättsdom.⁵¹ En tänkbar förklaring till att en mindre andel av misstankarna saknar domdatum kan vara att dessa ärenden fortfarande är öppna och därmed inte hunnit avgöras i en huvudförhandling.

Tabell 1. Antal registrerade misstankar 2008 och olika utfall i rättsprocessen efter brottstyp.

	Misshandel		Våldtäkt		Stöld		Rån		Utpressning	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Registrerade misstankar	57 669	100	3 616	100	83 614	100	4 242	100	1 117	100
- Direktavskrivning	1 333	2	25	0,7	4 296	5	38	0,9	8	1
- FU-beslut saknas	1 226	2	16	0,3	2 672	3	16	0,3	9	1
- FU inledd	55 110	96	3 575	99	76 346	91	4 188	99	1 100	98
- därav bortfall pga. ologisk kronologi	5 117	(9)	589	(16)	7 551	(10)	354	(8)	132	(12)
FU inledd samt logisk kronologi	49 993	100	2 986	100	68 795	100	3 834	100	968	100
<i>Beslut på misstanke</i>										
Nedlagd av polis	30 656	61	1 765	59	17 731	26	1 585	41	587	61
Nedlagd/avslutad av åklagare	4 568	9	415	14	8 047	12	374	10	120	12
Åtalsunderlåtelse	148	0,3	1	0	7 113	10	7	0,2	0	0
Strafföreläggande	326	0,7	0	0	6 986	10	1	0	0	0
Åtal	14 295	29	805	27	28 918	42	1 867	49	261	27
Domslut	13 339	27	779	26	27 071	39	1 768	46	239	25

Skillnader i handläggningstider beroende på brottstyp

Det mest centrala i Brå:s uppdrag är att se över hur snabbt rättsväsendet agerar vid hanteringen av de angivna brottstyperna och därvid särskilt uppmärksamma gärningspersoners ålder samt eventuella regionala skillnader. Inledningsvis presenteras handläggningstiderna mer övergripande på nationell nivå, det vill säga oavsett region och oavsett typ av gärningsperson. I de kommande avsnitten redovisas fördjupningar i handläggningen av ungdomsärenden samt länsvisa skillnader.

Från brottsinskrivning till domslut: rättsprocessens totala längd

I figur 1 redovisas det totala antalet dagar som löpt mellan brottsinskrivning och meddelad tingsrättsdom gällande misstankar för de fem studerade brottstyperna. I detta fall redovisas enbart misstankar som genomgått rätts-

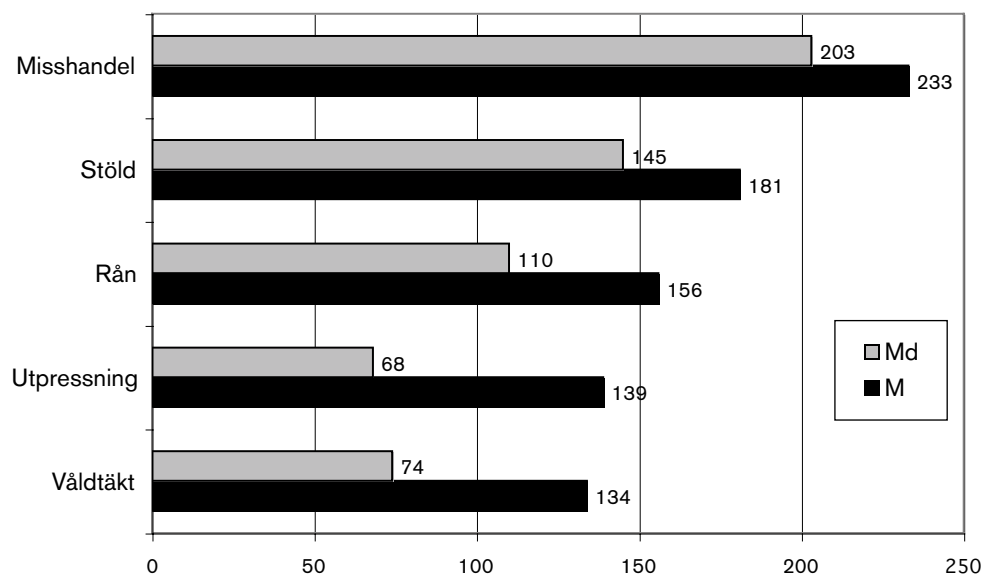
⁵¹ Både fällande och friande domar.

kedjans alla steg, det vill säga misstankar som lett till ett tingsrättsbeslut.

Den kortaste genomsnittliga handläggningstiden observeras vid misstankar om våldtäkt och utpressning, medan hela rättsprocessen för misshandel tenderar att ta nästan dubbelt så lång tid. En tänkbar förklaring till de kortare handläggningstider som observeras vid misstankar om framför allt våldtäkt är att det oftare förekommer häktning.⁵² Som tidigare nämnts finns det en tendens, särskilt för vissa brottstyper, till att ett lägre antal ärenden med särskilt långa handläggningstider påverkar den genomsnittliga tiden. Det kan ge intrycket av att handläggningstiderna generellt sett är för långa. Ett annat sätt att mäta tiden är att beräkna medianvärdet, det vill säga ett slags mittenvärde. Om medianen ligger betydligt under genomsnittet tyder det på att den ovannämnda skevheten med få utdragna ärenden verkligen föreligger. Om medianen ligger i närheten av medelvärdet innebär det att handläggningstiderna är relativt jämnt fördelade, det vill säga utan extrema fall med mycket korta eller mycket långa redovisade tider.⁵³

Vid utpressning och våldtäkt är diskrepansen mellan median och medelvärde som störst, vilket indikerar en skev fördelning i handläggningstiderna, med ett mindre antal utdragna ärenden. De långa genomströmningstiderna vid misshandel kan däremot inte i samma grad förklaras av just enskilda utdragna ärenden, då även mediantiden är relativt hög. Större delen av misstankarna om misshandel tar med andra ord en lång tid att handlägga, jämfört med andra brott. Handläggning av stöldmisstankar tar näst längst tid i snitt efter misshandel, när rättsprocessens totala längd studeras.

Figur 1. Genomsnittligt antal dagar (medelvärde och median) från brottsinskrivning till dom: endast tingsrättsavgjorda misstankar (exklusive misstankar med ologisk tidsföljd).

⁵² Straffskalan vid våldtäkt är lägst två och högst sex år. Är brottet att anse som grovt döms för grov våldtäkt i lägst fyra och högst tio år (BrB 6:1). I RB 24:1 står föreskrivet att om det för brottet inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år, skall häktning ske, om det inte är uppenbart att skäl till häktning saknas.

⁵³ Det kan finnas flera förklaringar till att vissa ärenden drar ut på tiden. Dessa diskuteras i ett senare skede.

Handläggningstid i rättskedjans olika faser

Långt ifrån alla misstankar avgörs i en domstol. Ett brottsärendes resa genom rättskedjan kan vara mer eller mindre kort och såväl enkel som invecklad. I det följande (se figur 2) går vi kort genom handläggningstiderna i rättskedjans olika faser och jämför stegvis två mätpunkter i taget, exempelvis från brottsinskrivning till beslut om förundersökning – oavsett om ärendet senare skrivits av eller gått hela vägen till dom i tingsrätten.⁵⁴

1. Från inskrivning av brott till förundersökningsbeslut: oftast inom ett dygn

Som väntat är det tidsmässiga avståndet litet mellan det att brottet skrivits in av polisen och att en behörig polis eller åklagare har fattat beslut om förundersökning. I teorin ska detta ske i princip samtidigt, men i praktiken kan det förekomma vissa avvikelser.⁵⁵ I genomsnitt går det cirka en halv dag från det att brottet skrivs in till att beslut tas om att inleda förundersökning. Ett undantag är misstankar om stöld där det dröjer i snitt mellan fyra och fem dagar. För mellan 76 och 85 procent av misstankarna (se tabell 1B–5B, bilaga 1) tas beslut om att inleda förundersökning samma dag.

Att förundersökning inleds samma dag behöver inte nödvändigtvis betyda att man påbörjar en utredning samma dag. Efter en inledd förundersökning kan ärendet av olika skäl bli liggande innan utredningsarbetet kan påbörjas.

2. Från beslut om förundersökning till registrering av misstanke: snabbt vid misshandel

Även tiden från beslut om att inleda förundersökning till att någon registreras som skäligen misstänkt för brottet är vanligtvis mycket kort. Det absolut vanligaste även i detta fall är att registreringen sker samma dag (mellan 40 och 64 procent av misstankarna, beroende på brottstyp).⁵⁶ Naturligtvis kan det dock i en del fall dröja innan någon misstänks för brottet. Den genomsnittliga tiden från det att en förundersökning är inledd till att misstanke registreras motsvarar cirka 3 veckor och varierar mellan 17 (misshandel) och 26 dagar (våldtäkt).

3. Från registrering av misstanke till beslut i åtalsfrågan: en skev fördelning av tid

När brottsmisstanken väl har registrerats dröjer det längst i just misshandelsärenden – som i tidigare skeden hanterats snabbt – innan ett beslut fattas om avskrivning alternativt åtal, strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse. I genomsnitt tar det 110 dagar eller 16 veckor. Beslut i åtalsfrågan fattas snabbast när det gäller våldtäkt, 79 dagar (11 veckor) i snitt, men skillnaden är marginell jämfört med misstankar om stöld och rån i denna fas av rättsprocessen. För samtliga fem brottstyper är det genomsnittliga antalet dagar närmast det dubbla jämfört med medianvärdet, vilket innebär att en mindre andel ärenden drar ut på tiden, medan de flesta misstankar hanteras snabbare. I några få fall, 1–2,5 procent av misstankarna, (se tabell 1B–5B i bilaga 1) fattas beslutet samma dag som brottsmisstanken registreras.

⁵⁴ Eftersom även nedlagda förundersökningar (med kortare handläggningstid) ingår i analysen är den totala handläggningstiden (om tiden för samtliga faser räknas ihop) kortare än vad som redovisats ovan.

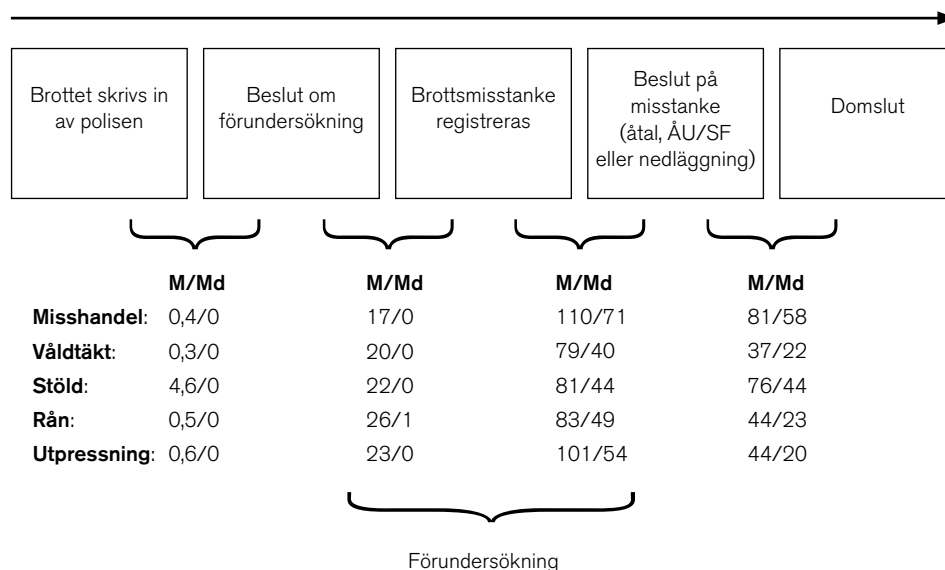
⁵⁵ I bilaga 1, tabell 1B–5B, redovisas även uppgifter baserade på ett orensat RUS-material, för att redogöra för registreringen av samtliga misstankar. I analysen nedan ingår enbart de misstankar som antas följa ett logiskt flöde, se Metoddelen, s. 24.

⁵⁶ I de fall då misstanken registreras samma dag som anmälan skrivs in har troligtvis målsägaren/anmälaren uppgift om den misstänktes identitet.

4. Från åtalsbeslut till domslut: stor variation efter brottstyp

Sista steget i rättsprocessen är en eventuell rättegång och dom. I den föreliggande analysen utgår vi från datum då dom meddelas.⁵⁷ Genomsnittstiden från åtalsbeslutet till domslut varierar mycket mellan de olika brottstyperna. Vid misshandelsfall tar det i genomsnitt 81 dagar, eller närmare 12 veckor. Även vid stöld är denna period relativt lång (M=76 dagar/11 veckor). I våldtäktsärenden är processen efter åtalsbeslutet snabbast, 37 dagar i snitt. Tiden från åtalsbeslut till dom är alltså längst för de mest omfattande och heterogena brottskategorierna, misshandel och stöld. Det är sällsynt, men det förekommer att domen registreras samma dag som man fattat ett beslut om åtal (0,8–2,2 procent av misstankarna, se tabell 1B–5B i bilaga 1).⁵⁸

Figur 2. Handläggningstider vid misstankar om misshandel, våldtäkt, stöld, rån och utpressning. Medelvärde och median (M/Md) i antal dagar.⁵⁹ (ÅU = åtalsunderlåtelse, SF = strafföreläggande.)

Kortare tid – högre upplärning?

Det har i ett flertal rapporter påpekats att även om en kort handläggningstid är eftersträvarvärd, får ambitionen att hålla tiderna korta inte äventyra rättssäkerheten och effektiviteten i hantering av brottsärenden. Ett möjligt effektivitetsmått är andelen personupplärade brott, det vill säga brott som lett till åtal, åtalsunderlåtelse eller strafföreläggande (se bilaga 2).⁶⁰ I nästa steg studeras denna andel i relation till handläggningstiden under förundersökningsfasen, det vill säga fasen då den största delen av utredningen sker – från beslut om förundersökning till beslut i åtalsfrågan (se tabell 2). Ana-

⁵⁷ Enligt RB 30:7 2 st. ska domen skrivas och meddelas inom två veckor efter förhandlingens avslutande. Den föreskrivna tiden är kortare då den tilltalade är häktad (se *Domdatum* i bilaga 2).

⁵⁸ Detta ska i praktiken inte vara möjligt, och den planerade fördjupningen kommer bland annat att söka svar på huruvida det kan handla om en felregistrering eller om det finns andra förklaringar till att uppgifterna sammanfaller i tid.

⁵⁹ Observera att den tidigare redovisade totala tiden (figur 1) inte kan jämföras med summan av tiderna i rättskedjans olika faser redovisade i denna figur (figur 2). Vid beräkning av den totala tiden används enbart tingsrättsavgjorda misstankar.

⁶⁰ Det är viktigt att notera att personupplärningen här beräknas på misstankenivå och avser enbart misstankar där förundersökning inletts. Personupplärning enligt Brås offentliga statistik beräknas däremot som "antalet personupplärade brott under det aktuella året dividerat med antalet brott som anmälts samma år angivet i procent" (Brå 2006b)

lyserna baseras på samtliga registrerade misstankar där en förundersökning har inletts, oavsett om utredningen lagts ned eller gått hela vägen till tingsrättsdom.

Tabell 2. Förundersökningens längd i antal dagar i relation till personupplärning (dvs. beslut om åtal, åtalsunderlåtelse eller strafföreläggande).

	N	Personupplärning (Andelen beslut om åtal, strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse)	Genomsnittligt antal dagar för förundersökningen (FU)	Median (antal dagar, FU)	Samband mellan FU-längd och personupplärning (Spearman's rho)
Misshandel	49 993	30 %	127	86	0,22***
Våldtäkt	2 986	27 %	100	54	ns
Stöld	68 795	63 %	102	54	- 0,02***
Rån	3 834	49 %	109	68	0,11***
Utpressning	968	27 %	124	69	-0,06*

*** statistiskt säkerställd uppgift (5 % signifikansnivå).

Personupplärningen varierar efter brottskategori, men beträffande tre av de fem studerade brotten motsvarar den omkring 30 procent av alla misstankar. Andelen är högre för de två tillgreppsbroten, det vill säga rån (49 procent) och i synnerhet stöld (63 procent). Den genomsnittliga tiden som förundersökningen upptar motsvarar 100–130 dagar, det vill säga 3–4 månader, och tiden är något längre vid handläggning av misshandels- och utpressningsärenden.

Särskilt vid misshandel, men även vid rån, finns det ett samband mellan hur lång tid förundersökningen tar och hur ofta misstanken leder till personupplärning. En längre förundersökning resulterar oftare i att den misstänkte kan bindas till brottet med åtalsbeslut, åtalsunderlåtelse eller strafföreläggande som följd. Det indikerar att längre handläggningstider inte nödvändigtvis innebär en nackdel.

Sambandet har dock en motsatt riktning för exempelvis stöld och utpressning, även om det är klart svagare. I dessa fall tenderar alltså personupplärningen vara något högre i ärenden med kortare handläggningstider.

Viktigt är inte enbart hur lång tid rättsväsendet ägnar åt förundersökningen utan även vad man fyller denna tid med. En lång handläggningstid kan med andra ord innebära att ärendet väntat på att utredas en större del av tiden, men den långa handläggningstiden kan lika väl ha föranletts av att flera utredningsåtgärder har vidtagits. Förutsättningar för detta kan variera beroende på typ av brott. Misshandelsbrott kan ofta vara komplicerade ärenden där det krävs många utredningsåtgärder, vilket kan vara en tänkbar förklaring till att en längre förundersökning också leder till ett bättre resultat. En stor del av stöldbrotten är rena ingripandebrott och torde inte behöva någon omfattande brottsutredning för att klaras upp. En längre handläggningstid i stöldbrottsärenden kan bero på att ärendet legat länge i balans. I sådant fall har den långa handläggningstiden inte några positiva effekter på personupplärningen. Sambandet mellan handläggningstider och personupplärning diskuteras mer ingående i rapportens avslutande kapitel.

Hantering av ungdomsärenden

Enligt uppdraget ska Brå särskilt uppmärksamma handläggningstider vid ungdomsmål. I det följande går vi kort genom de tidsfrister som gäller vid mål där den misstänkte är under 18 år för att sedan undersöka misstan-

karnas flöde och handläggningstiden i dessa mål i jämförelse med misstankar mot äldre personer. Resultaten kommer att redovisas för två brottstyper som betraktas som typiska ungdomsbrott: snatteri i butik samt misshandel mot person 15 år eller äldre utomhus.

Lagstadgade tidsfrister

När unga personer misstänks för brott ska i första hand lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) tillämpas. Lagen har återkommande varit föremål för reformer, bland annat när det gäller skyndsamhetskravet. En fyra veckors tidsfrist⁶¹ infördes i och med 1995 års reform av LUL och gällde när en person som var under 18 år misstänktes för brott för vilket fängelse i mer än sex månader kunde följa (prop. 1994/95:12). I och med 1999 års reform av LUL förlängdes den lagstadgade tidsfristen för förundersökning i grövre ungdomsmål från fyra till sex veckor. Bakgrunden var de ökade kraven på innehållet i socialtjänsternas vårdplaner, som innebar att socialtjänsten konkret ska beskriva vilka insatser som planeras innan domstolen dömer till en överlämnandepåföljd (prop. 1997/98:96). År 2007 utvidgades bestämmelserna, genom att sexveckorsfristen kom att gälla alla brott med fängelse i straffskalan. Motiven till förändringen var att det ansågs problematiskt att många av de vanligt förekommande ungdomsbrotten (till exempel snatteri och ringa narkotikabrott) inte omfattades av tidsfristerna med de tidigare bestämmelserna. Enligt regeringens mening ansågs det otillfredsställande om sådana ärenden kunde bli liggande under lång tid utan att avslutas (prop. 2005/06:165). För ärenden med 15–17 år gamla misstänkta för brott som kan ge fängelse gäller i dag att tiden från underrättelse om misstanke till eventuellt åtalsbeslut inte får överskrida sex veckor.⁶²

En annan tidsfrist i hanteringen av unga lagöverträdare avser tiden från åtalsbeslut till huvudförhandling i tingsrätt som inte får vara längre än 14 dagar (29 § LUL).⁶³ Den senare fristen avser ungdomsbrott som kan ge fängelse i mer än sex månader. Det särskilda kravet på skyndsamhet i ungdomsmål regleras också i förundersökningskungörelsen (1947:948), där det framgår att åklagarna och polisen regelbundet ska samråda för att motverka dröjsmål i förundersökningar mot dem som inte fyllt 18 år (2 §).

Begränsade möjligheter att skatta fristernas efterlevnad med hjälp av RUS RUS-databasen möjliggör inte specifika analyser av tidsfristernas efterlevnad. Startpunkten för sexveckorsfristen, datumet för när den misstänkte underrättas om misstanken, registreras inte mer än genom en tjänsteanteckning av polisen och ingår därmed inte i RUS-databasen. Enligt RB 23:18 ska underrättelse om misstanke lämnas till den misstänkte i samband med det första förhöret.⁶⁴ I analyserna används i stället datum för registrering av misstanke, det vill säga ett datum som ligger längre bak i tiden, för att beräkna handläggningstider under denna delvis överlappande fas och få en indikation på huruvida tiderna hålls kortare i jämförelse med vuxenärenden där ingen specifik frist gäller.

Det är svårt att exakt avgöra hur stor diskrepansen är mellan datum för underrättelse om misstanke (som startar fristen) och datum för registrerad

⁶¹ Det vill säga en tidsbegränsning.

⁶² Läs mer om *underrättelse om misstanke* enligt RB 23:18 i bilaga 2.

⁶³ I LUL (29 §) föreskrivs vidare att mål mot den som inte fyllt 21 år alltid ska behandlas skyndsamt.

⁶⁴ Enligt Europakonventionen art 6:3 anges att den som anklagats för brott har rätt att *ofördröjligen* på ett språk han förstår och i detalj, bli underrättad om innebörden av och orsaken till anklagelsen. Tolkningen av "ofördröjligen" ska ställas i relation till möjligheterna att förbereda försvaret, vilket innebär en bedömning från fall till fall (Bring & Diesen 2009).

misstanke (som finns tillgängligt i RUS). Chefs JO (1996) har i ett ärende (dnr 1105-1996) påtalat att ingen bör antecknas som misstänkt innan han eller hon enligt RB 23:18 har underrättats om misstanken, eller det vid en tidigare tidpunkt har fattats ett beslut om användande av tvångsmedel. Det är dock svårt att veta om dessa rekommendationer efterlevs, och tidigare granskningar av polisens verksamhet har visat att den som misstänks för brott inte alltid underrättas om misstanken så snart det är möjligt (se t.ex. Rikspolisstyrelsen 2009, RiR 2009).

En rapport från Rikspolisstyrelsen (RPS 2010b) visar att det kan dröja innan underrättelsen sker. Det nationella genomsnittet är att en skäligen misstänkt person i 45 procent av ungdomsbrottsutredningarna underrättas om misstanken inom två veckor efter det att misstanken registrerats. Efter fyra veckor hade underrättelse om misstanken skett i 64 procent av utredningarna och efter sex veckor hade underrättelse skett i 77 procent av utredningarna.⁶⁵ Rapporten visar också att det finns stora variationer mellan polismyndigheterna när det gäller tiden mellan registrering och underrättelse om misstanken. I intervjuer med poliser inom ramen för Riksrevisionens granskning av rättsväsendets hantering av unga lagöverträdare (RiR 2009) framkom att polisen ibland väntar med att hålla förhör och underrätta om misstanke, med syftet att fristen inte ska börja löpa. Anledningen till att det kan dröja innan den misstänkte underrättas kan dock även vara att personen i fråga inte är anträffbar.

Gällande den andra tidsfristen – från beslut i åtalsfrågan till huvudförhandling – används domdatum som närmsta indikator för rättegångsdatum, det vill säga ett något senare datum än det som avslutar fristen. I de flesta ärenden kan det antas att dessa datum sammanfaller för de yngre lagöverträdarna. Om den misstänkte inte har fyllt 21 år ska nämligen domen, om det inte möter synnerliga hinder, avkunnas muntligen vid huvudförhandlingen (LUL 30 §). Samtidigt är det inte ovanligt att ungdomsärenden gällande exempelvis misshandel innefattar flera misstänkta och flera gärningar, vilket kan vara ett godtagbart skäl till att meddela domen först två veckor efter det att huvudförhandlingen genomförts.

Det bör dessutom betonas att det kan finns giltiga skäl till att överskrida de föreskrivna tidsfristerna. Sexveckorsfristen i LUL (4 §) får exempelvis överskridas om den unge ska delta i medling enligt lagen (2002:445) om medling med anledning av brott, men även på grund av utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter – till exempel om det är fråga om en mycket omfattande utredning.⁶⁶ I RUS saknas information om dessa omständigheter, men det kan antas att en del av de analyserade misstankarna inte omfattas av den föreskrivna tidsfristen. I Rikspolisstyrelsens utvärdering av den nationella ungdomssatsningen (RPS 2010b) framkom att 12 procent av ungdomsbrottsutredningarna där en tidsfrist löpt har denna överskridits med ett enligt lagen godkänt skäl.

I RUS-databasen finns heller inte information om omständigheter som utgjort skäl till att överskrida den andra tidsfristen i LUL (29 §). JO har i ett inspektionsprotokoll 2006 (dnr: 776-2006) uttalat att uppskov kan medges ”när förundersökningen bör fulländigas eller förundersökning företas, när en förberedande åtgärd av ett visst slag behöver vidtas eller när det är nödvändigt till följd av målets omfattning eller annan omständighet”. I uttalan-

⁶⁵ Analysen grundas endast på de ungdomsbrottsutredningar som har hållit tidsfristen.

⁶⁶ En sådan omfattande brottsutredning kan vara aktuell t.ex. vid ligabrottslighet med många misstänkta och ett stort antal svårutredda brott. Ett annat exempel är om det under förundersökningen framkommer att den unge har gjort sig skyldig till nya brott. Ett tredje exempel är om det är nödvändigt att genomföra tekniska undersökningar som tar lång tid. Att det för tillfället råder brist på utredningspersonal innebär däremot inte att fristen får överskridas (LUL 4 § med kommentar).

det nämns också att frågan om huruvida det föreligger skäl för uppskov ska bedömas genom en avvägning av förhållandena i varje enskilt mål.

Då mätpunkterna som används i denna studie inte exakt är de som fristerna avser kan inte den föreliggande rapporten ge ett säkert svar på frågan om tidsfristernas efterlevnad. Rapporten kan belysa i vilken grad handläggningstiden skiljer sig mellan ärenden med unga och vuxna lagöverträdare. Resultatet kan vidare ge en indikation på i vilken grad rättsväsendet lever upp till de lagstadgade tidsfristerna vid ungdomsärenden.

Misshandel utomhus och snatteri – vanliga ungdomsbrott

Snatteri från butik eller varuhus tillhör de vanligaste ungdomsbrotten. I Brå:s senaste skolundersökning om brott (SUB) år 2008 svarade ungefär var fjärde niondeklassare att han eller hon stulit något från en affär eller varuhus under de senaste tolv månaderna (Brå 2010a). Som snatteri definieras här misstankar som registrerats under ”stöld utan inbrott i butik, varuhus eller kommersiell utställningslokal”.⁶⁷

Även misshandel utomhus beskrivs inte sällan som ett ungdomsfenomen och en indikator på gatuvåld. Det rör sig om brottslighet som framför allt begås av och riktas mot unga killar. Ökningen av anmälningar om flickors våldsbrottslighet har också uppmärksammats i en del studier (t.ex. Steffensmeier m.fl. 2005, Schwartz m.fl. 2009). Bland samtliga misstankar riktade mot personer under 18 år och gällande de fem brotten som studeras i denna rapport utgör misshandel utomhus mot person 15 år och äldre en omfattande kategori. I Brå:s senaste skolundersökning uppgav 6 procent av niondeklassarna att de har slagit någon (exkl. familjemedlem) under de senaste tolv månaderna, så att denna (enligt den svarandes egen bedömning) behövt sjukvård av något slag. En lika hög andel uppger sig ha utsatts för grövre våld⁶⁸ under de senaste tolv månaderna. En betydligt högre andel (24 procent) uppgav att de utsatts för någon form av lindrigare våld, det vill säga våld som gjorde ont, men inte lett till sjukvård. De vanligaste platserna som de utsatta ungdomarna uppger att våldet inträffade på var skolan/skolgården och ”annanstans”, till exempel på gatan, på disco eller fritidsgård (Brå 2010a).

Rikspolisstyrelsens utvärdering av den nationella ungdomssatsningen (RPS 2010b) visar att misshandelsärenden utgör en stor andel av de ärenden där tidsfristen överskridits med många veckor hos polisen utan att något acceptabelt skäl till detta angetts. Enligt utvärderingen överskrids tidsfristen ofta även i ärenden som rör stöld ur butik.

I tabell 3 och 4 framgår vilka beslut som fattats i samband med misstankar om misshandel utomhus mot person 15 år och äldre respektive snatteri. Resultaten redovisas för tre åldersgrupper: 15–17 år, 18–20 år och 21 år och äldre. På så sätt görs åtskillnad mellan rena ungdomsärenden gällande personer under 18 år (med föreskrivna tidsfrister), ärenden där särskild skyndsamtet gäller (18–20 år) samt övriga ärenden.

Högre personupplärning i ungdomsärenden gällande misshandel utomhus

Det framkommer vissa skillnader i utfallet beroende på den misstänktes ålder. Som framgår av tabell 3 och 4 har exempelvis en högre andel misstan-

⁶⁷ Brottskod 0853.

⁶⁸ Definitionen av grövre våld i rapporten är våld som föranlett att den drabbade behövt uppsöka sjukhus, läkare eller tandläkare.

kar riktade mot 15–17-åringar skrivits av direkt utan att förundersökning inletts, jämfört med då personen som misstanken riktats mot är äldre. Vid misstankar om snatteri ledde hela 10 procent till direktavskrivning, vilket till största delen (knappt 9 av 10 direktavskrivna misstankar) beror på att personen inte hade fyllt 15 år vid brottstillfället.⁶⁹ Vid direktavskrivna misstankar mot 18–20-åringar samt personer 21 år och äldre var den vanligaste motiveringen rapporteftergift.⁷⁰

En annan viktig skillnad mellan åldersgrupperna är tillämpandet av det förenklade utredningsförfarandet enligt RB 23:22 när det gäller snatteri-ärenden.⁷¹ En förenklad utredning innebär ett snabbare förfarande av handläggningen av ärendet, då förundersökning inte genomförs, utan den förenklade utredningen avslutas på plats och kan genast därefter lämnas till åklagare som fattar ett beslut i åtalsfrågan (Bring & Diesen 2009). En omständighet som gör att förundersökning normalt är att föredra framför en förenklad utredning kan vara om den misstänkte är under 18 år (FAP 404-1).⁷² Att det förenklade utredningsförfarandet inte ska användas för ungdomar beror på det i LUL (5–6 §) föreskrivna kravet att vårdnadshavare och socialtjänst i normalfallet omedelbart ska underrättas och kallas till förhör om barnet är misstänkt för brott. Dessa krav begränsar polisens möjlighet att slutföra utredningen direkt på plats (RPS 2010b). I linje med detta visar resultaten att förenklad utredning används i betydligt större utsträckning då en person över 18 år, och speciellt äldre än 20 år, misstänks för snatteri. Bland misstänkta 21 år och äldre ersätts var femte förundersökning gällande snatteri med en förenklad utredning, jämfört med en tiondedel bland 18–20-åringar och knappt några fall gällande ungdomsärenden.

När förundersökning har inletts rörande misstankar om misshandel utomhus läggs färre utredningar ned för de yngre lagöverträdarna, i synnerhet om misstanken riktas mot en 15–17-åring. Samtidigt väcker åklagaren oftare åtal då den som misstänks är ung (39 procent jämfört med 28 procent i den äldsta åldersgruppen) och en högre andel avgörs därmed i tingsrätten. Personuppleringen (andelen beslut om åtal, strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse) är totalt sett högre i ungdomsärenden gällande misshandel utomhus, jämfört med vuxenärenden – 41 respektive 32 procent.

Mönstret är annorlunda när det gäller misstankar om snatteri. Även om något färre förundersökningar läggs ned rörande misstankar riktade mot 15–17-åringar, leder betydligt färre utredningar till åtal bland de yngsta. Åtalsbeslut har fattats i enbart en femtedel av misstankarna mot personerna under 18 år, vilket kan jämföras med nära hälften i fallen med misstankar mot 21 år och äldre. I den yngsta åldersgruppen är i stället åtalsunderlåtelse det i särklass vanligaste beslutet (55 procent).⁷³ Strafföreläggande utfärdas däremot i mer begränsad utsträckning vid ungdomsmål gällande snatteri.

⁶⁹ Uppgifter om ålder avser året då brottet begåtts och inte ålder vid brottstillfället. Det innebär att ett antal misstänkta inte hade hunnit fylla 15 år vid datum för brottet.

⁷⁰ Se *Rapporteftergift* under *Undantag från förundersökningsplikten* i bilaga 2.

⁷¹ Se *Förenklad utredning* under *Undantag från förundersökningsplikten* i bilaga 2.

⁷² FAP - Föreskrift och allmänna råd för polisen.

⁷³ LUL ger stora möjligheter till åtalsunderlåtelse för ungdomar som begått brott innan de fyllt 18 år. Vid rena förmögenhetsbrott som i det enskilda fallet inte är av en allvarlig karaktär bör beslut om åtalsunderlåtelse vara huvudregel, såvida det inte finns särskilda omständigheter som talar mot att brottet har skett av okynne och förhastande (Åklagarmyndigheten 2006, s. 18).

Tabell 3. Misshandel utomhus – beslut genom rättskedjan gällande misstankar mot personer i tre ålderskategorier.

	15–17 år		18–20 år		21 år och äldre	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Registrerade misstankar	3 676	100	5 080	100	13 473	100
- Direktavskrivning	38	1	2	0	24	0,2
- FU-beslut saknas	18	0,5	5	0	8	0
- FU inledd	3 620	98,5	5 073	100	13 441	99,8
- därav bortfall pga ologisk kronologi	262	(7)	561	(10)	1 433	(11)
FU inledd samt logisk kronologi	3 358	100	4 512	100	12 008	100
Beslut på misstanke						
- Nedlagd av polis	1 716	51	2 526	56	7 505	63
- Nedlagd/avslutad av åklagare	268	8	279	6	749	6
- Åtalsunderlåtelse	18	0,5	12	0,3	21	0,2
- Strafföreläggande	17	0,5	12	0,3	43	0,4
- Åtal	1 339	40	1 683	37	3 690	31
Domslut	1 326	39	1 593	35	3 365	28

Tabell 4. Snatteri (stöld utan inbrott i butik, varuhus eller kommersiell utställningslokal) – beslut genom rättskedjan gällande misstankar mot personer i tre ålderskategorier.

	15–17 år		18–20 år		21 år och äldre	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Registrerade misstankar	7 450	100	3 273	100	30 350	100
- Direktavskrivning	723	10	21	0,6	241	0,8
- FU-beslut saknas	378	5	11	0,3	137	0,4
- FU inledd	6 349	85	3 241	99,1	29 972	98,8
- därav bortfall pga ologisk kronologi	553	(9)	261	(8)	2 254	(8)
FU inledd samt logisk kronologi	5 796	100	2 980	100	27 718	100
- därav RB 23:22	5	0	344	12	5 696	21
Beslut på misstanke						
- Nedlagd av polis	817	14	340	11	3 199	12
- Nedlagd/avslutad av åklagare	232	4	244	8	2 706	10
- Åtalsunderlåtelse	3 210	55	468	16	2 747	10
- Strafföreläggande	300	5	780	26	5 594	20
- Åtal	1 237	21	1 148	39	13 472	49
Domslut	1 206	21	1 084	36	12 367	45

Handläggningstiden i relation till den misstänktes ålder

Nedan redovisas först den totala handläggningstiden från brottsinskrivning till meddelad tingsrättsdom för de misstankar som gått hela vägen genom rättskedjan och avgjorts i tingsrätten. I ett andra steg redovisas handläggningstiden för rättskedjans olika faser.

Handläggningstiden totalt sett kortare vid ungdomsmål

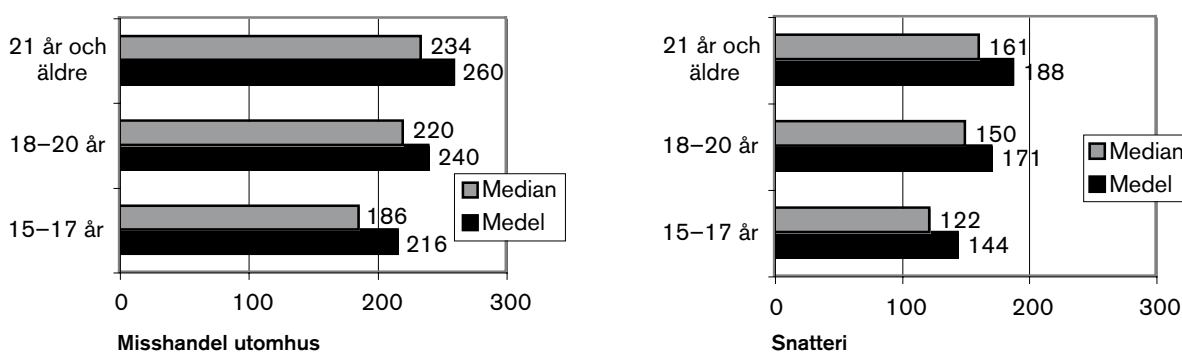
I figur 3 redovisas den totala handläggningstiden för misstankar som följt rättskedjans alla steg, det vill säga från brottsanmälan till tingsrättsdom. Det framgår att handläggningstiden beträffande båda brottstyperna tenderar att vara kortare ju yngre den misstänkte är.

Vid misshandel utomhus uppgår den sammanlagda handläggningstiden

till 216 dagar (eller närmare 31 veckor) i snitt för de yngsta lagöverträdarna. I ärenden med lagöverträdare äldre än 20 år motsvarar tiden 260 dagar (37 veckor).

Misstankar om snatteri handläggs överlag snabbare än misshandel, såväl för unga som för vuxna lagöverträdare. Det kan till en del förklaras av att snatteri är ett ingripandebrott, och gärningspersonen är inte sällan tagen på bar gärning, jämfört med misshandel där det oftare kan finnas motstridiga uppgifter om händelseförloppet. Den genomsnittliga handläggningstiden för de yngsta är 144 dagar (eller drygt 20 veckor). Det kan jämföras med den sammanlagda tiden för de äldre lagöverträdarna, där den uppgår till 188 dagar (27 veckor) och 171 dagar (24 veckor) bland 18–20-åringar.

Figur 3. Rättsprocessens totala tid i antal dagar från brottsinskrivning till domslut, efter de misstänkta's ålder. Enbart tingsrättsavgjorda misstankar.

Skyndsamt handläggning i slutfasen av ungdomsmål

Resultaten ovan visar att handläggningstiden är kortare för de yngsta lagöverträdarna totalt sett. I analysen nedan studeras handläggningstiden för de olika stegen i rättskedjan. I detta fall studeras samtliga registrerade misstankar med inledd förundersökning, det vill säga även de misstankar som skrivits av under rättskedjans gång.

I figur 4 framkommer att rättsprocessen är något långsammare i dess första fas när den misstänkte är 15–17 år och misstanken gäller misshandel utomhus.⁷⁴ Båda av rättskedjans två första faser (tiden mellan brottsinskrivning och förundersökningsbeslut samt tiden fram till att misstanke registreras) är längre när misstanken om misshandel utomhus riktas mot en 15–17-åring. Även bland 18–20-åringar är denna fas något längre än för misstänkta över 20 år. Exempelvis dröjer det i snitt en månad (31 dagar) mellan ett förundersökningsbeslut och registrering av misstanke om den misstänkte är under 18 år, vilket kan jämföras med 25 dagar bland 18–20-åringar och 19 dagar vid misstankar mot de ännu äldre. Det är svårt att veta varför det tar längre tid att registrera en ung person som misstänkt för misshandel utomhus, jämfört med när misstanken gäller äldre personer. Vid utredningar av misshandel som har begåtts av ungdomar kan det rimligtvis vara svårt att identifiera vem som är misstänkt eftersom många ungdomsbrott av detta slag begås i olika gängkonstellationer.

Som framgår av figur 4 är däremot tiden från registrering av misstanke till beslut i åtalsfrågan något kortare i ungdomsärenden gällande misshandel utomhus jämfört med ärenden med vuxna lagöverträdare, även om skillnaden är marginell (114 respektive 118 dagar, det vill säga 16 respektive

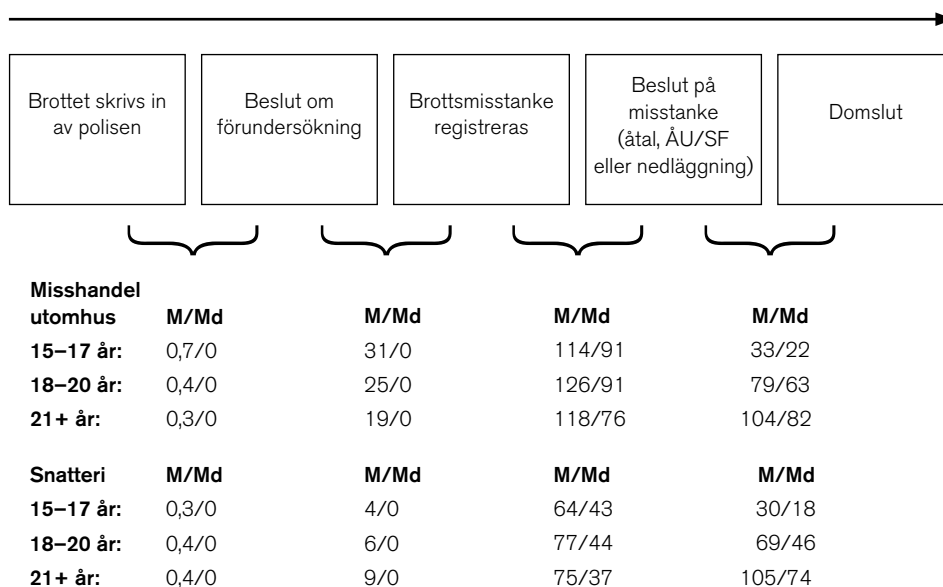
⁷⁴ Det bör noteras att dessa analyser bygger på samtliga misstankar där förundersökning inlett, medan den tidigare analysen enbart byggde på tingsrättsavgjorda misstankar. Summan av dagar i denna figur motsvarar alltså inte uppgifterna gällande den totala tiden, redovisade i figur 3.

17 veckor). Då även medianvärdet är relativt högt i ungdomsärenden (91 dagar) kan detta inte förklaras med enstaka fall som dröjt särskilt länge. Handläggningstiden under denna fas analyseras i större detalj i ett följande avsnitt.

Den kortare *totala* handläggningstiden som redovisats ovan för de yngsta lagöverträdarna kan till stor del förklaras av en betydligt snabbare handläggning av ungdomsmålen i rättskedjans sista fas, det vill säga från åtalsbeslut till meddelad tingsrättsdom. Medan ungdomsmålen rörande misshandel utomhus i genomsnitt avgörs inom 33 dagar/5 veckor, tar det hela 104 dagar/15 veckor för de äldsta lagöverträdarna. För snatterimål är motsvarande tid 30 dagar/4 veckor för 15–17-åringarna och 105 dagar/15 veckor för personer 21 år och äldre. Tvåveckorsfristen från åtalsbeslut till huvudförhandling diskuteras vidare längre fram.

I samband med snatteriärenden förefaller hanteringen i samtliga delar av rättskedjan gå klart snabbare vid ungdomsärenden.

Figur 4. Handläggningstider vid misstankar om misshandel utomhus och snatteri, efter den misstänktes ålder. Medelvärde och median (M/Md) i antal dagar. Enbart misstankar där förundersökning inletts. (ÅU=åtalsunderlåtelse, SF=strafföreläggande.)

Svårt att mäta sexveckorsfristen

Som tidigare nämnts är det inte möjligt att med hjälp av RUS direkt skatta efterlevnaden av den föreskrivna sexveckorsfristen (se "Lagstadgade tidsfrister" ovan) från *underrättelse* om misstanke till ett beslut i åtalsfrågan. Däremot kan man undersöka tiden från *registrering* av misstanke till ett beslut i åtalsfrågan. Givet tidsfristen skulle man kunna förvänta sig att denna fas av rättsprocessen är kortare i ungdomsärenden. I det följande studeras handläggningstiden under denna fas mer ingående för olika ålderskategorier – dels i termer av genomsnittlig tid, dels i sexveckorsintervall. Syftet är att redovisa om det, med reservationer gällande den inkorrekt startpunkten, finns indikationer på tidsfristens genomslag i ungdomsärenden i form av kortare handläggningstider än i vuxenärenden. Den enda slutsats man med säkerhet kan dra beträffande fristen är att *om det har gått mindre än sex veckor mellan registrering av misstanke och beslut i åtalsfrågan så har fristen inte överskridits*.

När det gäller misshandel utomhus visar analysen att handläggningstiden mellan registrering av misstanke till beslut i åtalsfrågan inte är speciellt mycket kortare i ungdomsärenden jämfört med ärenden där den misstänkta är 21 år och äldre (i genomsnitt 114 dagar för de yngsta lagöverträdarna, jämfört med 118 dagar för de äldsta). Handläggningstiden i denna fas är längst när den misstänkte är 18–20 år (126 dagar i snitt).

Vid snatteriärenden tycks däremot det föreskrivna skyndsamhetskravet ha fått större genomslag. Tiden från registrering av misstanke till beslut i åtalsfrågan är betydligt kortare för de yngsta lagöverträdarna, nämligen 9 veckor (64 dagar), när den misstänkte är under 18 år – jämfört med cirka 11 veckor i båda de övriga ålderskategorierna. Mediantiden i denna fas avseende ungdomsärenden motsvarar cirka 6 veckor (43 dagar). Något oväntat är dock mediantiden kortast när den som misstänks för snatteri är över 20 år (37 dagar/5 veckor). En rimlig förklaring är det frekventa användandet av förenklad utredning i snatteriärenden med vuxna lagöverträdare (i 20 procent av snatterimisstankarna i denna åldersgrupp).

Handläggningstiden i sexveckorsintervall

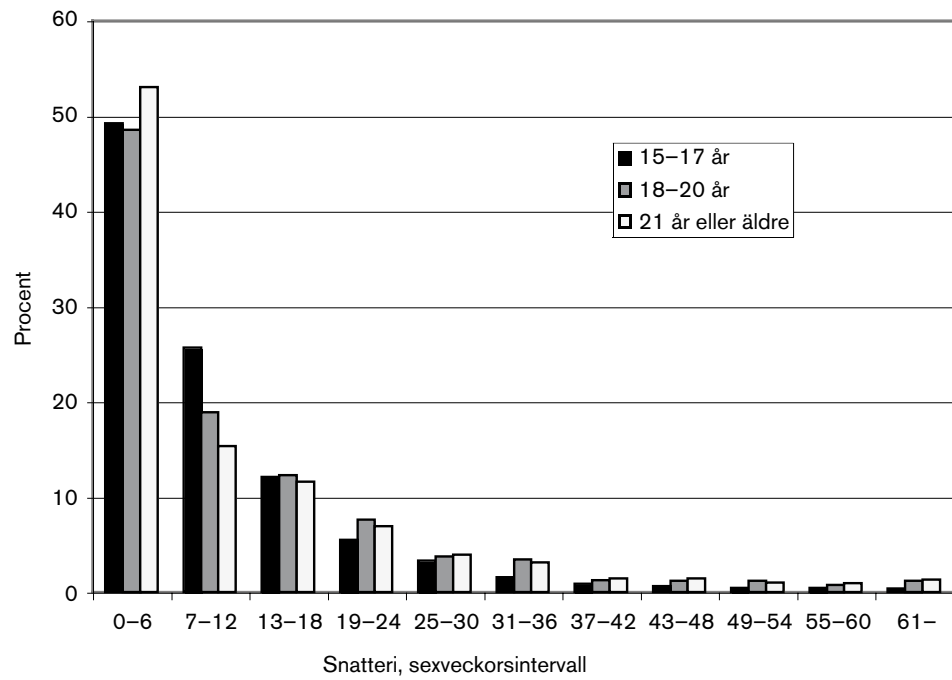
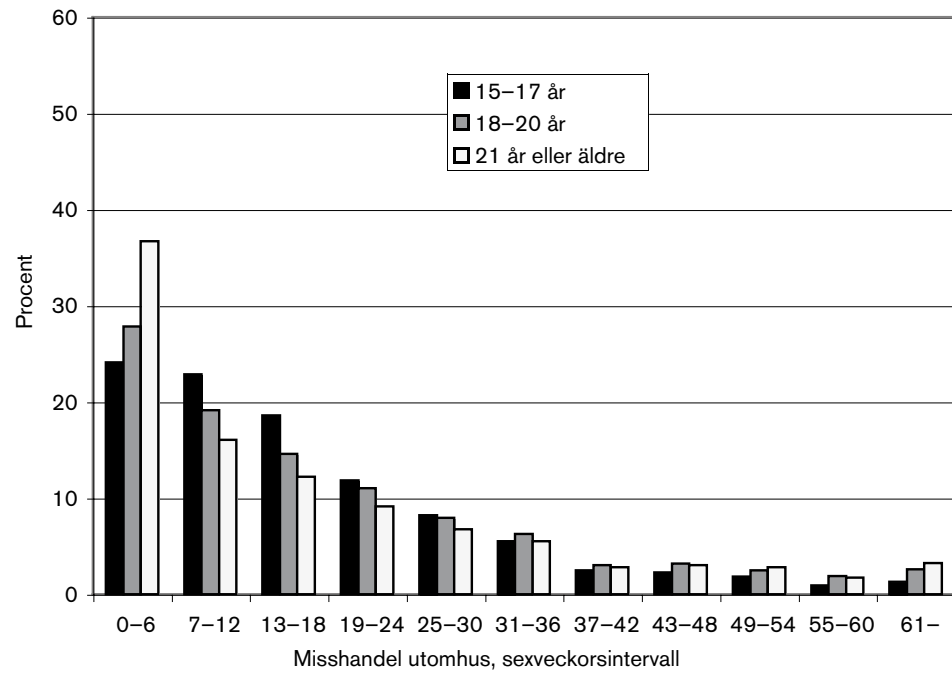
För att få en mer detaljerad bild av handläggningstiden i denna fas av rättsprocessen då den misstänkte är under 18 år jämförs i figur 5 fördelningen utifrån sexveckorsintervall i de tre ålderskategorierna. Trots den lagstadgade tidsfristen för 15–17-åringar är andelen misstankar som hanteras inom det första sexveckorsintervallet lägre i den yngsta gruppen jämfört med ärenden med äldre lagöverträdare. En knapp fjärdedel av misstankarna om misshandel utomhus och knappt hälften av snatterimisstankarna riktade mot en person under 18 år återfinns i detta första intervall. Det är alltså enbart i dessa fall man med säkerhet kan konstatera att tidsfristen inte överskrids. Andelen är samtidigt närmast densamma gällande 18–20-åringar och högst i den äldsta kategorin. Om gränsen i stället dras vid 12 veckor, är däremot andelen snatterimisstankar där beslut i åtalsfrågan hunnit fattas 75 procent, medan den är lägre i de äldre kategorierna (68 procent), se tabell 8B (bilaga 1). Att fler misstankar riktade mot ungdomar jämfört med vuxna hinner handläggas inom 12 veckor observeras dock inte vad gäller misshandel utomhus.

Man kan alltså konstatera att även om minst hälften av misstankarna om snatteri mot 15–17-åringar tycks hanteras i linje med den föreskrivna tidsfristen, är detta en något lägre andel jämfört med ärenden där den misstänkte är äldre och där inga specifika tidsfrister gäller. Om misstanken gäller misshandel utomhus tycks handläggningen i ännu lägre utsträckning leva upp till de särskilda och lagstadgade skyndsamhetskraven vid ungdomsmål.

Som tidigare nämnts får tidsfristen överskridas om det är nödvändigt med hänsyn till att den misstänkte ska delta i medling enligt lagen (2002:445) om medling med anledning av brott, eller med anledning av utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter (4 § LUL). I RUS saknas information om dessa omständigheter.⁷⁵

⁷⁵ Rikspolisstyrelsens utvärdering av den nationella ungdomssatsningen (RPS 2010b) visar att misshandel och stöld utgör en stor andel av de ungdomsärenden där tidsfristen överskridits hos polisen med många veckor utan att något acceptabelt skäl har angetts. Misshandelsutredningar kan ibland vara svåra att utreda och kräva många utredningsåtgärder. RPS kan i rapporten däremot inte ge någon rimlig förklaring till varför tidsfristen så ofta överskrids vid enkla ärenden som stöld ur butik, vilka normalt ses som relativt okomplicerade.

Figur 5. Handläggningstiden från registrering av misstanke till beslut i åtalsfrågan. Misshandel utomhus och snatteri efter den misstänktes ålder.

Tvåveckorsfristen vid ungdomsmål

Den andra tidsfristen i LUL (29 §) anger, som tidigare beskrivits, att tiden mellan åtalsbeslut och huvudförhandling inte får överskrida 14 dagar om den unge misstänks för ett brott som kan ge fängelse i mer än sex månader. Tidsfristen gäller således inte för snatteribrott och inte heller för ringa misshandel, som ingår i analysen.⁷⁶

Beträffande misstankarna om misshandel utomhus visar figur 4 att den genomsnittliga tiden mellan åtalsbeslut och domsdatum är 33 dagar (eller nästan 5 veckor) då den misstänkte är under 18 år. Medianvärdet motsvarande 22 dagar (drygt 3 veckor) antyder samtidigt att målet att hålla de flesta ärenden relativt korta ändå tycks eftersträvas. Som redan nämnts är handläggningstiden avsevärt mycket kortare för de yngsta lagöverträdarna efter att de åtalats för brott, jämfört med de äldre åldersgrupperna, i synnerhet misstänkta över 20 år. I genomsnitt är handläggningstiden i denna fas av rättsprocessen drygt den tredubbla gällande misstänkta 21 år och äldre; det gäller både misstankar om misshandel utomhus och som snatteri. Skillnaden återspeglar rimligtvis effekten av tvåveckorsfristen i ungdomsmål, även om den inte gäller för samtliga av de studerade brotten.

Regionala skillnader i handläggningstider

En del av Brå:s uppdrag har varit att närmare studera om handläggningstiderna av brottsärenden varierar mellan olika delar av landet. Eventuella skillnader kan förklaras av en rad olika faktorer såsom varierande brottsstruktur, olika rutiner kring registrering av uppgifter gällande brottsärenden och inte minst olikheter i hur de lokala myndigheterna faktiskt handlägger brottsärenden. Detta är viktigt att ha i åtanke vid tolkning av resultaten. För att kontrollera för möjliga skillnader orsakade av varierande brottsstruktur i olika regioner, men ändå nå upp till ett tillräckligt högt antal misstankar inom varje län, kommer enbart handläggningstider vid misstankar om misshandel och stöld att redovisas. Analyserna gäller handläggningen av brottsmisstankar mot både unga och vuxna lagöverträdare. I ett första steg analyseras den totala handläggningstiden för misstankar som följt rättskedjans alla faser från anmälan till dom. I ett andra steg analyseras handläggningstiden för varje fas i rättskedjan separat. De senare analyserna bygger på samtliga registrerade misstankar, oavsett om de skrivits av eller gått hela vägen till tingsrättsdom.⁷⁷

Totalt sett snabbast i Gävleborg

Beträffande hanteringen av misstankar om misshandel uppvisar Dalarna den längsta genomsnittliga handläggningstiden från det att brottet skrivits in hos polisen till det att dom meddelas (293 dagar eller 10 månader), se figur 6 och tabell 13B i bilaga 1. Dalarna återfinns även bland de tre länen med längsta totala tiden vid handläggning av stöldmisstankar (199 dagar eller 6,5 månader), direkt efter Västerbotten och Västmanland (cirka 7 månader). Gävleborg har den kortaste handläggningstiden för misstankar om både misshandel och stöld. Det bör betonas att enbart tingsrättsavgjorda misstankar ingår i denna analys av rättsprocessens sammanlagda längd och att det inte sällan är ett lägre antal ärenden som står för särskilt lång handläggningstid;

⁷⁶ Det finns ingen brottskod som särskiljer misshandel av normalgraden och ringa misshandel.

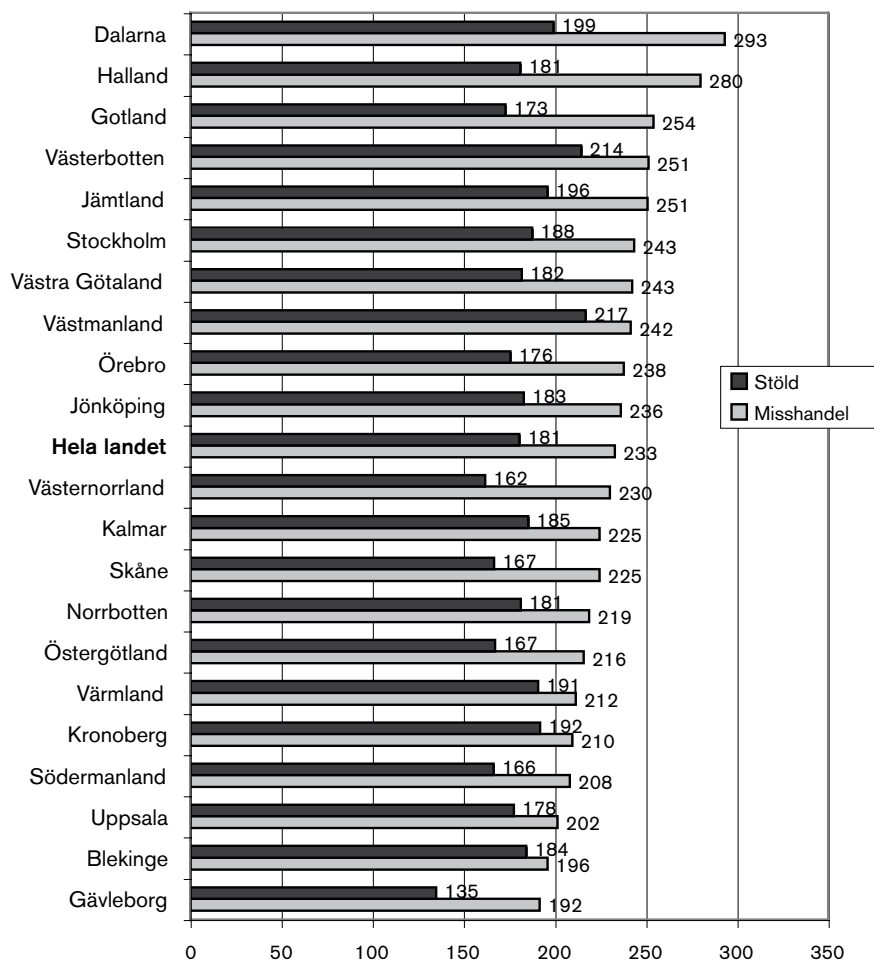
⁷⁷ Då även avskrivningar ingår i analysen av tiden för rättskedjans olika faser är den sammanräknade tiden kortare än för de misstankar som gått hela vägen till tingsrättsdom.

denna skevhet är speciellt markerad när det gäller stöld.⁷⁸

Generellt finns det ingen direkt koppling mellan handläggningstiden vid stöld- respektive misshandelsärenden, det vill säga i vissa län drar det ut på tiden vid handläggning av misshandel medan tiden är jämförelsevis kort när det gäller hanteringen av misstankar om stöld. Så är det exempelvis i Halland och på Gotland. Storstadsregionerna Stockholm och Västra Götaland uppvisar en likartad nivå när det gäller tiden för handläggning av bägge brottstyperna, en nivå som ligger över landets genomsnitt.

Det bör betonas att det är svårt att på ett enkelt sätt mäta utredningsprestationer. Polismyndigheter som visar goda resultat i form av korta handläggningstider kan samtidigt ha en låg andel personupplärade ärenden. Att det kan finnas ett sådant samband har redovisats tidigare (se tabell 2). En närmare analys av relationen mellan förundersökningstid och personupplärning på regional nivå redovisas längre fram. För att ytterligare illustrera svårigheterna med generella slutsatser om utredningsprestationer kan det nämnas att flera av de län som i studien uppvisar korta handläggningstider totalt sett hör till de län där tidsfristerna för ungdomsmål i högst utsträckning överskrids enligt Rikspolisstyrelsens granskning (2010b).⁷⁹

Figur 6. Totala tiden från brottsinskrivning till domslut. Genomsnittligt antal dagar.

⁷⁸ Både median- samt minimum och maximum värden (se tidigare avsnitt om *Material och metod*) återges i bilaga 1 tabell 9B–13B. Tendensen är genomgående den att de flesta ärenden hanteras relativt skyndsamt, med medianvärden ungefär 20 procent under genomsnittet. I detta avseende finns det inga större regionala skillnader.

⁷⁹ Ett tydligt exempel är Gävleborg, som i den här rapporten uppvisar den snabbaste handläggningstiden i landet för både stöld och misshandel, men var ett av de län som överskred tidsfristen enligt LUL 4 § i högst utsträckning när den nationella ungdomsattsningen inleddes.

Rättskedjans faser i olika delar av landet

Lång handläggning i Norrbotten i den initiala fasen av misshandelsärenden

Som tidigare redovisats fattas det en rad beslut direkt efter att brottet skrivs in hos polisen, och i de flesta fall går det relativt snabbt i de första faserna av rättsprocessen. Vanligtvis inleds en förundersökning och eventuell misstanke registreras. Inte sällan tas alla dessa steg under samma dag eller i mycket tät följd. Det förekommer dock viss variation i landet beträffande handläggningstid i detta tidiga skede.

Beträffande misshandel motsvarar den absolut första fasen från brottsinskrivning till ett förundersökningsbeslut ungefär en halv dag i snitt, medan det varierar mellan 2 och 11 dagar vid handläggning av stöldmisstankar (tabell 9B, bilaga 1). Det tar något längre tid i Norrbottens län innan man fattar beslut om förundersökning av misshandel, och beträffande stöld dröjer det längre framför allt i Uppsala och Värmland. Kortast handläggningstid fram till förundersökningsbeslutet redovisas i Västernorrland (misshandel) respektive Stockholm och Kalmar (stöld).

I en del ärenden finns det direkt en misstänkt person och då kan även tiden från förundersökningsbeslut fram till att misstanke registreras vara relativt kort (tabell 10B, bilaga 1). I andra fall kan det krävas en del utredning innan man kan knyta en misstänkt person till brottet. Norrbotten är återigen det län där myndigheterna tar längst tid på sig att registrera misstanke om framför allt misshandel (27 dagar efter beslut om förundersökning). Men även i Värmland är handläggningstiden långt över riksgenomsnittet (26 dagar jämfört med rikets 17 dagar). I samband med stöldmisstankar uppvisar Gotland den längsta handläggningstiden i fasen från förundersökningsbeslut till misstankeregistrering, nämligen 36 dagar, jämfört med landets snitt på 22 dagar. Även Halland och Dalarna uppvisar en lång handläggningstid av stöldmisstankar fram till registrering av misstanke (34 dagar).

Både vid misshandel och stöld är samtidigt mediantiden lika med noll i samtliga län och i båda dessa initiala faser (från brottsinskrivning till förundersökningsbeslut samt från beslutet till misstankeregistrering), vilket indikerar att i de flesta ärenden fattas beslutet i stort sett omedelbart och en fördröjning snarare är ett undantag.

När misstanke registrerats

Från och med att misstanke om misshandel registrerats till att den läggs ned, alternativt ett beslut fattas i åtalsfrågan kan det ta allt mellan 75 (Blekinge) och 142 dagar (Dalarna), vilket motsvarar 11 respektive 20 veckor (se tabell 11B, bilaga 1). Motsvarande period är kortare vid handläggning av stöld och varierar mellan 53 dagar (8 veckor) i Gävleborg och 105–110 dagar, eller cirka 15–16 veckor, i Södermanland, Kalmar och Dalarna. Till skillnad från den första fasen av processen redovisar Norrbottens län korta handläggningstider fram till beslut i åtalsfrågan, i synnerhet i samband med misstankor om misshandel.

Den sista fasen av rättsprocessen, så som den studeras här, sträcker sig från ett åtalsbeslut till det att en dom har meddelats, vilket i hela landet tar i genomsnitt cirka 80 dagar (ca 11 veckor) vid både misshandel och stöld, se tabell 12B i bilaga 1. Över huvud taget finns det i denna del av rättsprocessen en något större samstämmighet över länsgränser i hur lång tid det tar att handlägga misstankor om misshandel och stöld; typ av brott spelar alltså i detta fall mindre roll än tidigare i rättskedjan. Södermanland är det län som redovisar den kortaste handläggningstiden från åtal till domslut och det gäller både hantering av misstankor om misshandel (54 dagar/8 veckor) och

stöld (49 dagar/7 veckor). Det dröjer nästan dubbelt så länge i Västmanland innan domen meddelas (103 dagar vid misshandel och 97 dagar vid stöld, motsvarande 15 respektive 14 veckor). Det kan nämnas att när åtalet väl har väckts uppvisar Dalarna en klart kortare fortsatt handläggningstid av stöldmisstankar än många andra län (63 dagar/9 veckor); det är en avvikelse från detta läns relativt långdragna ärendehantering i tidigare skeden av rättsprocessen.

Län med stor andel utdragna ärenden

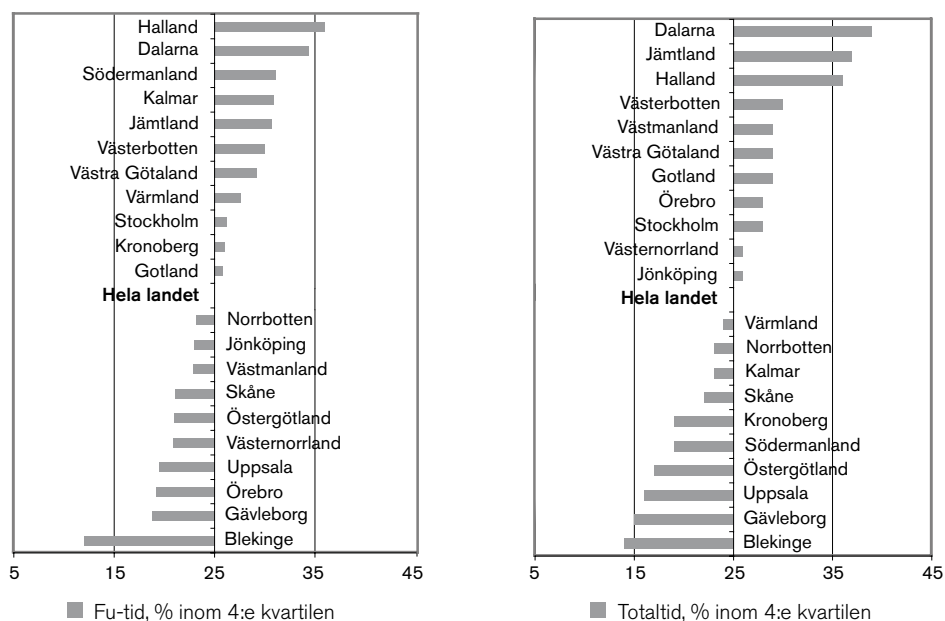
Ett annat sätt att beskriva regionala skillnader är undersöka vilka län som har speciellt hög andel ärenden som dragit ut på tiden. Det kan göras genom att på riksnivå dra en övre gräns i handläggningstiden för att identifiera ärenden som tagit särskilt lång tid och sedan undersöka hur många misstankar som i respektive län överskridit denna gräns.⁸⁰

I en följande analys har gränsen dragits vid den sista kvartilen beträffande antal dagar dels under förundersökningsperioden, dels för den totala tiden från inskrivning till domslut. På så sätt identifieras de 25 procent av misstankarna som har längst handläggningstid i hela landet.

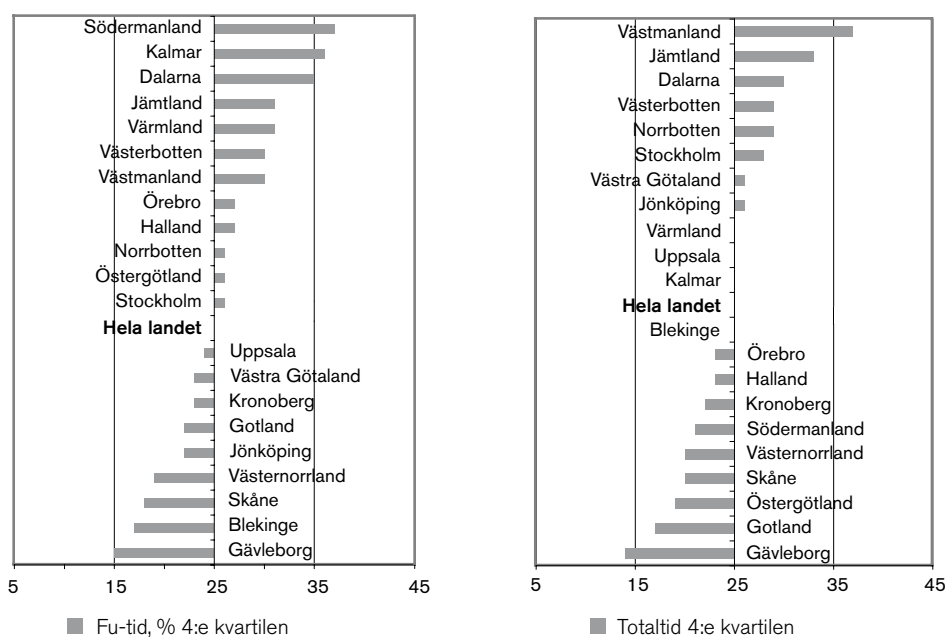
Utifrån denna gräns rangordnar sig de olika länen på ungefär samma sätt som den genomsnittliga längden av de aktuella handläggningstiderna, se figur 7 och 8 (jfr med figur 6 respektive figur 9 och 10). De län där den genomsnittliga tiden är lång, både totalt sett och under förundersökningen, är alltså i princip samma län som uppvisar en högre andel mycket långa ärenden. Med andra ord finns det inga län där den skeva fördelningen med extremt utdragna ärenden är särskild markerad. Exempelvis är andelen ärenden som ligger över gränsen för rikets högsta kvartil särskilt hög i Dalarna, och det gäller både stöld och misshandel och såväl förundersökningsfasen som den totala handläggningstiden. I Gävleborg däremot ligger enbart cirka 15 procent av misstankarna över samma gräns.

⁸⁰ Som redan nämnts kan det förhålla sig så att vissa län som redovisar långa handläggningstider i genomsnitt egentligen bara har ett fåtal extremt utdragna ärenden (det vill säga en väldigt skev fördelning), medan i andra län – med samma genomsnittliga tid – är fördelningen i handläggningstiderna relativt jämn, med de flesta ärenden nära genomsnittet.

Figur 7. Andelen misstankar inom sista kvartilen gällande hela landet, per län. Förundersökningsperiod (mer än 183 dagar) samt totaltid från inskrivning till domslut (mer än 325 dagar). Misshandel.

Figur 8. Andelen misstankar inom sista kvartilen gällande hela landet, per län. Förundersökningsperiod (mer än 130 dagar) samt total tid från inskrivning till domslut (mer än 251 dagar). Stöld.

Snabbast inte alltid mest effektivt

Generellt finns det, som tidigare redovisats, ett samband mellan misstankar med längre förundersökning och en högre personuppläring vid misshandelsärenden (och i viss mån även rån). Vid stöld var dock sambandet dels mycket svagare och dels hade det en annan riktning, det vill säga kortare förundersökningstid samvarierade med högre personuppläring.

Nedan redovisas en liknande analys på regional nivå.⁸¹ Som figur 9 visar finns det beträffande misshandel, även på länsnivå, ett samband mellan det genomsnittliga antalet dagar som förundersökningen tar och den så kallade personuppläringen. I de delar av landet där förundersökningen tenderar att dra ut på tiden är personuppläringen relativt hög. Det gäller exempelvis Halland, Kalmar, Jämtland och Västerbotten. Län där förhållandet är det omvända, det vill säga korta handläggningstider vid förundersökning om misshandel, men också lägre personuppläring, är Blekinge, Gävleborg, Örebro och Västernorrland – men i viss grad även Skåne och Uppsala. Detta tycks inte bero på en högre andel avskrivna misstankar i de aktuella länen (se tabell 14B i bilaga 1⁸²).

Några län avviker från detta mönster; framför allt gäller det Dalarna där förundersökningen varar längst (164 dagar/23 veckor) jämfört med alla andra län samtidigt som uppläringens procent är relativt låg (28 procent). I Stockholm har man lägst personuppläring i hela landet gällande misstankar om misshandel (24 procent), medan förundersökningstiden ligger i närheten av landets genomsnitt (129 dagar/19 veckor). En liknande avvikelse gäller även exempelvis Södermanland med en förundersökningstid på 148 dagar (21 veckor) och en personuppläring motsvarande 29 procent.⁸³ Om dessa tre län exkluderas ur analysen, blir det länsvisa sambandet mellan lång förundersökningstid och hög personuppläring mycket tydligt och statistiskt säkerställt (Spearman's $\rho=0,76$; $p=0,000$).⁸⁴

I figur 10 redovisas en liknande analys beträffande stöldmisstankar. I detta fall förekommer det inget samband alls mellan förundersökningens längd och redovisad personuppläring, inte ens när hänsyn tas till andelen misstankar där förenklad utredning tillämpas. Olika typer beroende på brottstyp ligger i linje med de resultat som tidigare redovisats beträffande enskilda misstankar (tabell 2). Dessa komplexa samband diskuteras i nästkommande avsnitt.

⁸¹ Analysen gäller samtliga registrerade misstankar, såväl de som skrivits av som de som lett till tingsrättsdom.

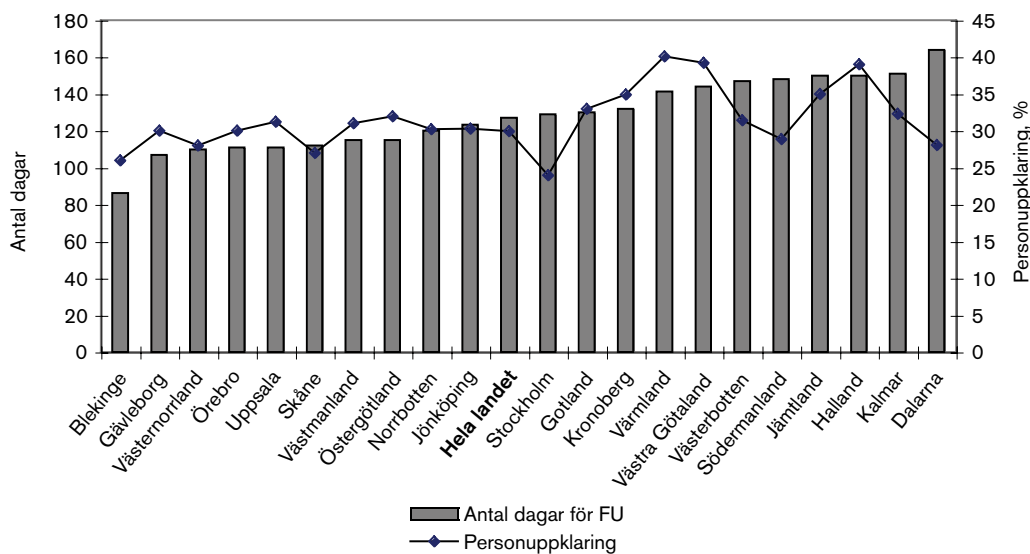
⁸² I tabellen redovisas bl.a. personuppläring av brott. Andelen misstankar som inte uppläringens motsvarar andelen avskrivningar.

⁸³ Även Kalmar och Västerbotten uppvisar relativt långa förundersökningstider och låg uppläringens procent.

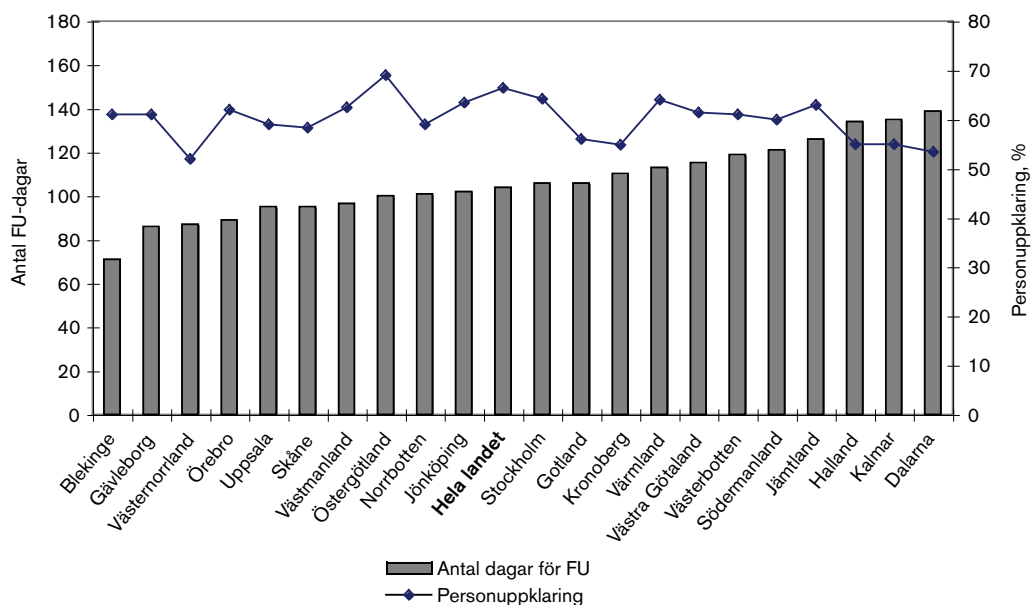
⁸⁴ Då detta är en så kallad totalundersökning (dvs. samtliga misstankar inkluderas) har signifikansprövning inte samma innebörd som när slutsatser om viss population dras utifrån ett urval. I detta fall ska det enbart bidra till att mäta hur robusta sambanden är och kunna i detta avseende jämföra exempelvis utfallet för olika brottstyper.

Figur 9. Förundersökningsfasens längd (antal dagar mellan beslut om förundersökning och beslut i åtalsfrågan) och personuppläring (andelen misstankar som lett till åtal, straffreläggande eller åtalsunderlåtelse). Misshandel.

Spearman's rho $r=0,44$; $p=0,039$ (rho=0,76, $p=0,000$ om Stockholm, Dalarna och Södermanland uteslutes)

Figur 10. Förundersökningsfasens längd (antal dagar mellan beslut om förundersökning och beslut i åtalsfrågan) och personuppläring (andelen misstankar som lett till åtal, straffreläggande eller åtalsunderlåtelse). Stöld.

Diskussion

Målsättningen med den föreliggande rapporten har varit att kartlägga handläggningstiderna hos polismyndigheterna, åklagarkamrarna och domstolarna utifrån den på Brå utvecklade databasen Rättsväsendets uppföljningssystem (RUS). Utgångspunkten har varit det uppdrag som formulerades i regeringens regleringsbrev till Brå för år 2010. Enligt regleringsbrevet skulle handläggningstider studeras för misshandel, våldtäkt, stöld, rån och utpressning. Ärenden med unga lagöverträdare skulle uppmärksammas särskilt och så även handläggningstider hos myndigheter i olika delar av landet.

Nedan diskuteras några av rapportens viktigaste resultat.

Längre tid – bättre uppkläring vid misshandel

Kravet på att en förundersökning ska bedrivas så skyndsamt som omständigheterna medger formuleras som en av de centrala generella principerna i rättegångsbalken. En lång handläggningstid gör det ofta svårare att utreda händelserna, samtidigt som det är påfrestande såväl för den som misstänks för brottet som för den som utsatts. Snabb handläggning av brottsärenden är således att föredra av flera skäl, men tiderna får inte hållas korta på bekostnad av utredningskvalitet och rättssäkerhet.

Resultaten i denna studie tyder på att det i vissa fall föreligger ett positivt samband mellan längre förundersökningar och bättre personuppkläring (det vill säga andelen misstankar som lett till åtal, strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse). Sambandet varierar visserligen beroende på brottstyp, men är tydligt vid misshandel och i viss mån även vid rån. Speciellt på regional nivå är samvariationen mycket markerad, då län som redovisar längre förundersökningstider, med få undantag, har klart bättre personuppkläring vid misstankar om misshandel. Noterbart är att ett sådant samband inte föreligger vid misstankar om stöld, utan relationen snarare tenderar att vara den omvända, det vill säga längre handläggningstid samvarierar med sämre uppkläring.

En tänkbar orsak till att sambandet mellan förundersökningstid och personuppkläring skiljer sig mellan misshandel och stöld kan vara olika grader av aktivitetsnivå i förundersökningarna. En lång handläggningstid kan ha föranletts av att flera nödvändiga utredningsåtgärder vidtagits (exempelvis vittnesförhör eller en kriminalteknisk undersökning). I dessa fall går det rimligtvis att förvänta sig ett positivt samband mellan lång utredningstid och bättre personuppkläring. En lång handläggningstid kan dock också vara förorsakad av att ärendet har varit inaktivt länge ("legat i balans") utan att några utredningsåtgärder alls har vidtagits under en stor del av den sammanlagda tiden. I det senare scenariot går det snarare att förvänta sig ett negativt

samband mellan en lång förundersökningstid och personuppklaring.⁸⁵ Då många av misstankarna i stöldbrottskategorin utgörs av mindre allvarliga stöldbrott är det rimligt att anta att en stor del av stöldmisstankarna där det förekommit långa handläggningstider har legat vilande en betydande del av tiden snarare än att tidskrävande utredningsåtgärder har vidtagits. Misstankar om stöld utreds inte heller sällan tillsammans med andra brottstyper i samma brottsanmälan, till exempel bedrägeri.⁸⁶ Bedrägeri är en brottstyp där rättsväsendet fått skarp kritik för sina långa handläggningstider och låga grad av aktivitetsnivå i förundersökningarna (JO Dnr 2576-2009).⁸⁷

Misshandelsutredningar med unga lagöverträdare handlägs inte snabbare än vuxenärenden

Syftet med den föreskrivna sexveckorsfristen i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (4 § LUL) är att samhället både snabbt och tydligt ska reagera på ungdomar som begår brott (prop. 1994/95:12, prop. 2005/06:165). Under senare år har emellertid flera inspektionsrapporter och granskningar kunnat visa att de lagstadgade tidsfristerna vid ungdomsmål inte efterlevs (t.ex. RiR 2009, RPS 2009, RPS 2010b). JO har också flera gånger riktat kritik mot rättsväsendets långa handläggningstider när det gäller unga lagöverträdare.

Resultaten visar att den totala handläggningstiden för misstankar om misshandel utomhus som gått hela vägen till en tingsrättsdom är kortare i ungdomsmål än i mål med äldre gärningspersoner. Den kortare handläggningstiden beror dock nästan enbart på den snabbare handläggningen i rättskedjans slutfas, från åtalsbeslut till dom. Om man i stället studerar tidsåtgången från det att någon registreras som misstänkt till att ett beslut fattas i åtalsfrågan tar ungdomsutredningar av misshandel utomhus ungefär lika lång tid i snitt som utredningar där den misstänkte är vuxen, och fler vuxen- än ungdoms-ärenden handlägs dessutom, anmärkningsvärt nog, inom sex veckor. Det är oväntat med tanke på de särskilda skyndsamhetskrav och den tidsfrist vid ärenden med 15–17-åringar som gäller under delar av denna fas. Även om efterlevnaden av tidsfristerna inte är möjlig att direkt studera med hjälp av RUS⁸⁸, kan det ses som anmärkningsvärt att misshandelsutredningar där en ung person misstänks inte hanteras mer skyndsamt än vuxenärenden under denna fas av rättskedjan. Nedan diskuteras några möjliga förklaringar.

Färre avskrivna misstankar i ungdomsbrottsutredningar

När förundersökning väl hade inletts visar resultaten att färre misstankar mot de yngsta lagöverträdarna har skrivits av, jämfört med då misstanken

⁸⁵ Likaså kan en kort handläggningstid förklaras av snabba utredningsåtgärder, men också av en snabb nedläggning av förundersökningen.

⁸⁶ Exempelvis finns det ett ärende där en och samma person var misstänkt för 129 stölder och 130 förfalskningar.

⁸⁷ I granskningen framkom att i cirka 90 procent av bedrägeriärendena hade ingen åtgärd alls vidtagits under mer än ett års tid. Granskningen ägde rum vid bedrägerirotel Syd, en av de fyra särskilda enheter inom Stockholmspolisen som handlägger bedrägeriärenden, men problemet med långa handläggningstider i bedrägeriärenden är enligt JO inte begränsat till bedrägerirotel Syd utan gäller för hela myndigheten.

⁸⁸ Den fas som kan studeras med hjälp av RUS (från *registrering* av misstanke till ett beslut i åtalsfrågan) är inte identisk med den som tidsfristerna avser (det vill säga från *underrättelse* om misstanke till beslut i åtalsfrågan), men den lagstadgade fristen ryms inom den studerade perioden och därmed kan denna fas förväntas vara kortare i ungdomsärenden. Utan en ambition att direkt kunna studera fristernas efterlevnad har alltså handläggningstiden i en särskild analys delats upp i sexveckorsintervall från det att misstanke registrerats till det att beslut i åtalsfrågan har fattats.

riktats mot en äldre person.⁸⁹ Efter att förundersökning inletts har exempelvis 59 procent av misstankarna om misshandel utomhus skrivits av för 15–17-åringarna, vilket kan jämföras med 69 procent då den misstänkte är 21 år och äldre. Den högre andelen avskrivningar kan dra ner den genomsnittliga handläggningstiden för de äldre lagöverträdarna. Misstankar som passerar fler av rättskedjans olika steg, vilket oftare tycks vara fallet i ungdomsärenden, tar givetvis längre tid än de som skrivs av i ett tidigt skede.

Flera aktörer inblandade i ungdomsärenden

Ärenden med unga personer som begått brott hanteras genom en samverkan mellan polis, åklagare och socialtjänst. Det innebär att olika myndigheter delar på ansvaret för att de särskilda skyndsamhetskraven efterlevs och fristerna hålls. Samverkan mellan polis, åklagare och socialtjänst är därmed av stor betydelse (prop. 1994/95:12).⁹⁰

Riksrevisionen (RiR 2009) menar att det finns brister i samverkan mellan de tre aktörerna, vilket har negativa konsekvenser för handläggningstiderna i ungdomsärenden. För det första finns det en inbyggd problematik vid åklagarledda förundersökningar, vilket ofta är fallet i ungdomsärenden. I dessa fall är det åklagaren som är ansvarig för att utredningen utförs skyndsamt och att de i LUL föreskrivna tidsfristerna hålls. Dock motsvaras inte åklagarens ansvar av befogenheterna, då åklagaren inte förfogar över polisens utredningsresurser. Det minskar dennes möjligheter att styra förundersökningen på ett bra sätt. En ytterligare brist är att det saknas säkra rutiner för informationsöverföring mellan polis och åklagare om att underrättelse om misstanke har skett och att den första tidsfristen därmed börjat löpa. Enligt Riksrevisionen finns det heller inte några generella rutiner eller system hos åklagarna för att bevaka tidsåtgång och tidsfrister, vilket givetvis försvårar åklagarnas och polisens arbete med att hålla fristerna. Det bör noteras att Åklagarmyndigheten efter Riksrevisionens granskning har infört ett obligatoriskt krav för åklagarna att använda Cåbras bevakningsfunktion för att hålla kontroll över tidsfrister (Åklagarmyndigheten 2010a).

Till skillnad från ärenden med vuxna lagöverträdare har socialtjänsten en viktig roll när ungdomar begår brott. Enligt 6 § LUL ska socialnämnden genast underrättas om någon som inte fyllt 18 år begår ett brott på vilket fängelse kan följa och vid förhör ska företrädare från socialtjänsten närvara om det är möjligt. I 11 § LUL föreskrivs vidare att åklagaren, när en ung person begår ett brott, ska inhämta ett yttrande från socialnämnden innan beslut fattas i åtalsfrågan.⁹¹ Riksrevisionen redovisar i sin granskning att ungefär 40 procent av yttrandena från socialtjänsten inkommer så sent till åklagaren att det inte finns någon möjlighet att hålla tidsfristen, något som till lika stor del beror på åklagarnas sena begäran som på socialtjänstens långa tid att skriva yttrandena (RiR 2009).

Förutom att ungdomsbrottsutredningar kräver större inblandning av socialtjänst, har även den unges vårdnadshavare ofta en roll i rättsprocessen för den unge lagöverträdaren. Enligt huvudregeln (5 § LUL) ska den misstänkta

⁸⁹ Resultatet visade dock på en högre andel direktavskrivningar (beslut om att inte inleda förundersökning) för misstankar riktade mot de yngsta. Det berodde till största del på att personen som misstänktes inte var straffmyndig vid själva brottstillfället (även om han eller hon fyllt 15 år det aktuella året).

⁹⁰ Kravet på samverkan mellan polis och åklagare i förundersökningar mot dem som inte fyllt 18 år regleras även i FUK (2 §), där det framgår att åklagarna och polisen regelbundet ska samråda för att motverka dröjsmål i förundersökningar mot dem som inte fyllt 18 år.

⁹¹ Ett yttrande ska inhämtas om den som misstänks för brottet inte fyllt 18 år och denne har erkänt gärningen eller det annars finns skälig misstanke att han eller hon har begått brottet. Ett sådant yttrande behöver inte inhämtas om brottet är ringa, om det finns uppenbara förutsättningar för åtalsunderlåtelse eller om det annars är obehövligt (LUL 11 §).

personens vårdnadshavare (eller annan som svarar för den unges vård och fostran) omedelbart underrättas samt kallas till förhör som hålls med den unge, vilket ska ske inom den föreskrivna tidsfristen.

Ytterligare en omständighet som påverkar möjligheterna att få till stånd ett förhör där samtliga aktörer närvarar är att en offentlig försvarare ska förordnas i större utsträckning när det gäller unga lagöverträdare än i vuxenärenden (24 § LUL).

Den större inblandningen av flera aktörer vid ungdomsbrottsutredningar (till exempel sammankallande till förhör med flera deltagare) kan vara en av förklaringarna till svårigheter med att hålla tidsfristerna.

Förenliga principer i hanteringen av unga lagöverträdare?

En av de största utredningarna om rättsväsendets hantering av ungdomsbrottslighet är Ungdomsbrottskommitténs betänkande ”Reaktion mot ungdomsbrott” (SOU 1993:35). I såväl betänkandet som den efterföljande propositionen var en av de viktigaste ståndpunkterna att samhället både snabbt och tydligt ska reagera mot ungdomar som begår brott (prop. 1994/95:12). Sedan mitten av 1990-talet har samhällets tydliga markering gentemot unga lagöverträdare varit en bärande tanke i LUL, vilket har ansetts särskilt viktigt av pedagogiska skäl. Ofta betonas det kriminalpolitiska värdet i själva lagföringen när det gäller ungdomar som begår brott (Åklagarmyndigheten 2006), men också att lagföringen sker snabbt, är konsekvent och håller hög kvalitet (se t.ex. prop. 1994/95:12, prop. 2005/06:165).

Studien visar att färre misstankar mot unga resulterar i nedläggning, vilket kan ses som ett tecken på den ovan nämnda pedagogiska strävan att tydligt markera att den unges brottslighet inte accepteras och att det finns en vilja att hålla en särskilt god kvalitet i utredningarna vid ungdomsärenden.⁹² Samtidigt kan det dock finnas viss motsättning mellan sådana ambitioner och de lagstadgade kraven på särskild skyndsamhet vid brottsärenden med unga lagöverträdare. Även en snabb reaktion från samhället har givetvis en pedagogisk poäng, men en för stark reglering får inte äventyra kvaliteten i utredningarna (till exempel att myndigheterna av tidsskäl avstår från att vidta en nödvändig utredningsåtgärd), något som tidigare har betonats (Justitiedepartementet 2010a, s. 127). Att samhällets reaktion mot ungdomsbrottslighet både ska vara snabb och samtidigt hålla en hög kvalitet och pedagogisk noggrannhet kan ses som visserligen välmotiverade men ibland motstridiga principer.

Snabbare handläggning med tidsfrister än utan?

Även om handläggningstiderna fortfarande tenderar att vara långa vid ungdomsärenden är det svårt att veta hur lång tiden hade varit utan de föreskrivna tidsfristerna. En sådan analys av utveckling över tid faller utanför ramarna för denna rapport.

För att studera tidsfristernas effekter på handläggningstiden har Brå (Brå 2000) jämfört tidsåtgången för förundersökningen i ungdomsärenden är

⁹² Ett exempel på det är den restriktiva hållning till att skriva av brottsärenden med en s.k. förundersökningsbegränsning då den misstänkte är ung. Enligt Riksåklagaren (Åklagarmyndigheten 2006) finns ett ”särskilt intresse av att samhället reagerar på brott som unga personer gör sig skyldiga till” och att ”förundersökning och lagföring, om än denna sker genom åtalsunderlåtelse, fyller i detta sammanhang en viktig funktion”.

1993 (innan tidsfristen infördes) och 1998.⁹³ Resultatet visade på en minskning av handläggningstid, från underrättelse av misstanke till beslut i åtalsfrågan, från i genomsnitt 40 dagar till 25 dagar mellan de två jämförda åren. Minskningen i handläggningstid bedömdes till stor del vara en effekt av den nya lagstiftningen.

Viktigt att kunna studera tidsfristernas efterlevnad

För att förbättra de ansvarigas möjligheter till efterlevnad av de i LUL föreskrivna fristerna, och för att senare kunna följa upp i vilken grad de lyckats, är det viktigt att de aktuella start- och slutdatumen registreras på ett enhetligt sätt i polisens respektive åklagarnas ärendehanteringssystem.

I departementspromemorian ”Effektivare insatser mot ungdomsbrottslighet” (Justitiedepartementet 2010a) framhölls att RPS, i samarbete med Åklagarmyndigheten och Brå, bör vidareutveckla myndigheternas uppföljningssystem så att tidsfristerna i ungdomsärenden blir lättare att följa upp. I Brå:s remissvar underströks att Brå i stället gärna hade sett ett förslag som flyttade startpunkten i sexveckorsfristen från underrättelse av misstanke till själva registreringen av skäligen misstanke (den mät punkt som används i föreliggande rapport). Fristen och efterlevnaden av denna skulle då kunna följas upp systematiskt med hjälp av uppgifter från dagens ärendehanteringssystem och RUS-databasen (Brå 2010c). Att startpunkten på tidsfristen i stället bör vara då någon bedöms vara skäligen misstänkt för brottet påpekades även i Åklagarmyndighetens remissvar. En sådan justering skulle innebära goda möjligheter att snabbt införa en uppföljningsrutin i myndighetens ärendehanteringssystem (Åklagarmyndigheten 2010c).

Självfallet kan det finnas fler sätt att förbättra möjligheterna till uppföljning av tidsfristerna i ungdomsärenden än att omdefiniera tidsgränserna. Ett annat exempel är ett förbättrat bevaktningssystem som möjliggör för enskilda utredare att kontinuerligt följa fristens gång – något som redan utvecklas av vissa myndigheter (Åklagarmyndigheten 2010a). Det viktiga är framför allt att fristernas lagliga definition och avgränsning är i samklang med de registreringssystem och -rutiner som rättsväsendets myndigheter använder sig av.

Många tänkbara skäl till regionala skillnader

Resultaten visar att handläggningstiderna skiljer sig väsentligt mellan polis- och åklagarmyndigheter i landets län. Både tiderna och uppklärningsnivån varierar, och för misstankar om misshandel finns det ett tydligt samband mellan län med långa handläggningstider och län med bättre uppkläring. Några län avviker dock från detta mönster, och sambandet observeras inte när det gäller hantering av stöldmisstankar.

Det kan finnas flera förklaringar till olikheterna.

Skillnader i brottsstruktur

Regionala skillnader kan delvis ha att göra med att olika delar av landet får hantera olika typer av brottslighet. I den föreliggande analysen av regionala variationer ingår dock enbart misstankar om misshandel och stöld, vilket åtminstone till en del borde kontrollera för eventuella skillnader i brottsstrukturen. Samtidigt är dessa två brottskategorier mycket omfattande och heterogena, vilket innebär att både stöld- och misshandelsbrottslighet kva-

⁹³ Samtliga avslutade förundersökningsprotokoll rörande ungdomsärenden samlades in från fyra utvalda orter (Uppsala, Karlstad, Norrköping och Malmö).

litativt kan skilja sig mellan olika regioner. Medan en stor del av dessa brott i visst län exempelvis kan begås inom ramen för organiserad brottslighet kan det i ett annat län (förutom att brottsnivån i sig kan variera) i större utsträckning vara frågan om enskilda handlingar utan koppling till varandra. Sådana omständigheter påverkar rimligtvis förutsättningar för utredningsprocessen och därmed handläggningstiderna. En annan tänkbar omständighet som inverkar på handläggningstider kan även vara skillnader i polismyndigheternas totala ärendevolym och belastning i relation till tillgängliga resurser. Diskrepansen mellan ärendevolym och resurser riskerar att förstärkas i län med hög säsongsvariation i brottslighet, vilket exempelvis kan vara en möjlig förklaring till Dalarnas långa handläggningstider och relativt låga uppkläring.⁹⁴

Rutiner för registrering

Förutom olikheter i brottsstrukturen kan det även finnas varierande rutiner för hur olika uppgifter gällande rättsprocessen registreras. Vissa tidsuppgifter registreras automatiskt när den ansvarige skriver in beslutet i datasystemet, medan andra kräver en noggrannhet och aktiv insats från förundersökningsledaren. Det sistnämnda lämnar ett större utrymme för individuella lösningar och det finns en rad faktorer som kan påverka hur olika rutiner lokalt utvecklas. Det gör att statistikföringen och dess kvalitet kan skilja sig åt en hel del mellan två regioner även om själva arbetsprocessen inte skulle göra det i någon större utsträckning.

Olika arbetssätt

Att även själva arbetsprocessen kan variera både beträffande kvalitet, effektivitet och snabbhet är givetvis också en ytterligare rimlig förklaring till de observerade regionala skillnaderna.⁹⁵ En stor del av polisens och åklagarnas arbete formas, som nämnts ovan, i praxis. Det kan, förutom skillnader i själva registreringen, leda till mer eller mindre informella rutiner och arbetssätt som utvecklas vid de lokala myndigheterna. Brå har tidigare visat att det exempelvis finns skillnader i arbetssätt mellan de olika polismyndigheterna när det gäller utredningar av våld mot kvinnor i nära relationer (Brå 2008).

Det är samtidigt viktigt att betona att det finns många andra omständigheter som kan ligga bakom en regional variation i genomströmningstider. Den planerade fördjupningsstudien, där bland annat intervjuer med rättsväsendets representanter ingår, förväntas ge underlag för vidare tolkning av de föreliggande resultaten. Sammantaget kan det alltså vara svårt att i denna fas av analysen dra några konkreta slutsatser om varför det exempelvis finns ett antal län (bland andra Dalarna, Stockholm eller Södermanland) som har jämförelsevis långa handläggningstider och samtidigt låg uppkläring av misstankar om misshandel. Den kommande studien kommer bland annat att belysa om det finns skillnader mellan polismyndigheterna i hur de går tillväga för att bli av med ärendebalanser och vilka prioriteringar som görs. Fördjupningen förväntas överlag leda till en bättre förståelse och djupare tolkning av de resultat som presenterats i denna första kartläggning av uppgifter i RUS-databasen.

⁹⁴ I Rikspolisstyrelsens granskning "Ärendebalanser i utredningsverksamheten" (RPS 2010a) nämns de befolkningsmässiga säsongsvariationerna som turismen innebär i Dalarna (i synnerhet i Sälen och Idre) som en förklaring till polismyndighetens svårigheter att nå målet att minska ärendebalanserna.

⁹⁵ Polisens arbete styrs exempelvis av de lokala distriktsorder som utformas vid de enskilda polismyndigheterna, det vill säga föreskrifter på distriktsnivå som kan leda till skillnader i arbetssätt mellan polismyndigheterna.

Referenser

- Barnkonventionen: Artikel 40. FN:s konvention om barnets rättigheter. Förenta Nationerna 1989.
- Borgström, P. (2003/2004). Något om polisens delgivningsarbete, särskilt med avseende på förenklad delgivning och s.k. slutdelgivning vid förundersökning. I: *Juridisk tidskrift*. Nr 3 2003/04, s. 522–535.
- Bring, T. & Diesen, C. (2009). *Förundersökning*. Fjärde upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2000). *Påföljdssystemet för unga lagöverträdare*. Rapport: 2000:7. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2002a). *Vad händer med unga lagöverträdare? Om överlämnande till vård inom socialtjänsten*. Rapport: 2002:19. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2002b). *Sju ungdomar om sin rättegång*. Rapport: 2002:18. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2005). *Snabbspåret. En utvärdering av försöksverksamheten med snabbare handläggning av brottmål. Delrapport*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2006a). *Snabbspåret. En utvärdering av försöksverksamheten med snabbare handläggning av brottmål i Stockholm City. Slutrapport*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2006b). *Konsten att läsa statistik*. Rapport: 2006:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2008). *Polisens utredningar av våld mot kvinnor i nära relationer*. Rapport: 2008:25. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Rikspolisstyrelsen, Åklagarmyndigheten, Domstolsverket, och Kriminalvården (2010). *Rättsväsendets kapacitetsbehov åren 2010–2013*. Centrala prognoser för Polisen, Åklagarmyndigheten, Domstolsverket och Kriminalvården. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2010a). *Brott bland ungdomar i årskurs nio. Resultat från skolundersökningen om brott åren 1995–2008*. Rapport: 2010:6. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2010b). *Kvalitetssäkring av RUS-databasen. Huvudstudiedirektiv*. Diarienummer: I2-0069/2010. Version 0.6. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2010c). Remissvar. *Effektivare insatser mot ungdomsbrottslighet (Ds 2010:9) och Kriminella grupperingar – motverka rekrytering och underlätta avhopp (SOU: 2010:15)*. Diarienummer: D 1.1-2010/0075.
- Danielsson, S. (2007). *Förundersökning i brottmål*. 3:e upplagan. Stockholm: Bruuns Bokförlag.

- Ekelöf, P-O.(1987). *Rättegång*. s. 209. Femte häftet. 6:e upplagan, Norstedts förlag: Stockholm.
- Europakonventionen: Artikel 6:1. Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Europarådet 1950.
- Europakonventionen: Artikel: 6:3.
<http://www.polisen.se/Dalarna/sv/Om-polisen/lan/St/op/Polisen-i-Stockholms-lan/Hallare/Du-som-ar-ung-i-Stockholms-lan/Ordlista/>. Hämtad: 10 januari, 2011.
- Justitieombudsmannen (JO). *Anmälan mot Polismyndigheten i Katrineholm med anledning av att en person felaktigt blivit registrerad som skäligen misstänkt för ett rån*. Beslutsdatum: 1996-10-10. Diarienummer: 1105-1996.
- Justitieombudsmannen (JO). *Inspektion vid Västmanlands tingsrätt den 20–23 februari 2006*. Beslutsdatum: 2006-04-04. Diarienummer: 776-2006.
- Justitieombudsmannen (JO). *Oacceptabelt långa handläggningstider hos åklagare och polis*. Beslutsdatum: 2008-06-23. Diarienummer: 2672-2008.
- Justitieombudsmannen (JO). *Initiativärende mot Polismyndigheten i Stockholms län och åklagare vid Åklagarmyndigheten, Norrorts åklagarkammare i Stockholm, med anledning av handläggningstiden i ett ärende med målsägande under 18 år*. Beslutsdatum: 2008-06-24. Diarienummer: 5912-2007.
- Justitieombudsmannen (JO). *Kritik mot Polismyndigheten i Skåne och åklagare vid Åklagarmyndigheten, åklagarkammaren i Helsingborg, för långsam handläggning av kriminalärenden där den misstänkta och/eller målsäganden är under 18 år*. Beslutsdatum: 2008-09-08. Diarienummer: 2935-2007.
- Justitieombudsmannen (JO). *Kritik mot Polismyndigheten i Stockholms län för långsam handläggning av bedrägeriärenden – en granskning av handläggningstiderna vid bedrägerirotel Syd*. Beslutsdatum: 2010-02-16. Diarienummer: 2576-2009.
- Justitiedepartementet (2010a). *Effektiva insatser mot ungdomsbrottslighet*. Ds 2010:9. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Justitiedepartementet (2010b). *Ökad effektivitet och förbättrad samverkan vid handläggning av mängdbrott*. Ju2009/3950/Å. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Proposition 1994/95:12. *Handläggning av ungdomsmål*.
- Proposition 1994/95:23. *Ett effektivare brottmålsförfarande*.
- Proposition 1997/98:96. *Vissa reformer av påföljdssystemet*.
- Proposition 2004/05:131. *En modernare rättegång – reformering av processen i allmän domstol*.
- Proposition 2005/06:165. *Ingripanden mot unga lagöverträdare*.
- Proposition 2009/10:237. *Ny delgivningslag*.
- Riksrevisionen, RiR (2009). *Hanteringen av unga lagöverträdare – en utdragen process*. RiR 2009:12. Stockholm: Riksrevisionen.
- Riksrevisionen, RiR (2010a). *Hanteringen av mängdbrott – en kärnuppgift för polis och åklagare*. RiR 2010:10. Stockholm: Riksrevisionen.
- Riksrevisionen, RiR (2010b). *Inställda huvudförhandlingar i brottmål*. RiR 2010:7. Stockholm: Riksrevisionen.
- Rikspolisstyrelsen, RPS (2009). *Polisens hantering av ungdomsverksamhet*. Inspektionsrapport 2009:2. Enheten för inspektionsverksamhet. Stockholm: Rikspolisstyrelsen.

- Rikspolisstyrelsen, RPS (2010a). *Ärendebalanser i utredningsverksamheten*. Inspektionsrapport 2010:5. Enheten för inspektionsverksamhet. Stockholm: Rikspolisstyrelsen.
- Rikspolisstyrelsen, RPS (2010b). *Utvärdering av den nationella ungdoms-satsningen 2009– 2010*. Version 1.0. Handläggare: Agnes Alm. Diarie-nummer: POA -100-1208/09. Stockholm: Rikspolisstyrelsen.
- Rikspolisstyrelsens författningssamling. *Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om rapporttefergift*. RPSFS: 2000:36. FAP: 101-2.
- Rikspolisstyrelsens författningssamling. *Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om handläggning av brottmål utan förundersökning*. RPSFS: 2000:73. FAP: 404-1.
- Rikspolisstyrelsens författningssamling. *Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om ledning av förundersökning i brottmål*. RPSFS: 2009:11. FAP: 403-5.
- Schwartz, J., Steffensmeier, D-J., Feldmeyer, B. (2009). Assessing Trends in Women's Violence via Data Triangulation: Arrests, Convictions, Incarcerations, and Victim Reports, *Social Problems*, Vol. 56, Issue 3, pp. 494–525.
- Steffensmeier, D. m.fl. (2005). An Assessment of recent trends in girls' violence using diverse longitudinal sources: Is the gender gap closing? *Criminology*. Vol. 43. Nummer 2.
- SOU 1993:35. *Reaktion mot ungdomsbrott*. Betänkande av Ungdomsbrottskommittén. Del A. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2001:59. *Snabbare lagföring 1 – Några förslag till förenklingar*. Delbetänkande från Beredningen för rättsväsendets utveckling (BRU). Stockholm: Fritzes.
- SOU 2001:93. *Snabbare lagföring 2 – Förenklad brottsutredning*. Delbetänkande från Beredningen för rättsväsendets utveckling (BRU). Stockholm: Fritzes.
- SOU 2002:44. *Snabbare lagföring 3 – Snavteribrott*. Delbetänkande från Beredningen för rättsväsendets utveckling (BRU). Stockholm: Fritzes.
- SOU 2002:45. *Snabbare lagföring 4 – Ett snabbförfarande för brottmål*. Delbetänkande från Beredningen för rättsväsendets utveckling (BRU). Stockholm: Fritzes.
- SOU 2003:74. *Ökad effektivitet och rättssäkerhet i brottsbekämpningen*. Delbetänkande från Beredningen för rättsväsendets utveckling (BRU). Stockholm: Fritzes.
- SOU 2003:114. *Läget i rättsväsendet och förslag till fortsatta reformer inom brottsutredningsverksamheten m.m.* Delbetänkande från Beredningen för rättsväsendets utveckling (BRU). Stockholm: Fritzes.
- SOU 2005:38. *Tillgång till elektronisk kommunikation i brottsutredningar m.m.* Delbetänkande från Beredningen för rättsväsendets utveckling (BRU). Stockholm: Fritzes.
- SOU 2005:84. *En ny uppgifts- och ansvarsfördelning mellan polis och åklagare*. Delbetänkande från Beredningen för rättsväsendets utveckling (BRU). Stockholm: Fritzes.
- SOU 2005:117. *Ett effektivare brottmålsförfarande – några ytterligare åtgärder*. Slutbetänkande från Beredningen för rättsväsendets utveckling (BRU). Stockholm: Fritzes.
- Wennberg, S. (2003). *Introduktion till straffrätten*. Sjätte upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Åklagarmyndigheten (2006). *Handläggningen av ungdomsärenden*. Riksåklagarens riktlinjer. RÅR 2006:3. Stockholm: Åklagarmyndigheten.

- Åklagarmyndigheten, Rikspolisstyrelsen, Domstolsverket, Kriminalvården och Rättsmedicinalverket (2008): *Snabbspåret – en försöksverksamhet med snabbare handläggning av vissa brottmål*. Åklagarmyndigheten, Rikspolisstyrelsen, Domstolsverket, Kriminalvården och Rättsmedicinalverket, Stockholm 2008.
- Åklagarmyndigheten (2008). *Förundersökningsbegränsning och åtalsunderlåtelse*. Riksåklagarens riktlinjer. RÅR 2008:2. Stockholm: Åklagarmyndigheten.
- Åklagarmyndigheten (2010a). *Nationell åtgärdsplan för riktade insatser mot ungdomsbrott*. Utvecklingscentrum Stockholm. Stockholm: Åklagarmyndigheten.
- Åklagarmyndigheten (2010b). *Tillsynsprotokoll – Granskning med sikte på handläggningstiderna i ungdomsärenden*. Utvecklingscentrum Stockholm. Diarienummer: ÅM-A 2010/0474.
- Åklagarmyndigheten (2010c). Remissvar över promemorian Effektivare insatser mot ungdomsbrottslighet (Ds 2010:9). Diarienummer: ÅM-A 2010/0513.

Bilagor

Bilaga 1. Tabeller

Tabell 1B. Handläggningstider (antal dagar) gällande misshandel, samtliga registrerade misstankar.

	Tiden mellan inskrivning och förundersökningsbeslutet (FU)	Tiden mellan FU-beslut och registrerad misstanke	Tiden mellan registrerad misstanke och redovisat misstankebeslut	Tiden mellan misstankebeslut och domslut
N	55 110	55 110	53 444	13 542
Mean	0,3	17	107	81
Median	0	0	65	58
Minimum	-2 189	-732	-286	-345
Maximum	276	2 189	740	737
Percentiler				
25	0	0	18	21
50	0	0	65	58
75	1	1	154	110
Andelen misstankar med omvänd ordning	2,3 %	13,6 %	0,2 %	0 %
- minus 1 dag	1,9 %	9,4 %	-	-
- minus 1 vecka		12,3 %	-	-
Andelen misstankar med samma datum	81 %	60 %	3 %	1 %
Andelen misstankar med förväntad ordning (om inte samma dag)	17 %	26 %	97 %	99 %
Uteslutna ur analysen av flödet	0,4 %	1,3 %	0,2 %	0 %

Tabell 1B, forts. Handläggningstider (antal dagar) gällande misshandel, utan misstankar med ologiskt flöde samt direkt nedlagda misstankar (FU ej inlett).

	Tiden mellan inskrivning och förundersökningsbeslutet (FU)	Tiden mellan FU-beslut och registrerad misstanke (RM)		Tiden mellan registrerad misstanke och redovisat misstankebeslut	Tiden mellan misstankebeslut och domslut
		FU 1 dag innan inskrivning	RM 1 dag innan FU		
N	54 893	52 832	54 432	50 811	13 541
Mean	0,6	19	18	111	81
Median	0	0	0	72	58
Minimum	-1	-1	-7	0	0
Maximum	276	2 189	2 189	740	737
Percentiler					
25	0	0	0	22	21
50	0	0	0	72	58
75	0	1	1	160	110
Andelen misstankar med samma datum	82 %	62 %		1,7 %	0,9 %

Tabell 2B. Handläggningstider (antal dagar) gällande våldtäkt, samtliga misstankar.

		Tiden mellan inskrivning och förundersökningsbeslutet (FU)	Tiden mellan FU-beslut och registrerad misstanke	Tiden mellan registrerad misstanke och redovisat misstankebeslut	Tiden mellan misstankebeslut och domslut
N		3 575	3 575	3 449	1 159
Mean		-0,2	36	58	32
Median		0	0	34	20
Minimum		-1 096	-367	-404	0
Maximum		197	2 161	686	370
Percentiler	25	0	0	8	16
	50	0	0	34	20
	75	0	22	92	29
Andelen misstankar med omvänd ordning		3,6 %	10 %	10,4 %	0 %
- minus 1 dag		2,7 %	7,2 %	-	-
- minus 1 vecka			9 %	-	-
Andelen misstankar med samma datum		77 %	46 %	2 %	1,5 %
Andelen misstankar med förväntad ordning (om inte samma dag)		19 %	44 %	88 %	98,5 %
Uteslutna ur analysen av flödet		1 %	1 %	10,4 %	0 %

Tabell 2B, forts. Handläggningstider (antal dagar) gällande våldtäkt, utan misstankar med ologiskt flöde samt direkt nedlagda misstankar (FU ej inlett).

		Tiden mellan inskrivning och förundersökningsbeslutet (FU)	Tiden mellan FU-beslut och registrering av misstanke (RM)		Tiden mellan registrerad misstanke och redovisat misstankebeslut	Tiden mellan misstankebeslut och domslut
		FU 1 dag innan inskrivning	RM 1 dag innan FU	RM 7 dagar innan FU		
N		3 541	3 476	3 540	3 048	1 159
Mean		0,5	39	38	80	32
Median		0	0	0	41	20
Minimum		-1	-1	-7	0	0
Maximum		197	2 161	2 161	686	370
Percentiler	25	0	0	0	16	16
	50	0	0	0	41	20
	75	0	27	24	106	29
Andelen misstankar med samma datum		85 %		52 %	2,5 %	2,2 %

Tabell 3B. Handläggningstider (antal dagar) gällande stöld, samtliga misstankar.

		Tiden mellan inskrivning och förundersökningsbeslutet (FU)	Tiden mellan FU-beslut och registrerad misstanke	Tiden mellan registrerad misstanke och redovisat misstankebeslut	Tiden mellan misstankebeslut och domslut
N		76 346	76 346	77 688	27 590
Mean		4,5	21	75	76,5
Median		0	0	37	44
Minimum		-2 648	-450	-1 030	-62
Maximum		2 668	2 739	745	701
Percentiler	25	0	0	10	15
	50	0	0	37	44
	75	0	1	103	103
Andelen misstankar med omvänd ordning		2,4 %	12,4 %	0,1 %	0 %
- minus 1 dag		1,8 %	7,4 %	-	-
- minus 1 vecka			10,9 %	-	-
Andelen misstankar med samma datum		78 %	62,2 %	3,5 %	1,5 %
Andelen misstankar med förväntad ordning (om inte samma dag)		19,6 %	25,3 %	96,5 %	98,5 %
Uteslutna ur analysen av flödet		0,6 %	1,5 %	0,1 %	0 %

Tabell 3B, forts. Handläggningstider (antal dagar) gällande stöld, utan misstankar med ologiskt flöde samt direkt nedlagda misstankar (FU ej inlett).

		Tiden mellan inskrivning och förundersökningsbeslutet (FU)	Tiden mellan FU-beslut och registrerad misstanke (RM)		Tiden mellan registrerad misstanke och redovisat misstankebeslut	Tiden mellan misstankebeslut och domslut
			FU 1 dag innan inskrivning	RM 1 dag innan FU	RM 7 dagar innan FU	
N		75 869	72 460	75 176	70 338	27 586
Mean		5	24	23	82	76
Median		0	0	0	44	44
Minimum		-1	-1	-7	0	0
Maximum		2 668	2 739	2 739	745	701
Percentiler	25	0	0	0	14	15
	50	0	0	0	44	44
	75	0	1	1	112	103
Andelen misstankar med samma datum		79 %	64 %	1,7 %	1,5 %	

Tabell 4B. Handläggningstider (antal dagar) gällande rån, samtliga misstankar.

		Tiden mellan inskrivning och förundersökningsbeslutet (FU)	Tiden mellan FU-beslut och registrerad misstanke	Tiden mellan registrerad misstanke och redovisat misstankebeslut	Tiden mellan misstankebeslut och domslut
N		4 188	4 188	3 910	1 781
Mean		,5	27	83	44
Median		0	1	49	23
Minimum		-30	-366	-9	-66
Maximum		315	2 390	695	609
Percentiler	25	0	0	18	14
	50	0	1	49	23
	75	0	21	111	44
Andelen misstankar med omvänd ordning		3 %	5 %	0,2 %	0,1 %
- minus 1 dag		2,5 %	3,5 %	-	-
- minus 1 vecka			4,4 %	-	-
Andelen misstankar med samma datum		84 %	39 %	2 %	2 %
Andelen misstankar med förväntad ordning (om inte samma dag)		13 %	56 %	98 %	98 %
Uteslutna ur analysen av flödet		0,2 %	0,5 %	0,2 %	0,1 %

Tabell 4B, forts. Handläggningstider (antal dagar) gällande rån, utan misstankar med ologiskt flöde samt direkt nedlagda misstankar (FU ej inlett).

		Tiden mellan inskrivning och förundersökningsbeslutet (FU)	Tiden mellan FU-beslut och registrerad misstanke (RM)		Tiden mellan registrerad misstanke och redovisat misstankebeslut	Tiden mellan misstankebeslut och domslut
			FU 1 dag innan inskrivning	RM 1 dag innan FU	RM 7 dagar innan FU	
N		4 181	4 132	4 170	3 851	1 779
Mean		,5	28	27	84	44
Median		0	2	2	50	23
Minimum		-1	-1	-6	0	0
Maximum		315	2 390	2 390	695	609
Percentiler	25	0	0	0	18	14
	50	0	2	2	50	23
	75	0	22	22	112	44
Andelen misstankar med samma datum		84 %	40 %	2 %	2 %	

Tabell 5B. Handläggningstider (antal dagar) gällande utpressning, samtliga misstankar.

	Tiden mellan inskrivning och förundersökningsbeslutet (FU)	Tiden mellan FU-beslut och registrerad misstanke	Tiden mellan registrerad misstanke och redovisat misstankebeslut	Tiden mellan misstankebeslut och domslut
N	1 100	1 100	1 011	249
Mean	,5	23	99	43
Median	0	0	51	20
Minimum	-29	-366	-3	-66
Maximum	118	1 264	731	609
Percentiler				
25	0	0	19	15
50	0	0	51	20
75	0	9	135	42
Andelen misstankar med omvänd ordning	3 %	9,4 %	0,5 %	0,4 %
- minus 1 dag	2 %	6,4 %	-	-
- minus 1 vecka		8,5 %	-	-
Andelen misstankar med samma datum	76 %	46 %	2 %	0,8 %
Andelen misstankar med förväntad ordning (om inte samma dag)	21 %	44 %	98 %	99 %
Uteslutna ur analysen av flödet	1,2 %	0,9 %	0,5 %	0,4 %

Tabell 5B, forts. Handläggningstider (antal dagar) gällande utpressning, utan misstankar med ologiskt flöde samt direkt nedlagda misstankar (FU ej inlett).

	Tiden mellan inskrivning och förundersökningsbeslutet (FU)	Tiden mellan FU-beslut och registrerad misstanke (RM)		Tiden mellan registrerad misstanke och redovisat misstankebeslut	Tiden mellan misstankebeslut och domslut
		FU 1 dag innan inskrivning	RM 1 dag innan FU	RM 7 dagar innan FU	
N	1 087	1 067	1 089	989	248
Mean	,7	24	24	101	43
Median	0	0	0	52	20
Minimum	-1	-1	-6	0	0
Maximum	118	1 264	1 264	731	609
Percentiler					
25	0	0	0	20	15
50	0	0	0	52	20
75	0	10	9	138	42
Andelen misstankar med samma datum	76 %	48 %	1,3 %	0,8 %	

Tabell 6B. Handläggningstider gällande misshandel utomhus för misstänkta i tre olika ålderskategorier.

15–17 år		Tiden mellan inskrivning och förundersökningsbeslutet (FU)	Tiden mellan FU-beslut och registrerad misstanke (RM)		Tiden mellan registrerad misstanke och redovisat misstankebeslut	Tiden mellan misstankebeslut och domslut
		FU 1 dag innan inskrivning	RM 1 dag innan FU	RM 7 dagar innan FU		
N		3 611	3 468	3 586	3 399	1 336
Mean		0,9	33	31	115	33
Median		0	1	1	91	22
Minimum		-1	-1	-7	0	0
Maximum		157	775	775	710	536
Percentiler	25	0	0	0	44	15
	50	0	1	1	91	22
	75	0	26	24	158	35

18–20 år		Tiden mellan inskrivning och förundersökningsbeslutet (FU)	Tiden mellan FU-beslut och registrerad misstanke (RM)		Tiden mellan registrerad misstanke och redovisat misstankebeslut	Tiden mellan misstankebeslut och domslut
		FU 1 dag innan inskrivning	RM 1 dag innan FU	RM 7 dagar innan FU		
N		5 057	4 894	5 019	4 574	1 618
Mean		0,5	29	28	126	78
Median		0	0	0	91	63
Minimum		-1	-1	-7	0	0
Maximum		149	1633	1633	677	470
Percentiler	25	0	0	0	37	29
	50	0	0	0	91	63
	75	0	11	10	181	105

21 år och äldre		Tiden mellan inskrivning och förundersökningsbeslutet (FU)	Tiden mellan FU-beslut och registrerad misstanke (RM)		Tiden mellan registrerad misstanke och redovisat misstankebeslut	Tiden mellan misstankebeslut och domslut
		FU 1 dag innan inskrivning	RM 1 dag innan FU	RM 7 dagar innan FU		
N		13 409	12 969	13 297	12 171	3 400
Mean		0,4	21	21	119	104
Median		0	0	0	76	82
Minimum		-1	-1	-7	0	0
Maximum		259	1339	1339	718	737
Percentiler	25	0	0	0	22	37
	50	0	0	0	76	82
	75	0	1	0	174	135

Tabell 7B. Handläggningstider gällande snatteri för misstänkta i tre olika ålderskategorier.

15–17 år		Tiden mellan inskrivning och förundersökningsbeslutet (FU)	Tiden mellan FU-beslut och registrerad misstanke (RM)		Tiden mellan registrerad misstanke och redovisat misstankebeslut	Tiden mellan misstankebeslut och domslut
		FU 1 dag innan inskrivning	RM 1 dag innan FU	RM 7 dagar innan FU		
N		6 255	5 778	6 194	6 035	1 243
Mean		0,7	5	4	65	30
Median		0	0	0	44	18
Minimum		-1	-1	-7	0	0
Maximum		417	1 339	1 339	654	495
Percentiler	25	0	0	0	21	14
	50	0	0	0	44	18
	75	0	0	0	85	31

18–20 år		Tiden mellan inskrivning och förundersökningsbeslutet (FU)	Tiden mellan FU-beslut och registrerad misstanke (RM)		Tiden mellan registrerad misstanke och redovisat misstankebeslut	Tiden mellan misstankebeslut och domslut
		FU 1 dag innan inskrivning	RM 1 dag innan FU	RM 7 dagar innan FU		
N		3 215	3 022	3 179	3 062	1 109
Mean		0,5	7	7	79	69
Median		0	0	0	45	46
Minimum		-1	-1	-7	0	0
Maximum		71	654	654	685	581
Percentiler	25	0	0	0	15	20
	50	0	0	0	45	46
	75	0	0	0	110	91

21 år och äldre		Tiden mellan inskrivning och förundersökningsbeslutet (FU)	Tiden mellan FU-beslut och registrerad misstanke (RM)		Tiden mellan registrerad misstanke och redovisat misstankebeslut	Tiden mellan misstankebeslut och domslut
		FU 1 dag innan inskrivning	RM 1 dag innan FU	RM 7 dagar innan FU		
N		29 800	27 896	29 412	28 415	12 637
Mean		0,5	10	9	77	105
Median		0	0	0	37	74
Minimum		-1	-1	-7	0	0
Maximum		286	2 344	2 344	745	691
Percentiler	25	0	0	0	11	35
	50	0	0	0	37	74
	75	0	0	0	107	139

Tabell 8B. Första tidsfristen, sexveckorsintervall (från registrering av misstanke till beslut i åtalsfrågan). Ungdomsmål jämfört med andra mål.

Misshandel utomhus	15–17 år		18–20 år		21 år eller äldre	
	%	kumul %	%	kumul %	%	kumul %
0–6	24	24	28	28	37	37
7–12	23	47	19	47	16	53
13–18	19	66	15	62	12	65
19–24	12	77	11	73	9	74
25–30	8	86	8	81	7	81
31–36	6	91	6	87	5	87
37–42	3	94	3	90	3	89
43–48	2	96	3	93	3	92
49–54	2	98	3	96	3	95
55–60	1	99	2	98	2	97
61–	1	100	3	100	3	100
Totalt	100	100	100	100	100	100

Snatteri	15–17 år		18–20 år		21 år och äldre	
	%	kumul %	%	kumul %	%	kumul %
0–6	49	49	49	49	53	53
7–12	26	75	19	68	15	68
13–18	12	87	12	80	12	80
19–24	6	92	8	88	7	87
25–30	3	96	4	91	4	91
31–36	2	97	3	95	3	94
37–42	1	98	1	96	1	95
43–48	1	99	1	97	1	97
49–54	0	99	1	99	1	98
55–60	0	99	1	99	1	99
61–	0	100	1	100	1	100
Totalt	100	100	100	100	100	100

Tabell 9B. Tiden från inskrivning till förundersökningsbeslutet, antal dagar länsvis.

Misshandel	N	Medel	Median	Minimum	Maximum
Stockholm	12 798	0,31	0	-1	198
Uppsala	1 700	0,51	0	-1	72
Södermanland	1 907	0,35	0	-1	59
Östergötland	2 606	0,67	0	-1	147
Jönköping	1 282	0,30	0	-1	13
Kalmar	1 343	0,20	0	-1	9
Gotland	379	0,30	0	-1	14
Blekinge	877	0,35	0	-1	25
Skåne	7 242	0,29	0	-1	184
Halland	1 078	0,70	0	-1	56
Kronoberg	735	0,46	0	-1	70
Västra Götaland	4 708	0,66	0	-1	259
Värmland	1 429	0,74	0	-1	218
Örebro	1 890	0,38	0	-1	110
Västmanland	2 020	0,56	0	-1	78
Dalarna	1 562	0,46	0	-1	22
Gävleborg	1 785	0,38	0	-1	35
Västernorrland	1 526	0,04	0	-1	11
Jämtland	597	0,95	0	-1	61
Västerbotten	1 295	0,67	0	-1	38
Norrbottn	1 223	1,13	0	-1	190
Hela landet	49 982	0,44	0	-1	259

Stöld	N	Medel	Median	Minimum	Maximum
Stockholm	17 243	2	0	-1	1 793
Uppsala	2 237	11	0	-1	2 511
Södermanland	1 967	3	0	-1	682
Östergötland	3 208	6	0	-1	2 039
Jönköping	2 012	5	0	-1	1 212
Kalmar	1 442	2	0	-1	366
Gotland	462	3	0	-1	498
Blekinge	885	6	0	-1	1 312
Skåne	10 041	6	0	-1	1 694
Halland	1 729	4	0	-1	1 054
Kronoberg	1 261	5	0	-1	1 464
Västra Götaland	10 594	4	0	-1	2 303
Värmland	1 703	10	0	-1	1 690
Örebro	2 167	8	0	-1	1 500
Västmanland	2 211	3	0	-1	1 494
Dalarna	1 698	3	0	-1	1 313
Gävleborg	2 241	4	0	-1	1 155
Västernorrland	1 757	4	0	-1	1 482
Jämtland	787	7	0	-1	656
Västerbotten	1 740	8	0	-1	1 034
Norrbottn	1 382	4	0	-1	900
Hela landet	68 767	5	0	-1	2 511

Tabell 10B. Tiden från förundersökningsbeslut till registrering av brottsmisstanke, antal dagar länsvis.

Misshandel	N	Medel	Median	Minimum	Maximum
Stockholm	12 798	14	0	-7	1 264
Uppsala	1 700	15	0	-7	946
Södermanland	1 907	15	0	-7	577
Östergötland	2 606	16	0	-7	830
Jönköping	1 282	19	0	-7	558
Kalmar	1 343	14	0	-7	608
Gotland	379	20	0	-4	1085
Blekinge	877	11	0	-7	374
Skåne	7 242	15	0	-7	1 158
Halland	1 078	25	0	-7	698
Kronoberg	735	14	0	-7	387
Västra Götaland	4 708	25	0	-7	1 319
Värmland	1 429	26	0	-7	884
Örebro	1 890	12	0	-7	532
Västmanland	2 020	9	0	-7	833
Dalarna	1 562	22	0	-7	963
Gävleborg	1 785	12	0	-6	460
Västernorrland	1 526	11	0	-5	564
Jämtland	597	23	0	-7	888
Västerbotten	1 295	25	0	-7	967
Norrbottn	1 223	27	0	-7	1 281
Hela landet	49 982	17	0	-7	1 319

Stöld	N	Medel	Median	Minimum	Maximum
Stockholm	17 243	17	0	-7	2 596
Uppsala	2 237	25	0	-7	2 063
Södermanland	1 967	24	0	-7	1 799
Östergötland	3 208	18	0	-7	1 735
Jönköping	2 012	25	0	-7	1 739
Kalmar	1 442	27	0	-7	1 697
Gotland	462	36	0	-6	1 926
Blekinge	885	27	0	-6	2 219
Skåne	10 041	19	0	-7	2 483
Halland	1 729	34	0	-7	2 060
Kronoberg	1 261	28	0	-6	1 997
Västra Götaland	10 594	24	0	-7	2 191
Värmland	1 703	32	0	-7	1 655
Örebro	2 167	16	0	-7	1 312
Västmanland	2 211	24	0	-7	2 556
Dalarna	1 698	34	0	-7	2 032
Gävleborg	2 241	18	0	-7	1 785
Västernorrland	1 757	16	0	-7	2 432
Jämtland	787	23	0	-6	844
Västerbotten	1 740	19	0	-7	2 546
Norrbottn	1 382	29	0	-7	1 785
Hela landet	68 767	22	0	-7	2 596

Tabell 11B. Tid från registrering av brottsmisstanke till misstankebeslut. Antal dagar länsvis.

Misshandel	N	Medel	Median	Minimum	Maximum
Stockholm	12 798	115	73	0	715
Uppsala	1 700	96	60	0	652
Södermanland	1 907	133	90	0	670
Östergötland	2 606	99	63	0	638
Jönköping	1 282	104	72	0	625
Kalmar	1 343	138	98	0	692
Gotland	379	111	65	0	558
Blekinge	877	75	47	0	527
Skåne	7 242	97	65	0	686
Halland	1 078	125	79,5	0	593
Kronoberg	735	119	79	0	618
Västra Götaland	4 708	119	76	0	696
Värmland	1 429	115	74	0	678
Örebro	1 890	99	63	0	671
Västmanland	2 020	106	66	0	645
Dalarna	1 562	142	106	0	740
Gävleborg	1 785	95	62	0	685
Västernorrland	1 526	99	63	0	599
Jämtland	597	128	89	0	680
Västerbotten	1 295	122	80	0	661
Norrbottn	1 223	93	58	0	609
Hela riket	49 982	110	71	0	740

Stöld	N	Medel	Median	Minimum	Maximum
Stockholm	17 243	87	50	0	742
Uppsala	2 237	70	37	0	686
Södermanland	1 967	110	76	0	685
Östergötland	3 208	79	45	0	684
Jönköping	2 012	70	41	0	524
Kalmar	1 442	109	59	0	633
Gotland	462	85	67,5	0	480
Blekinge	885	62	40	0	516
Skåne	10 041	67	36	0	679
Halland	1 729	79	41	0	607
Kronoberg	1 261	78	42	0	669
Västra Götaland	10 594	77	38	0	704
Värmland	1 703	94	55	0	662
Örebro	2 167	86	53	0	717
Västmanland	2 211	95	57	0	649
Dalarna	1 698	105	58	0	677
Gävleborg	2 241	53	22	0	604
Västernorrland	1 757	71	37	0	735
Jämtland	787	87	50	0	519
Västerbotten	1 740	96	56	0	655
Norrbottn	1 382	77	40	0	585
Hela landet	68 767	81	44	0	742

Tabell 12B. Tid från misstankebeslut till domslut. Antal dagar länsvis.

Misshandel	N	Medel	Median	Minimum	Maximum
Stockholm	2 796	85	57	0	737
Uppsala	478	64	51	0	498
Södermanland	496	54	44	0	262
Östergötland	771	67	53	0	447
Jönköping	353	87	83	0	392
Kalmar	380	62	50	0	472
Gotland	112	97	86	3	426
Blekinge	208	82	46,5	5	510
Skåne	1 774	74	57,5	0	526
Halland	363	101	84	0	594
Kronoberg	226	70	55	0	545
Västra Götaland	1 614	94	70	0	599
Värmland	480	65	45,5	0	631
Örebro	514	98	64	0	589
Västmanland	566	103	58	0	609
Dalarna	412	90	69	0	536
Gävleborg	501	64	56	0	503
Västernorrland	397	94	66	0	459
Jämtland	197	79	64	5	283
Västerbotten	373	78	59	0	605
Norrbottn	328	89	59	6	427
Hela landet	13 339	81	58	0	737

Stöld	N	Medel	Median	Minimum	Maximum
Stockholm	6 809	88	55	0	668
Uppsala	854	51	32	0	424
Södermanland	690	49	27,5	0	509
Östergötland	1 364	58	42	0	469
Jönköping	670	72	52	0	393
Kalmar	567	56	35	0	537
Gotland	210	58	21	3	440
Blekinge	327	88	69	0	600
Skåne	3 662	70	44	0	691
Halland	625	67	45	0	503
Kronoberg	515	68	37	0	560
Västra Götaland	4 857	89	48	0	638
Värmland	674	66	47	0	474
Örebro	902	74	40	0	581
Västmanland	869	97	50	0	701
Dalarna	557	63	33	0	610
Gävleborg	905	54	30	0	473
Västernorrland	610	71	24	0	625
Jämtland	318	73	56	0	392
Västerbotten	622	65	33	0	365
Norrbottn	464	79	61,5	0	531
Hela landet	27 071	76	44	0	701

Tabell 13B. Totala tiden från brottsinskrivning till domslut. Antal dagar.

Misshandel	N	Mean	Median	Minimum	Maximum
Stockholm	2 796	243	215	3	1 427
Uppsala	478	202	171	10	872
Södermanland	496	208	171	7	773
Östergötland	771	216	191	9	983
Jönköping	353	236	227	18	700
Kalmar	380	225	203	6	847
Gotland	112	254	230	15	795
Blekinge	208	196	187	15	614
Skåne	1 774	225	200	13	1 592
Halland	363	280	264	16	843
Kronoberg	226	210	187	7	640
Västra Götaland	1 614	243	205	14	1 073
Värmland	480	212	164	15	912
Örebro	514	238	204	15	840
Västmanland	566	242	220,5	12	1 265
Dalarna	412	293	269	14	1 492
Gävleborg	501	192	173	14	670
Västernorrland	397	230	219	15	625
Jämtland	197	251	199	12	875
Västerbotten	373	251	225	17	1 075
Norrbottnen	328	219	184,5	16	670
Hela landet	13 339	233	203	3	1 592

Stöld	N	Mean	Median	Minimum	Maximum
Stockholm	6 809	188	159	1	1 642
Uppsala	854	178	141	3	1 394
Södermanland	690	166	148,5	3	1 533
Östergötland	1 364	167	138,5	2	1 796
Jönköping	670	183	154	2	1 797
Kalmar	567	185	154	3	1 530
Gotland	210	173	131	18	867
Blekinge	327	184	166	14	1 686
Skåne	3 662	167	128	2	2 319
Halland	625	181	151	1	1 800
Kronoberg	515	192	124	4	2 063
Västra Götaland	4 857	182	145	2	1 394
Värmland	674	191	151	2	1 823
Örebro	902	176	148	7	815
Västmanland	869	217	186	4	1 713
Dalarna	557	199	161	14	1 296
Gävleborg	905	135	91	2	1 717
Västernorrland	610	162	109,5	8	3 022
Jämtland	318	196	175,5	4	801
Västerbotten	622	214	183,5	11	1 346
Norrbottnen	464	181	151	11	951
Hela landet	27 071	181	145	1	3 022

Tabell 14B. Antal dagar gällande förundersökningsfasen (FU) samt personuppläkning på misstanke (beslut om åtal, strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse): misshandel och stöld länsvis.

	Misshandel N=48 988		Stöld N=68 767		
	FU, antal dagar	Personupp- klaring, %	FU, antal dagar	% förenklad utredning	Personupp- klaring, %
Stockholm	129	24	104	19	66
Uppsala	111	31	95	3	59
Södermanland	148	29	134	2	55
Östergötland	115	32	97	0	62
Jönköping	123	30	95	0	58
Kalmar	151	32	135	0	55
Gotland	130	33	121	2	60
Blekinge	86	26	89	6	62
Skåne	112	27	86	0	61
Halland	150	39	113	0	64
Kronoberg	132	35	106	0	64
Västra Götaland	144	39	100	19	69
Värmland	141	40	126	3	63
Örebro	111	30	101	10	59
Västmanland	115	31	119	1	61
Dalarna	164	28	139	4	53
Gävleborg	107	30	71	0	61
Västernorrland	110	28	87	7	52
Jämtland	150	35	110	7	55
Västerbotten	147	31	115	9	61
Norrbottn	120	30	106	9	56
Hela landet	127	30	102	9	63

Bilaga 2. Begreppsförklaringar

Brott kan ej styrkas

Då det finns ett allmänt intresse och även är viktigt för målsägande att få veta varför förundersökningar läggs ned har det i praxis utarbetats mer specificerade beslutsmotiveringar som används då en förundersökning läggs ned. För närvarande finns i polisens ärendehanteringssystem RAR och DurTvå tjugofem beslutsmotiveringar som används.⁹⁶ En vanlig kod som används av polisen som motivering till att lägga ned en förundersökning är att ”brott kan ej styrkas”. Beslutsmotiveringen hänför sig till bevisningen för brottet och måste därför bygga på en bevisprövning i det enskilda fallet. Bedömningen görs således av den befintliga bevisningens styrka och om det går att förvänta sig en fällande dom. Motiveringen får inte användas som bortsortering av fall där erfarenheten visar att det kommer bli svårt att uppnå tillräcklig bevisning. Beslutet kräver ett fullgott utredningsmaterial, vilket gör att det skiljer sig från de övriga nedläggningsgrunderna. Av det skälet bör motiveringen i regel användas vid förundersökningens avslutande⁹⁷ (Bring & Diesen 2009).

Beslutet kan ha två betydelser: 1) att det inte kan bevisas att brottet föreligger eller 2) det inte kan bevisas att den misstänkte har begått brottet (www.polisen.se).

Delgivning av slutunderrättelse (s.k. slutdelgivning)

Enligt gällande lagstiftning (RB 23:18) får åklagare inte fatta beslut i åtalsfrågan förrän den misstänkte underrättats om brottsmisstanken, fått ta del av utredningsmaterialet och fått skäligt rådrum för att åberopa ytterligare utredningsåtgärder. Den misstänkte och hans försvarare har rätt att ta del av utredningen av brottet, ange den utredning som de anser önskvärd och anföra vad som anses nödvändigt (RB 23:18). Rätten att ta del av utredningsmaterialet gäller både fortlöpande information (om det kan ske utan men för utredningen) och i förundersökningens slutfas. Underrättelsen om att det preliminära förundersökningsprotokollet är färdigt brukar kallas för ”slutdelgivning”, även om det inte alltid är nödvändigt att underrättelsen formligen delges enligt delgivningslagens (1970:428) regler. En underrättelse kan till exempel alltid, oavsett brottets grovhet, ske muntligen om det görs tjänstean-

⁹⁶ Bring & Diesen (2009) menar att det troligtvis finns en skillnad i praxis i användandet av dessa beslutsgrunder, såväl mellan olika polisdistrikt som mellan olika befattningshavare. Det kan delvis antas bero på att besluten ibland vilar på oklara rättsliga grunder och att det saknas allmänna råd (s.k. FAP) om när de olika motiveringarna ska tillämpas. Den tidigare föreskriften (FAP 403-6) som gav vägledning kring dessa beslut har upphävts.

⁹⁷ I praktiken bör det vara vanligare att åklagare gör denna bevisprövning. Det är endast i de fall där bevisnivån inte uppnått skälig misstanke (trots fullgod utredning) som polisen kan använda denna nedläggningsgrund. Det viktigaste skälet är att beslutet är knutet till åklagarens åtalsplikt. Om bevisprövningen visar att det finns tillräckliga skäl för åtal är denne skyldig att väcka åtal (Bring & Diesen 2009).

teckningar om underrättelsen. Underrättelsen kan också skickas med posten via lösbrev (om det inte av särskilda skäl kan antas att adressaten inte skulle få underrättelsen därigenom). Endast om det för brottet är föreskrivet svårare straff än fängelse i sex månader ska den skriftliga underrättelsen formligen delges enligt delgivningslagens (1970:428) bestämmelser (FUK 12 a §, Borgström 2003/2004). När hänsyn tagits till eventuella synpunkter från den misstänkte eller hans försvarare slutredovisas ärendet i polisens ärendehanteringssystem och lämnas vidare till åklagaren för bedömning i åtalsfrågan.

Domdatum

Enligt RB 30:1 ska i brottmål rättens avgörande av saken ske genom dom.⁹⁸ Om rätten helt har frikänt den tilltalade ogillas åtalet, vilket innebär att den tilltalade frikänns. Innan domen beslutas ska rätten hålla en överläggning. I RB 30:7 2 st. stadgas att då en huvudförhandling har ägt rum ska överläggningen hållas under samma dag eller senast under nästkommande arbetsdag. Om det kan ske ska även domen beslutas och avkunnas vid detta tillfälle.⁹⁹ Om det på grund av målets beskaffenhet behövs rådrum för domens beslutande eller avfattande bör rätten besluta om anstånd. Om det inte möter synnerliga hinder ska domen dock avfattas och meddelas inom två veckor efter förhandlingens avslutande. Om den tilltalade är häktad ska domen meddelas inom en vecka. I mål där den tilltalade inte har fyllt 21 år ska domen, om det inte möter synnerliga hinder, avkunnas muntligen vid huvudförhandlingen (LUL 30 §).¹⁰⁰ Förutom det särskilda krav på synnerliga hinder som krävs för att rätten inte ska avkunna domen muntligen, gäller bestämmelserna i RB 30:7 även i ungdomsmålen. En skillnad är dock att vissa domar mot den som är under 18 år normalt ska meddelas inom en vecka från huvudförhandlingens avslutande (i stället för inom 2 veckor) när en kanslidom meddelas (LUL 30 § med kommentar).

Ett överklagande av tingsrättens dom ska ha kommit in skriftligen till rätten inom tre veckor från den dag domen meddelades (RB 51:1). Efter tre veckor har domen vunnit ”laga kraft” och kan inte längre överklagas. I och med lagakraftvinnandet kan tingsrättens beslut eller dom gå i verkställighet.

Förundersökning och förundersökningsprotokoll

Syftet med en förundersökning är att utreda vem som skäligen kan misstänkas för brottet, utreda om det finns tillräckliga skäl för åtal och bereda bevisningen i ett sammanhang (genom förundersökningsprotokollet) (RB 23:2).¹⁰¹

⁹⁸ Rättens avgörande kan också ske genom beslut. Ett så kallat slutligt beslut är ett beslut där rätten ”skiljer målet ifrån sig”, det vill säga avslutar behandlingen av målet, exempelvis genom att målet avvisas eller skrivs av (RB 30:1 med kommentar).

⁹⁹ Att domen avkunnas innebär att ordföranden i sittande rätt läser upp densamma inför parterna (Ekelöf 1987, s. 209). I avkunnandet av domen sker ett återgivande av domslutet och skälen jämte meddelande av fullföljdshänvisning. Domen kan avkunnas vid huvudförhandlingen eller vid ett annat av rättens sammanträden. Domen kan också meddelas genom att den hålls tillgänglig i rättens kansli. Vid huvudförhandlingen ges upplysningar om hur och när domen ska meddelas (RB 30:7).

¹⁰⁰ Det ska finnas mycket starka skäl för att underlåta att avkunna domen muntligen i mål där den åtalade inte har fyllt 21 år. Som exempel kan nämnas om det är fråga om ett mycket stort mål med många tilltalade och ett stort antal yrkanden (LUL 30 § med kommentar).

¹⁰¹ I RB 23:21 stadgas att det vid förundersökningen ska föras ett protokoll över vad som förekommit av betydelse för utredningen. I tredje stycket anges emellertid att det i mindre mål finns möjlighet att göra undantag från den generella regeln och att det i stället får föras kortfattade anteckningar, s.k. förundersökningsanteckningar. En förutsättning är att brottet inte kan antas föranleda någon annan påföljd än böter samt att förundersökningen är av mindre omfattning. Det ska av anteckningarna alltid framgå om den misstänkte erkänner eller förnekar gärningen (FUK 24-25 §).

I förundersökningsprotokollet ska bland annat antecknas tid och plats för åtgärder under förundersökningen, berättelser av personer som hörts och iakttagelser vid brottsplatsundersökning (FUK 20 §). Förundersökningen kan också sägas ha ett ”kontrollsyfte”. Justitiedepartementet har uttalat att det är av stor betydelse att polisens och åklagarens åtgärder verkligen dokumenteras så att det är möjligt att granska deras förehavanden. I detta sammanhang är förundersökningsprotokollet av central betydelse för att visa förundersökningens förlopp, vilka åtgärder som vidtagits, vem som fattat olika beslut och grunderna för besluten (prop. 1994/95:23 s. 83).

Förundersökningsplikt

Reglerna om förundersökning formuleras huvudsakligen i rättegångsbalkens 23 kapitel. I detta regleras bland annat vem som ska leda förundersökningen, när en förundersökning ska inledas respektive läggas ned och den misstänktes rättigheter att ta del av förundersökningen. I RB 23:1 stadgas att en förundersökning ska inledas så snart det på grund av angivelse eller av något annat skäl finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats. När misstanken når denna nivå inträder således den förundersökningsplikt, som gör den förman som granskar anmälan skyldig att besluta om att inleda förundersökning (om denne har behörighet till det).

Undantag från förundersökningplikten

Nedan redovisas undantagen från förundersökningsplikten.¹⁰²

Rapporteftergift enligt 9 § 2 st. polislagen (1984:387): En polisman får lämna rapporteftergift om brottet med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet är obetydligt och det är uppenbart att brottet inte skulle föränleda annan påföljd än böter. Rapporteftergift kan ske av polis i nära anslutning till brottet (omedelbar rapporteftergift) eller efter viss utredning av polisär förundersökningsledare (rapporteftergift i efterhand)¹⁰³ (FAP 101-2).

Förenklad utredning (RB 23:22): En förundersökning behöver inte genomföras om det ändå föreligger ”tillräckliga skäl” för åtal och det gäller ett brott som inte kan antas föränleda någon annan påföljd än böter. Förfarandet brukar kallas för en förenklad utredning. Tillräckliga skäl utgörs av den bevisnivå där åklagarens åtalsplikt inträder. Bevisningen som man måste anse föreligga för att tillämpa undantaget måste bedömas som tillräcklig för åtal och fällande dom. Vid rättegångsbalkens tillkomst avsågs att lagrummet kan tillämpas på fall där det står helt klart vem gärningsmannen är och att någon särskild utredning inte var erforderlig, som fall där polisman observerat gärningen, till exempel brott mot trafik- och ordningslagstiftningen. Genom ett utvidgat tillämpningsområde kan numera stadgandet även tillämpas för brott som snatteri, lindrigare fall av misshandel och bedrägligt beteende. Syftet med det förenklade utredningsförfarandet är att avlasta polis och i första hand åklagare (Bring & Diesen 2009).

Förundersökningsbegränsning (RB 23:4 a): Förundersökning får läggas ned (1) om fortsatt utredning skulle kräva kostnader som inte står i rimligt förhållande till sakens betydelse och det dessutom kan antas att brottet i

¹⁰² För vissa lindrigare brott (till exempel enklare trafikförseelser) har dock polisen en möjlighet att lagföra personer på plats genom att utfärda ordningsbot med (ej normerande) penningböter (RB 48:13). Ordningsbot får inte utfärdas om den misstänkte förnekar gärningen eller om inte alla brott av gärningsmannen, som är kända för polismannen, tas upp till prövning. Ordningsbot får inte heller utfärdas om det finns anledning att anta att talan om enskilt anspråk kommer att föras (RB 48:15).

¹⁰³ Har en förundersökning om brott inletts kan ett beslut om rapporteftergift inte fattas.

händelse av lagföring inte skulle leda till någon svårare påföljd än böter¹⁰⁴, eller (2) om det kan antas att åtal för brottet inte skulle komma att ske till följd av bestämmelser om åtalsunderlåtelse i 20 kap. eller om särskild åtalsprövning samt något väsentligt allmänt eller enskilt intresse ej åsidosätts genom att förundersökningen läggs ned. Om förutsättningar för att lägga ned en förundersökning enligt första stycket föreligger redan innan en sådan har inletts, får det beslutas att förundersökning inte skall inledas. Beslut enligt denna paragraf meddelas av åklagare.¹⁰⁵

”*Brottet går uppenbart ej att utreda*” (RB 23:1 2 st.): Förundersökning behöver inte inledas om det är uppenbart att brottet inte går att utreda.¹⁰⁶

Nedläggning respektive avslutande av en förundersökning

En förundersökning kan upphöra på två olika sätt: genom nedläggning eller avslutande. I nuvarande praxis är en avgörande tidpunkt för vilken form som kan användas om så kallad slutdelgivning (enligt RB 23:18) har ägt rum. Om förundersökningen fortskridit så långt att den misstänkte har tagit del av förundersökningen genom ”slutdelgivning”, måste åklagaren fatta ett beslut i åtalsfrågan (positivt eller negativt). Ett negativt åtalsbeslut innebär att förundersökningen avslutas. Om ”slutdelgivning” inte ägt rum kan förundersökningen läggas ned¹⁰⁷ (Bring & Diesen 2009).

Nedläggning av förundersökning

Beslutet att lägga ned en förundersökning fattas av förundersökningsledaren (polis eller åklagare). Bortsett från den särreglering som finns i RB 23:4 a (läs om förundersökningsbegränsning ovan) är den rättsliga grunden för att lägga ned en förundersökning reglerad genom RB 23:4 2 st. I lagen står föreskrivet att en förundersökning skall läggas ned om det inte längre finns anledning till dess fullföljande. Stadgandet är obligatoriskt och ska användas när förundersökningen inte ger något resultat, och då vidare utredningsåtgärder inte anses ändra på den saken. Några exempel på situationer där nedläggning kan vara aktuell är då det saknas spår efter gärningspersonen, om det efter utredning visat sig att den misstänkte är oskyldig, om den misstänkte inte är straffmyndig, om den misstänkte har avlidit eller om brottet begåtts av en utlänning som hunnit lämna landet. Syftet med att lägga ned förundersökningen är att det ses som resursslöseri att hålla en utredning öppen som inte fortskrider framåt. En nedläggning innebär att förundersökningen när som helst inom preskriptionstiden kan återupptas om någon ny omständighet kommer fram (ibid. 2009).

Det finns ingen möjlighet att överklaga ett nedläggningsbeslut. Om den målsägande eller misstänkte är missnöjda med ett nedläggningsbeslut kan han eller hon emellertid begära en så kallad överprövning, vilket innebär att beslutet prövas av en överordnad. Om förundersökningen lagts ned av polismyndigheten ska beslutet omprövas av en åklagare. Enligt RB 7:5

¹⁰⁴ Denna punkt i RB 23:4 a 1 st. är av renodlat processekonomiskt slag och kallas allmänt för proportionsregeln. Regeln åsyftar att tillämpas på relativt okomplicerade brottmål, men som kräver en omfattande eller kvalificerad utredning (Bring & Diesen 2009).

¹⁰⁵ Förundersökningsbegränsning är också ett skäl till att lägga ned en pågående förundersökning.

¹⁰⁶ Bristande resurser får inte vara ett skäl till att förundersökning inte inleds, inte heller personliga uppfattningar om en anmälare (Bring & Diesen 2009).

¹⁰⁷ Undantagsvis kan beslut att lägga ned förundersökningen även fattas efter att den misstänkte har ”slutdelgivits” enligt RB 23:18. Det gäller till exempel om den misstänkte har avlidit eller avvikit, eller om utredningen visar att det inte föreligger något brott (Bring & Diesen 2009).

har en högre åklagare rätt att överta ett ärende från en lägre åklagare, vilket innebär att den högre åklagaren kan välja att återuppta en förundersökning. Ett nedläggningsbeslut som har fattats av en åklagare kan därmed överprövas av överåklagaren. Ytterst är det Riksåklagaren som prövar om beslutet ska stå fast eller ändras (Danielsson 2007, Bring & Diesen 2009).

Avslutande av förundersökning

Sedan 1985 finns en ny gränsdragning mellan olika former av avskrivningsbeslut. Tidigare kunde en förundersökning där en viss person misstänktes för brottet inte läggas ned, utan i de fall då bevisen ansågs otillräckliga fick åklagaren formellt fatta ett beslut om att inte väcka åtal. I och med de nya reglerna om åtalsunderlåtelse och förundersökningsbegränsning (där det finns en misstänkt person) skapades en ny gräns mellan olika avskrivningsbeslut. I dag bestäms, som ovan nämns, valet av avskrivningsform av om så kallad slutdelgivning (enligt RB 23:18 1 st.) ägt rum. Om så är fallet ska åklagaren fatta ett negativt åtalsbeslut, det vill säga att åtal inte ska väckas. Ett negativt åtalsbeslut kan, liksom ett nedläggningsbeslut, innebära att förundersökningen när som helst under preskriptionstiden återupptas och avslutas om avskrivning omprövas (Bring & Diesen 2009).

Personuppklaring¹⁰⁸

Sedan 1995 delas de uppklarade brotten i statistiken upp som tekniskt uppklarade respektive personuppklarade brott. Personuppklaring innebär att åklagaren har kunnat binda en gärningsperson till brottet, och genom detta beslutat sig för att väcka åtal, utfärda strafföreläggande eller meddela åtalsunderlåtelse. Andelen brott som personuppklarats brukar definieras som antalet personuppklarade brott under det aktuella året dividerat med antalet brott som anmälts samma år angivet i procent.¹⁰⁹

Polis- eller åklagarledd förundersökning

I RB 23:3 1 st. finns bestämmelser om kompetensfördelning mellan polis och åklagare. Här anges att beslut att inleda en förundersökning skall fattas av polismyndighet eller åklagaren. Huvudregeln är att om förundersökningen inletts av polismyndighet och saken inte är av enkel beskaffenhet, skall ledningen av förundersökningen avseende brottet övertas av åklagaren, så snart någon skäligen kan misstänkas för brottet.¹¹⁰ Åklagaren skall också i annat fall överta ledningen när det är påkallat av särskilda skäl. Exempel på särskilda skäl är när brottet innefattar våld eller hot om våld mot närstå-

¹⁰⁸ Definitionen av begreppet i den föreliggande rapporten skiljer sig något från den gängse definitionen, på så sätt att analyserna utgår från misstankar i stället för brott. I den föreliggande redovisningen divideras inte heller antalet personuppklarade misstankar med antalet anmälda brott eller misstankar samma år, utan i stället antalet registrerade misstankar av den aktuella brottstypen (oavsett år misstanken registrerades).

¹⁰⁹ Ett brott som klarats upp ett visst år kan alltså ha anmälts ett tidigare år. Det finns med andra ord inte någon direkt koppling mellan de brott som anmälts och de som har klarats upp. De uppklarade brotten som ligger till underlag för beräkningen av uppklaringsprocenten i Brås nuvarande kriminalstatistik ett visst år kan härröra från anmälningar flera år tillbaka i tiden, medan de anmälda brotten endast hänförs till det aktuella året. Beräkningssättet innebär att uppklaringsprocenten teoretiskt kan överstiga 100 procent (Brå 2006b).

¹¹⁰ Åklagarmyndigheten och Rikspolisstyrelsen har i samråd utarbetat föreskrifter och allmänna råd om ledning av förundersökning i brottmål (FAP 403-5). I det så kallade "fördelningscirkuläret" anges de brott där saken ska anses vara av enkel beskaffenhet. I FAP 403-5 anges dock att även vid brott som inte anges i bilagan kan omständigheterna i det enskilda fallet göra att saken ändå bedöms vara av enkel beskaffenhet och att polisen därför bör ansvara för utredningen.

ende eller tidigare närstående person, om brottet har rasistiska eller främlingsfientliga motiv eller beror på målsägandens sexuella läggning eller trosbekännelse, eller när brottet innefattar en sexuell handling mot någon som är under 18 år (FAP 403-5).¹¹¹ När förundersökningen leds av åklagaren, får han vid undersökningens verkställande anlita biträde av polismyndigheten om det är lämpligt med hänsyn till åtgärdens beskaffenhet (RB 23:3 2 st.). I lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) finns ett undantag från den generella kompetensfördelningen mellan polis och åklagare. I 3 § står föreskrivet att en förundersökning mot den som inte har fyllt 18 år alltid ska ledas av åklagaren, om den unge är skäligen misstänkt för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader.¹¹²

Registrering av (skäligen) misstanke

Inom ramen för de långtgående förstahandsåtgärderna som genomförs på brottsplatsen kan patrullen bedöma att en person når upp till misstankenivån skäligen misstänkt. I andra fall krävs en del utredningsarbete för att kunna knyta en person som skäligen misstänkt för brottet. Beviskravet har stor betydelse för förundersökningen och i och med att en skäligen misstänkt person har identifierats aktualiseras flera rättsregler, vilka innebär att polisen får rättigheter att använda en rad tvångsmedel (till exempel gripande, kroppsvisitering, kroppsbesiktning och husrannsakan), men också att den misstänkte personen får ett antal partsrättigheter. Då en person uppnått misstankegraden skäligen misstänkt ska vidare åklagare överta förundersökningen om saken inte är av enkel beskaffenhet (Bring & Diesen 2009). Då någon blir skäligen misstänkt ska det registreras i polisens ärendehanteringssystem (RAR), som utgör grunden för Rikspolisstyrelsens misstankeregister.

Slutredovisning till åklagaren och åtalsbeslut

När en förundersökning är slutförd ska ärendet slutredovisas till åklagaren (genom protokoll eller anteckningar¹¹³), som ska göra en bedömning av utredningsmaterialet. Åklagaren ska bedöma om det finns tillräckliga bevis för att väcka åtal i domstol. För brott som hör under allmänt åtal har åklagaren en så kallad absolut åtalsplikt. Enligt RB 20:6 ska åklagare ”om ej annat är stadgat, tala å brott, som hör under allmänt åtal”. Det innebär att då åklagaren utifrån bevismaterialet på objektiva grunder kan förvänta sig en fällande dom är denne skyldig att väcka åtal (Åklagarmyndigheten 2008).

Det finns dock ett antal undantag från åtalsplikten, där åklagaren har givits möjlighet att på egen hand göra en bedömning av åtalsfrågan. Ett exempel är de föreskrifter som finns om särskild åtalsprövning för vissa brott.¹¹⁴ Andra undantag är möjligheten att underlåta åtal genom åtalsunderlåtelse

¹¹¹ Läs mer om kompetensfördelningen inom förundersökning i Rikspolisens författningssamling i FAP 403-5 eller Bring & Diesen (2009, s. 222-224).

¹¹² Enligt lagen (1964:167) om särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) skall en förundersökning mot den som inte fyllt arton år, om det inte möter hinder, ledas av en åklagare eller polismän som, med avseende på intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare, är särskilt lämpad för uppgiften. Har den unge tidigare varit föremål för förundersökning eller utredning enligt 31 §, skall om möjligt samma åklagare och polismän anlitas för den nya förundersökningen (LUL 2 §).

¹¹³ Läs mer om förundersökningsanteckningar i RB 23:21.

¹¹⁴ Reglerna om särskild åtalsprövning innehåller olika förutsättningar för att väcka åtal. För vissa brottstyper krävs en angivelse av målsäganden och i andra fall får bara åtal väckas om målsäganden har angett brottet till åtal och/eller åtal är påkallat av särskilda skäl. De särskilda åtalsprövningsreglerna finns längst bak i varje kapitel i brottsbalken (Bring & Diesen 2009).

(enligt RB 20:7) eller reglerna om förundersökningsbegränsning enligt RB 23:4a (ibid.).

Åklagarens åtalsbeslut kan vara positivt eller negativt. Ett positivt åtalsbeslut innebär att åtal väcks eller strafföreläggande utfärdas (den misstänkte lagförs). Ett negativt åtalsbeslut innebär att förundersökningen avslutas, men kan när som helst under preskriptionstiden återupptas och åtalsbeslutet omprövas (Bring & Diesen 2009).

Strafföreläggande

Vid mindre allvarliga brott kan åklagaren själv utdöma böter (ett så kallat strafföreläggande) i stället för att väcka åtal. Ett godkänt strafföreläggande innebär således att det inte blir någon rättegång, samtidigt som det har samma verkan som en dom och antecknas i belastningsregistret. Om inte den misstänkte godkänner strafföreläggandet väcker åklagaren åtal (Wennberg 2003). Enligt RB 48:4 får ett strafföreläggande utfärdas vid brott där böter ingår i straffskalan (dock inte normerande böter). Villkorlig dom eller villkorlig dom i förening med böter får föreläggas genom strafföreläggande om det är uppenbart att rätten skulle döma till en sådan påföljd, såvida den som begått brottet inte är under 18 år eller om det finns anledning att förena den villkorliga domen med samhällstjänst. Strafföreläggande kan emellertid inte utfärdas om förutsättningar för allmänt åtal inte föreligger, den misstänkte har gjort sig skyldig till andra brott än de som strafföreläggandet avser eller om målsäganden ämnar föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet (RB 48:5).

Underrättelse om misstanke

I 23 kap. 18 § finns bestämmelser om den misstänktes rätt att underrättas om misstanken och ta del av förundersökningen. Rätten att underrättas om brottsmisstanke inträder först då bevisnivån uppnår skäligen misstanke. Här anges att när förundersökningen har kommit så långt att någon skäligen misstänks för brottet, skall han, då han hörs, underrättas om misstanke. Tidpunkten för underrättelse om misstanke är särskilt viktig när det gäller ungdomsmål. I LUL finns särskilda frister föreskrivna då den misstänkte är mellan 15 och 17 år. I 4 § föreskrivs att förundersökning ska avslutas och beslut fattas i åtalsfrågan så snart det kan ske och senast inom sex veckor från dagen för underrättelse om misstanke.

I praxis brukar man tala om delgivning av misstanke, vilket är något missvisande, då delgivning är ett formaliserat förfarande enligt delgivningslagens (1970:428) bestämmelser. I juridiska sammanhang innebär begreppet *delgivning* ett förfarande där en skriftlig handling på ett visst (lagreglerat) sätt sänds eller på annat sätt tillkännages en person¹¹⁵ (Borgström 2003/2004, Bring & Diesen 2009). Den misstänktes rätt att ta del av anklagelsen riktad mot sig regleras också i Europakonventionen, där det stadgas att ”var och en som blivit anklagad för brott har rättighet att utan dröjsmål, på ett språk som han förstår och i detalj, underrättas om innebörden av och grunden för

¹¹⁵ Skillnaden mellan delgivning och underrättelse kan exemplifieras med att en person som mottagit en handling inte automatiskt behöver vara formligen delgiven handlingen. Samtidigt behöver en person, som enligt DL:s mening anses vara delgiven en handling, inte nödvändigtvis ha tagit del av denna (Borgström 2003/2004). Det senare kan exempelvis inträffa då en person delgivits information med förenklad delgivning, men inte har tagit del av informationen. Då det inte ställs något krav på mottagningsbevis vid det förenklade delgivningsförfarandet anses personen vara delgiven när tvåveckorsfristen löpt ut.

anklagelsen mot honom” (Europakonventionen, art. 6:3). Då någon har underrättats om misstanke ska det antecknas i protokollet (FUK 20 § 1 st.).

Åtalsunderlåtelse

Ett av undantagen från åklagarens absoluta åtalsplikt är bestämmelsen om åtalsunderlåtelse enligt RB 20:7. När åklagaren meddelar åtalsunderlåtelse hålls ingen rättegång och den som misstänks ha begått brottet undkommer påföljd. Däremot görs en anteckning i belastningsregistret. I lagen föreskrivs att åklagare får besluta om åtalsunderlåtelse under förutsättning att inte något väsentligt allmänt eller enskilt intresse ej åsidosätts 1) om det kan antas att brottet inte skulle föranleda annan påföljd än böter (bötesfallen)¹¹⁶, 2) om det kan antas att påföljden skulle bli villkorlig dom och det finns särskilda skäl för åtalsunderlåtelse (villkorligdomfallen)¹¹⁷, 3) om den misstänkte har begått annat brott och det utöver påföljden för detta brott inte krävs påföljd med anledning av det föreliggande brottet (konkurrensfallen)¹¹⁸ eller 4) om psykiatrisk vård eller insatser enligt lagen (1993:387) med stöd och service till vissa funktionshindrade kommer till stånd (abnormfallen)¹¹⁹.

Åtal får också underlåtas om det av särskilda skäl är uppenbart att det inte krävs någon påföljd för att avhålla den misstänkte från vidare brottslighet och att det med hänsyn till omständigheterna inte heller krävs av andra skäl att åtal väcks (RB 20:7 2 st.). Denna bestämmelse tillämpas framför allt i de fall då en fällande dom skulle utgöras av en frihetsberövande påföljd, men att det föreligger särskilt ömmande skäl för att undvika lagföring, till exempel att den misstänkte är omyndigförklarad. Andra fall som medfört åtalsunderlåtelse enligt dessa bestämmelser är att den misstänkte lider av obotlig cancer, eller om gärningspersonen har blivit svårt skadad när brottet begicks (Bring & Diesen 2009). Beslut om åtalsunderlåtelse får också meddelas efter att åtal har väckts om det framkommer nya förhållanden, som om de varit kända vid åtalet, skulle ha föranlett åtalsunderlåtelse (RB 20:7 a). Likaså får ett beslut om åtalsunderlåtelse återkallas om särskilda omständigheter föranleder det (RB 20:7 b). Åtalsunderlåtelse får inte beslutas om den tilltalade motsätter sig det eller om dom redan har avkunnats (RB 20:7 a).

Både vuxna och unga lagöverträdare kan underlåtas åtal enligt RB 20:7, men när det gäller ungdomar som inte fyllt 18 år ska frågan om åtalsunderlåtelse i första hand prövas enligt 16 § 1 st. i LUL, där möjligheterna att få åtalsunderlåtelse är betydligt större.

¹¹⁶ Bedömningen om att brottet inte skulle föranleda någon annan påföljd än böter görs i det aktuella fallet. Det innebär att brott som i många fall skulle kunna ge fängelse ändå kan komma i fråga för åtalsunderlåtelse. Det gäller fall där omständigheterna i det aktuella fallet är särskilt förmildrande (Bring & Diesen 2009).

¹¹⁷ Det ska inte föreligga någon tveksamhet om valet av påföljd. De s.k. särskilda skäl som ska föreligga är till exempel att brottet relativt sett inte är så allvarligt och att det begåtts av tillfälligt förbiseende eller förhastande. I bedömningen kan även gärningsmannens person ha en inverkan på bedömningen, t.ex. om denne är mycket gammal. Vidare bör det vägas in i bedömningen om den misstänkte vidtagit rättelse och om han eller hon haft bristande kännedom om straffbudet. Brottet bör också framstå som en engångshändelse (Bring & Diesen 2009).

¹¹⁸ Ett exempel är om en person rånar en butik och vid flykten gör sig skyldig till en hastighetsöverträdelse. Om personen skulle lagföras för trafikförseelsen skulle det inte påverka påföljden, varpå åklagaren har rätt att underlåta att åtala för det senare brottet (Danielsson 2007).

¹¹⁹ Det är inget krav att den som misstänks ska lida av en psykisk störning, utan bestämmelsen gäller även för personer som lider av funktionshinder. I de fall psykisk störning föreligger krävs inte något orsakssamband mellan den psykiska störningen och brottet, utan endast att den föreligger vid åtalsprövningen (Bring & Diesen 2009).